

Major Zoltán

A népek hazájától a nemzetek harcáig, avagy térkép-e a táj? A cseh-szlovák területi követelések mérlege

Mottó:

*Mit tudsz a drága múlttól,
Te sötét lomb a fán?*

(In: Hermann Hesse: A varázsló gyermekora. Mesék. Bp., 2002.)

*Messzeség kékje burkol,
Ó, elhagyott hazám.*

(Cartaphilus: Álomfolyam 185. o.)

A forrongás

„Demandez beaucoup“ – kérjen sokat! Ti. területet. A kissé frivol és cinikus, bár a későbbi történések ismeretében egyáltalán nem sikertelennek bizonyuló tanácsot, az I. világháborút lezáró, ún. béketárgyalásokon követendő magatartást illetően **Philippe Berthelot** francia diplomata adta **Eduard Beneš**nek.¹ A jó baráti tanács, nincs mit szépíteni, Benešnél nem csupán értő fülekre talált, hanem a cseh nacionalizmus termékeny talajára hullva – támogatva a győztes hatalmak hasonló nacionalizmusától – sárkányfogvetemény² kelt ki belőle. Az előzmények sejthető, körvonalazható formában a XIX. század első felében jelennek meg, nyugatról kelet felé haladva. Amikor térségünk éles szemű megfigyelője vigyázó szemét Párizsra veti, hamarosan tanúja lesz a lóháton járó világ-szellem, **Napoleon** háborúinak. A nagy külső változások káosza mögött egy sajátos eszmetörténeti folyamat bontakozik ki: a népek öntudatosodási, kollektív személyiséggé, nemzeté érő folyamata a XIX. század első felében veszedelmes forrongási szakaszába jut, amelynek eredményeként megszületik a modern(kori) nacionalizmus Janus-arcú eszméje. Térségünkben, ahol nép–nemzet–állam távolról sem esik egybe – ellentétben a francia példával –, ahol állam nélküli vagy függetlenségükért küzdő népek, esetleg államiságukat elvesztett vagy csonka államisággal rendelkező nemzetek, amelyek maguk is több népnek adnak hazát, egyaránt megtalálhatók, a nemzeti mozgalmak előtt álló első feladat: az önálló irodalmi nyelv kiművelése.³ Az irodalom célja azonban minden esetben a birodalom: a szellemi hatalom megszerzése mögött kezdetben rejtetten, zavarosan, mintegy álomszerűen, majd a körülményektől függően egyre világosabban felsejlik a világi hatalom megszerzésének igénye, categoricus imperativusa, parancsoló szüksége. A „*La langue c’ est la nation*“ (magyar megfogalmazásban: „nyelvében él a nemzet“) eszméje magában foglalja annak az elvnek a kikristá-

lyosodását – mindenek előtt a francia és német példa nyomán –, mely a nemzetet egy nép etnikumához, egy nyelvhez köti, végeredményben az államot egy nyelv-nemzet birtokába adja. Az ismert történelmi okok miatt soknemzetiségűvé vált Magyarország ettől az új keletű nacionalizmustól semmi jót nem várhatott. Egyedül a magyar nemzeti reformmozgalom az, amely nem tart igényt más nép, más állam területére, ellenben a körülötte élő népek, mint hamarosan kiderül, nemcsak államberendezését szeretnék döntő mértékben átalakítani, hanem területére, annak részeire is igényt tartanak. A felébredő nemzeti érzés történelmileg rövid idő alatt megbontja a nép, szülőföld, haza és állam egységét. A népek, nemzetiségek tudatában fokozatosan leértékelődik a közös haza eszméje és helyébe a nyelv, illetve annak hordozója, a nép lép. Ez a különbözőség tudatára és saját öntudatra ébredés igen korán elindul a területi elkülönülés, elszakadás, majd – gyengeségüket kompenzáló – az etnikai határon túlterjedő naggyá levés útján. A népek sokévszázados együttélésén, összeszokottságán alapuló, a Kárpát-medence kultúrájának sajátos jelleget adó Magyarország elveszti varázsát. **Ján Kollár**nak⁴ már kedvesebb a szlávok állítólagos valójában álombeli nagysága és dicsősége, mint a sokat szenvedett közös haza eszméje. Már a reformkorban térképek, tervezetek születnek, amelyek érintik, illetve részben felbontják – virtuálisan, egyelőre inkább néprajzi határok mentén – Magyarország területét, a Szent Korona testét. Elsősorban a déli területekről van szó **Ilja Garašanin**⁵ Vázlatában. Témánk szempontjából közelebről és érzékenyebben érint bennünket a gömöri születésű **Pavel Jozef Šafárik**⁶, a jeles filológus, ám politikai nézeteit illetően meglehetősen ellentmondásos személyiség munkássága. Őt illeti a kétes dicsőség azért, mert minden bizonnyal elsőként rajzolta meg 1842-ben kiadott *Slovenský Zemevid c.* munkájában⁷ Magyarország nemzetiségi térképét. A gondot nem tudományos munkássága, hanem egészen más jelenti. Olyan korban, amikor a nemzetiségi öntudat még meglehetősen bizonytalan az egyéneknél, az etnikum még nem jelentett automatikusan nemzeti(ségi) öntudatot – és ezért azt mérni is csak nagy „hibaszázalékkal“ lehetne –, nagy bátorságra vall néprajzi vonalakat rajzolni.

A nagyobb probléma a munka hatásában rejlik: a bizonytalan és a realitásoktól távol eső néprajzi vonalak alapul szolgálnak területi tervezetsekhez, határtervekhez. A döbbenetes csak az, hogy Šafárik vonalai a trianoni békediktátumban visszaköszönek. A filológus védelmében annyit mégis meg kell említenünk, hogy – ellentétben Benešsel – a Csallóköz és Dél-Gömör magyar többségét nem vitatta – talán ismerte valamennyire szülőföldjét.

A nagy harc előérzete

Köztünk és a magyarok között szörnyű harc következik⁸, fejtette ki nézeteit **Štúr** az 1840-es évek elején. Ez a harc 1848-ban ki is tört. A szabadság és a jogkiterjesztés a nemzetiségek számára kevésnek bizonyult. A vezetők nagy része nem is annyira szabadságot, mint in-

kább uralmat akart a bizonytalanul körülhatárolható etnikai területeken, sőt sokszor azon is túl. **Habsburg** ösztönzésre pedig megszületnek az első felosztási tervek Magyarország kárára, a cári Oroszország fenyegető árnyékában. A csehek bejelentik igényüket egy idegen állam régiójára, Felső-Magyarországra, **Havlicéek**, akit később éppen **Masaryk** tartott nagy becsben, már 1846-ban, a cseh aspirációk maximumaként – letérve a történeti alapról – számol Csehország, Morvaország, Szilézia és Szlovenszko egyesítésével.⁹ A prágai szláv kongresszuson pedig már felmerült a magyarellenes cseh–dél-szláv együttműködés igénye. Nem kevesebbről van szó, mint a későbbi kisantant előképéről. A cseh területi igények a bécsi politika – **Schwarzenberg**, **Stadion**, **Windischgraetz** – terveihez kapcsolódva számoltak Magyarország nemzetiségi szempontok szerinti teljes feldarabolásával. Stadion felsőmagyarországi tanácsadója az a **Majláth János** gróf, aki a kialakítandó kerület főbiztosi posztjára aspirált. A szlovák vezetők ugyan a csehekkel való egyesítést nem szorgalmazták, a magyar nyelv száműzését a kialakítandó „autonóm“ szlovák kerületből annál inkább. Szórványosan hallatszottak zavaros hangok esetleges lakosságcsereéről. **Palacký** 1849 elején Havlicéek elvei mentén, nemzetiségi szempontok alapján a Habsburg-birodalmat a következő tartományokra javasolta felosztani: 1. osztrák-német, 2. cseh – Csehország, Morvaország, Szilézia és Felső-Magyarország szlovák része, 3. lengyel, 4. illyr, 5. olasz, 6. dél-szláv, 7. magyar, 8. román.¹⁰ Magyarország előtt – ezek szerint – „fényes jövő“ állt: választhatott, hogy önálló állam vagy Habsburg-, megcsontított koronataromány lesz. Magyarországon ekkor volt annyi erő, hogy az önfeladás helyett a küzdelmet választotta saját létéért.

Történetírásunk még ma is sokszor szemérem veti a XIX. század közepe nagy magyar szabadelvű nemzedékének, hogy a kiegyezés¹¹ során a nemzetiségek és a Habsburgok közül, úgymond, az utóbbiak oldalára állt. Ez téves. A magyar nemzet nem egyezhetett ki – meggyőződésünk szerint – olyan nemzetiségi törekvésekkel, illetve követelésekkel, amelyek Magyarország megcsontítását, felosztását, illetve a magyar nemzet idegenné minősítését célozták saját hazájában. Ezen túl **Deák**, **Eötvös** és a kiegyezés nemzedéke nem a Habsburgokkal kötött alkut, hanem a szabadság alapján az alkotmányosság és jogállamiság kereteit igyekezett kialakítani.

(E)lkészülnek a szabásminták

Az alkotmányosság és jogállamiság adott keretei közötti polgári átalakulás ugyan nagyon sok kérdést vetett felszínre, mégis a XIX. század végén, a XX. század elején a viharfelhők Magyarország felett mégis elsősorban a nemzetközi politika felől közelítettek.¹² A nyugat-európai nemzeti átrendeződés folyamata a német és olasz egység megvalósulásával befejeződött. Az 1870-es évektől a nemzeti mozgalmak súlypontja a Balkán félszigetre tevődött át.¹³ Míg a XIX. századot francia(olasz)–német századnak nevezhetjük, a XX. századra egyre jobban az

orosz(szláv)–cseh hatalmi politika, illetve eszmei dominancia nyomta rá bélyegét, legalábbis az európai politikában. A kis balkáni szláv népek – gyengeségüket kompenzáló – megalkották a dél-szláv eszmét. A Monarchia gazdasági fejlődéséből profitáló cseh polgárság pedig, a németekkel szembeni gyengeségét kompenzáló, a csehszlovák egység hirdetésével igyekezett pozícióit javítani. Ennek a Magyarország belső ügyeibe kívülről beavatkozó, több mint kulturális-, inkább politikai mozgalomnak volt egyik korai előfutára az 1880-as években **Salva Károly**¹⁴ klenóci evangélikus tanító. A méltányosság és a mélyebb összefüggések felvillantása érdekében jegyezzük meg, hogy a cseh–szlovák irodalmi kölcsönösségnek – ahogy azt **Samo Czambel**¹⁵ képviselte – minden bizonnyal lehetett létjogosultsága, ellenben a cseh–szlovák nemzetegység politikai tana¹⁶ a magyarokon kívül, mint a későbbi fejlemények bizonyították, épp a szlovákoknak ártott legtöbbet.

Összességében elmondható, hogy a XX. század eleje, amikor napirendre került (erős orosz dominanciával) a balkáni nemzeti átrendeződés ellentmondásos folyamata, és megalakult a két szövetséges (központi hatalmak, entente) tábor, a cseh polgárság – ellentétben a magyar politikai vezető osztállyal, mely beleveszett a közjogi csatározásokba – felismerte a cseh nemzeti mozgalom előtt álló lehetőséget. A puskaporos levegőben nemcsak a csehszlovák egység hadállásait építette szívós módszerességgel, hanem a külföld felé is tájékozódott: nem is egy, hanem több nagyhatalmi támasz után nézett. Az orosz orientációt **Kramař** képviselte, míg az atlanti világ felé Masaryk és Beneš keresett kapcsolatot, ugyanakkor nem csapta be az ajtót a Monarchia fennmaradásának esetére sem. Az akkori magyar közvélemény nagy része szinte tudomást sem szerzett arról a tényről, vagy csak nagyon hiányosan és ezért nem volt tisztában annak jelentőségével, hogy sorra születtek a különféle etnikai határtervek **Šembera Alajostól** (1876) **Niederle Luborig** (1906), majd **Ernst Denistől** **Seton-Watsonon** át Masarykig, Benešig¹⁷, ne feledkezzünk el később **Jan Kuffnerről** sem. Kuffner így ír a magyarokról: „Minden évrre és ösztönzésre szükség lesz a [béke]konferencián ahhoz, hogy a magyarságot azok közé a határok közé tuszkolják, ami alig illeti meg: a kunok és a jászok területére a Tisza és a Duna között és a Dunántúl területére a Duna, a Dráva és a Balaton között.“ Kuffner álmait az ún. békekonferencia főleg német-, részben magyar vonatkozásban is megnyeste. „Ha Prága meg akarja tartani magát, akkor uralma alá kell vonnia az Elbát a tengerbe való torkolatáig és a Dunát Regensburgtól Budáig.“¹⁸

Ezeknek a felosztási terveknek a pusztas felsorolása külön tanulmány, valamennyire is komoly ismertetése egy könyv tárgyát képezhetné. **Fodor Ferenc**, a kitűnő, de 1945 után méltatlanul félreállított földrajztudós szerint: „...1842–1919 között a magyar földet össze-vissza szabdalják határtervezetekkel. Igazán megdöbbentők ezek a lelkiismeretlen, és ha nem lett volna olyan tragikus az eredményük, helyenkint szinte komikum számba menő

tervezgetések, amelyek egy nép legszentebb tulajdonának, a hazának testén akartak vivizsekiós operációkat végrehajtani. Ha ezeket a vonalakat egyetlen térképre vezetjük fel, arra ébredünk, hogy csupán csak a Fertő, Győr, Pest, Jászberény, Szolnok, Pusztaszer, Baja, Kaposvár, Nagykáncsa, Zalaegerszeg, Szombathely között húzható vonalon belüli terület az, amelyre még nem terveztek a háború előtt országhatárt. Azóta persze már erre is szemet vetettek. Összesen kb. 23 féle határtervezetet sikerült összegyűjtenünk az 1842–1919. évek közötti időszakból. Ezek a vonalak Magyarország évezredes térképéből valósággal szabásmintát csináltak.¹⁹

Mégis mi volt ezeknek a határtervezeteknek – amelyek kezdetben a valóságos néprajzi viszonyoktól messze estek, hogy aztán kissé közeledhessenek azokhoz, bizonyítandó, ők mekkora áldozatot hoznak – az igazi szerepe? Elsősorban az, hogy a zavarbaejtően sok vonallal bizonyítsák a közvéleménynek és a döntéshozóknak, hogy itt valami nagy probléma van, amit meg kell oldani, mert különben sérül a népek joga. A népek önrendelkezéséről beszéltek, de hamiskártyásként a népvezérek rendelkezésére gondoltak. Beneš Párizsban rögtön desavualta Hodžát és etnikai alapú vonalát, amely valamifajta alkufolyamat-félében jött létre, egyszerűen azért, hogy minél nagyobb területet szállhasson meg.²⁰ A megnövekedett öntudatú és étvágyú cseh polgárság, elhítetve a nyugati hatalmakkal, hogy az új államok láncolata erős korlátot képez mind a német mind a bolsevik veszéllyel szemben, nagy tétékben játszva megvalósította birodalomépítő álmait: dunai állam akart lenni és az is lett, nem sokat zavartatva magát a néprajzi viszonyoktól. Viták persze voltak az ún. békekonferencián, különösen az angol és amerikai delegáció aggályoskodott a tekintetben, hogy az új állam túl sok magyarlakta területet kebelezne be.

David Hunter Miller, az amerikai delegáció tagja részletesen ír erről magyarul máig kiadatlan naplójában.²¹ Az amerikai delegáció mindenestre a Csallóköznek és Gömör déli, magyar sávjának Magyarországon belüli meghagyását javasolta. Végül döntöttek a stratégiai (védhető határok) és közlekedési érvek (vasútvonalak), mindig következetesen a magyarok kárára, megkérdésük nélkül.²² A bolsevik veszélyre hivatkozva még Kárpátját is sikerült megszereznie Csehszlovákiának, hogy később megfelelő ellenszolgáltatás fejében tovább- (oda-, vissza?)adja a nagy szláv testvérnek. Birodalomépítő politika volt ez a javából, bizonyíték erre a magyarokat nyugatról körülzárandó csehszlovák–délszláv korridor esete is, ami már az addig katonailag segédkező olaszoknak is sok volt. A népek véleményére, miután – **Babits** szavaival – döntött az erőszak, nem volt kíváncsi senki, **Apponyinak** az ún. békekonferencián négy nyelven elmondott beszédében az összes elszakítandó területekre népszavazást kérő beadványát elutasították.²³ Győzött a kész tények teremtésének politikája. A lelkek azonban épp a felsorolt körülmények miatt nem tudtak megnyugodni. A zsákmányszerzők érezték, hogy túl nagy zsákmányt sikerült elragadniuk, ennek megvédésére létrehozták a kisantantot, amelynek

lelke, baljós alakja Beneš lett. Tény az, hogy a versailles-i és a trianoni békediktátumok bonyolult jogi konstrukciók voltak és első pillantásra a népszövetségi paktum XIX. cikkelye, a **Millerand**-féle kísérőlevél és a kisebbségvédelmi szerződések révén némi reményt is felcsillanthattak.

Nagyon hamar bebizonyosodott, hogy ezeknek a jogszabályoknak a szerepe alig terjedt túl a keserű pirula megédesítésénél. A cél érdekében, hogy minél több területet kapjanak, a csehek ígéreteket tettek. Természetesen azért, hogy ne tartsák be: Keleti Svájc, Szlovákia önállósága, Ruténföld autonómiája egyaránt elsikkadt.²⁴

Az áldozat a bűnös – Mindent vissza – Semmit vissza?

Összességében elmondható, hogy míg a határtervezetek vonalai a térképen 1920-ig a történeti Magyarország határaitól befelé mozogtak, a békediktátum megszületésekor megindultak ezek a képzeletbeli vonalak kifelé, a történeti Magyarország határai felé. Az első diplomáciai próbálkozás az ún. **Paléologue**-féle akció volt.²⁵ A lengyel–szovjet háborúhoz is kapcsolható elvetelt kísérlet mindenestre bizonyos általános néprajzi korrekcióval a túlnyomóan magyar többségű területek visszatérésével számolt. 1921 nyarán csehszlovák–magyar viszonylatban Bánffy külügyminiszter Benešsel tárgyalt Marienbadban²⁶ (Marianske Lázně), ahol szóba került Komárom és Losonc átengedése. A megegyezés szándéka azonban mindkét oldalról hiányzott. Hamarosan azután következett Masaryk tucatnyi nyilatkozata **Pályi Edének**, amikor is minden esetben jött a hivatalos csehszlovák cáfolat. Masaryk az 1923. év elején Pályi Edének tett egyik nyilatkozatában – Benešhez képest mindenképp „üditőbb“ stílusban –, miután leszögezi, hogy az ún. Új Európa elveit ma is állja, szabadkozva arról igyekszik meggyőzni a magyarokat, hogy „*mi eredetileg nem is akartunk Magyarországból olyan területeket kiszakítani, amelyeken túlnyomóan magyarok laknak.*“ Valójában a régi Budapest központú vasúti politikát teszi felelőssé azért, hogy túlnyomóan magyarlakta területeket kellett az új államnak elszakítani: „*mi felszabadítani akartunk és nem hódítani [...] az ön által reklamált magyarlakta területeket csak kényszerűségből igényeltük, mert nem találtunk azoktól északra fekvő megfelelő transzverzális vasutat.*“²⁷

A különböző magyar indíttatású, néprajzi alapú határrevíziós elképzelésekre – **Rothermere**-vonal²⁸, **Aldo Dami**²⁹ stb. – itt csak utalhatunk. Említsük meg azt is, hogy az a Seton-Watson, akinek közreműködése nélkül Csehszlovákia aligha jöhetett volna létre, vagy legalábbis nem az adott formájában, a 30-as évek elejére eljutott addig, hogy a két említett magyar többségű régió számára elképzelhetőnek tartott egy népszavazást.³⁰

A magyar és nem magyar történetírás a végletekig elmarasztalja, az előbbi gyakran karikatúrisztikus színekkel ecseteli³¹ a magyar revíziós mozgalmat, amelynek bizonyára lehetnek bírálható mozzanatai.³² Túl azon, hogy a magyar revíziós mozgalom nem merült ki pusztán a

„Mindent vissza“ csatakiáltás szüntelen rituális hangoztatásában, vele szemben létezett és érvényesült a „semmit vissza“ elve és gyakorlata. Jegyezzük meg, hogy a magyar zsákmányt emellett még nemcsak a kisantant fegyveres ereje őrizte, hanem igyekeztek azt biztosítani az utódállamok (különböző mértékben és különböző módszerekkel) a nemzetközi jogellenes, kisebbségellenes asszimilációs politikával. Az utódállamok kisebbségellenes politikája mindenesetre magyarázatot ad a magyar revíziós mozgalom nem kis jogosultságára. Ne feledkezünk el arról a körülményről sem, hogy a szövetséges hatalmak 1920. augusztus 10-én Sevres-ben aláíratott külön szerződésben csak azzal a feltétellel ruházták át a csehszlovák, román és szerb–horvát–szlovén államok részére az elszakított területek fölötti szuverenitást, ha a békeszerződést összes rendelkezéseivel, így a kisebbségvédelmi szerződésekkel együtt betartják. Jogi műszóval élve, a területi rendelkezések és a kisebbségvédelmi szerződések betartása között junktim (jogi kapcsolat) állt fenn. Az említett körülményre – mások mellett – nem kisebb személy, mint a Putnokon született és Rimaszombatban érettségizett **Kertész István** nemzetközi jogász is felhívta a figyelmet 1933-ban *Általános békerevízió vagy a trianoni szerződés külön revíziója?* címmel tartott előadásában: „A trianoni szerződés területi rendelkezései ma már csak de facto léteznek, nemzetközi jogilag azonban, a kísérelésvélben foglalt ígéretek be nem váltása és a kizárólagos államok szándékos szerződésszegései folytán non-existentknek vagy legalábbis megtámadhatóknak tekintendők.“³³ Azt gondoljuk, joggal lehet megkérdezni: a győztes hatalmak miért nem figyelmeztették a szerződésszegő utódállamokat, egyáltalán kilátásba helyezték-e egyszer is, hogy megvonják tőlük az átruházott szuverenitást? Ezzel szemben épp az áldozatot, a lefegyverzett csonka Magyarországot minősítették békebontónak. A versailles-i, trianoni békediktátumokkal összenőtt Népszövetség válságával, majd nyilvánvaló csődjével párhuzamosan jutott el Európa Münchenig, a bécsi döntésekig. Bebizonyosodott, hogy Anglia és Franciaország saját édesgyermekükért, Csehszlovákiáért nem hajlandó semmilyen áldozatra. Senki sem akart meghalni Csehszlovákiáért, maguk a csehek sem, a szlovákok végképp, ők már az önálló államiság bűvöletében éltek, és joggal nem bíztak az autonómiát és a cseh–szlovák egyenlőséget elsikkasztó, a pittsburgi szerződést papírrongynak tekintő csehekben. Bebizonyosodott az is, hogy a német és a szovjet veszéllyel szemben létrehozott korbát, a kis államok rendszere teljességgel működésképtelen. A magyar-ellenes kisantant is összeomlott.

Az első bécsi döntés³⁴ létrejöttében is lényegében a hatalmi szó döntött, a döntés eredményében azonban talán mindkét fél megnyugodhatott volna, mivel néprajzi alapon³⁵ történt, az újszülött állam azonban hamarosan határkorrekciós terveket gyártott és nagy Szlovákiáról álmodott. A területi viták nyomorúsága tovább kísértett.

A hontalanság évei³⁶

1945-ben teljesen új helyzet állt elő. A Beneš vezette csehszlovák „diplomácia“ a nyugati hatalmak mellett a moszkvai tárgyalásokon megszerezte a sztálini Szovjetunió jóindulatát is. Sőt annál többet: az átengedett Ruténföldért cserébe a Szovjetunió egyértelmű jóváhagyást adott egy etnokrata állam létrehozására. A kassai kormányprogram nem kevesebbet irányzott ugyanis elő, mint az idegen etnikumok rövid időn belüli felszámolását, kiűzetéssel vagy asszimilációval, bármi áron. Teljesen igaza van annak a **Borsody Istvánnak**, akinek mély demokratikus elkötelezettségét a legkényesebb ízlés sem vitathatja el, amikor 1945-ben így ír: „Csehszlovákia olyasmire készül, ami egyedülálló a dunai népek történetében: erőszakkal akarja kiűzni államából az őslakó magyarokat, akik többnyire a honfoglalás óta laknak azon a földön, ahol őket a gyűlöletnek a második világháborút követő vihara 1945-ben találta. E sorok írója, túl a nemzeti problémán, amit a csehszlovákiai magyarok keserves sorsa jelent mindannyiunk számára, azért is nyúlt ehhez a kérdéshez, mert ott született, ott élte le ifjúságát, ahol most a legborzasztóbb veszedelem fenyegeti a magyart, ami embert egyáltalán érhet: az otthonból való kikergetés, a faji üldözés, nemcsak a polgári, hanem az elemi emberi jogok teljes megvonása.“³⁷ A későbbi korokban felnőtt történész is kénytelen megállapítani, hogy csehek és szlovákok újra megtalálták együttműködésük közös nevezőjét, a magyarellenességet. Pedig legalább elméletben létezett egy másik, emberséges út: a Csehszlovákia déli határain összefüggő területen lakó magyarok emberi és közösségi jogainak elismerése. A csehszlovák-ellenes elfogultsággal semmiképp sem vádolható orosz származású **Petrov** egyértelműen kimutatta: „Az összefüggő szlovák nyelvterület határa az elmúlt 100-150 esztendő (1773-1928 között) folyamán úgyszólván változatlan maradt.“³⁸ Tehát a terület, amely ettől az etnikai határvonaltól délre feküdt, magyar volt. Petrov tanár megállapítása nem kisebbet jelent, mint hogy ezen a területen szerinte sem volt magyarosítás: „A magyar-szlovák nyelvi határ körülbelül 400 km hosszan és 10-25 km-es mélységben húzódik, ennek alakulására a két nemzet fejlődése alig hatott“ – mondja Petrov.³⁹ A csehszlovák politika célja ennek a magyarlakta sávnak a megszüntetése a rajta lakó őslakos magyarok elűzésével, illetve később a hamis reszlovakizáció érveivel, mérhetetlen szenvedést és megaláztatást zúdítva emberek százazereire, akiknek csak annyi bűnük volt, hogy magyarok. Kínálkozik az összehasonlítás a két világháború utáni, ún. béke rendezések közt. Az 1946. július 29-én megnyílt párizsi békekonferencián a magyar delegáció kétségtelenül nem részesült olyan formailag megalázó fogadtatásban és elszállásolásban mint 1920-ban Apponyiék. A párizsi magyar delegáció főtitkára, Kertész István és munkatársai mégis kénytelenek voltak bizonyos konspirációs eszközök igénybevételével érintkezni a nyugati diplomatákkal. A mozgástér, elsősorban tartalmilag, nagyon szűk volt. A békeelőkészítő osztály,

illetve később a magyar béke delegáció csehszlovák szakértői: gróf Révay István, Vájlak Sándor és Bethlen Oszkár, hasonlóan Teleki Pál és Apponyi Albert munkatársaihoz, derekas munkát végeztek.

A most közlésre kerülő dokumentum: *A Dél-Gömöri terület* címmel, minden bizonnyal a kiváló statisztikus Révay István munkája. Az angol és amerikai delegáció – hasonlóan 1919–1920-as álláspontjukhoz – nem tartotta kizártnak a Csallóköz és Dél-Gömör túlnyomóan magyarlakta területeinek visszatérését Magyarországhoz. A közölt dokumentum a nyugati delegációk körében nem maradt teljesen hatás nélkül. Csehszlovákia ugyanakkor előterjesztette a 200.000 magyar egyoldalú kitelepítésére tett javaslatát. A magyar delegáció ebben a helyzetben a lakosságot (részben) területtel, illetve területcserével álláspontjára helyezkedett: kész volt arra, hogy a veszélybe került szlovákiai magyarokat „részben területtel, részben terület nélkül” befogadja. A csehszlovák delegáció ezt az álláspontot mereven elutasította, mondván: elfogadhatatlan, hogy egy „vesztes” állam, Magyarország területi igényt támasszon egy „győztes” állammal, Csehszlovákiával szemben. Kertész Istvánnak és munkatársainak – **Szegedi-Maszák Aladár, Sebestyén Pál** – sikerült meggyőzniük a döntéshozók többségét arról, hogy az egyoldalú csehszlovák javaslatot ne fogadják el. A 200.000 magyar egyoldalú kitelepítéséről szóló csehszlovák javaslat megbuktatása az adott helyzetben kétségtelen magyar siker volt, de az eredmény baljós következményekkel járt: előállt a csehszlovákiai magyarság belső deportálásának, ill. reszlovakizációjának réme.

Borsody István számára is trauma volt szembesülni a tényekkel, miszerint a magyarok szülőföldjükről történő kiűzésének indoklásául a Nyugat által a demokrácia mintaállamának tartott Csehszlovákia balkáni és ázsiai példákkal állt elő. Méltatlannak tartjuk, hogy a sztálini rendszer által végrehajtott népkitelepítéseket, a „magyar kérdés vagonkérdés”-szerű felfogásokat itt bármilyen formában is kommentáljuk. A török-görög lakosságcsere történetét csehszlovák hivatkozást, összehasonlítást azonban nem hagyhatjuk szó nélkül. Az említett népességmozgatások kényszerkitelepítések voltak, többéves, időnként nem reguláris erők közötti harci cselekményeket követően, olyan terepen, ahol hasonló népességmozgások, mozgatások nem voltak teljesen egyedi jelenségek. Ezzel szemben a magyar és a szlovák nép egyaránt **Szent István** édesgyermeké volt, még akkor is, ha az utóbbi a túlhajtott nacionalizmus korában mostohagyermeknek gondolta magát sőt megtagadta közös édesapját. Ezen túl történelmi tény, hogy magyar katonák a túlhajtott nacionalizmus korában cseh és szlovák katonákkal hosszadalmas, véres háborúban nem kerültek szembe. Kisebbségi és korlátozott harci cselekmények persze voltak. Időbeli sorrendben az első a meglehetősen marginális jellegű Stúr-Hurban-akció 1848–49-ben. A következő Felső-Magyarország csehek általi megszállása 1918–19 fordulóján, amikor is az őszirózsás forradalom kormánya a még ellenállásra kész és képes magyar csapatokat jórészt

visszavonta, így a csehek a fegyvertelen lakossággal szemben „vitézkedhettek” (Kassa, Pozsony) – ahol valódi fegyveres erővel álltak szemben, rövid úton vereséget szenvedtek (Balassagyarmat). Említésre méltó még a nemzeti szempontból felemás és kérészetű tanácsköztársaság hadjárata, amikor a csehek szűk két hónapig bírták, az elvesztett területet pedig, rájuk oly jellemzően, diplomáciai alig nevezhető módon, csellel és hazugsággal szerezték vissza, ugyanúgy, ahogy előzőleg megszerezték. Az ellentétek a két Szent István-i testvérnemzet és az osztrák-német kultúrához ezer szállal kötődő cseh nemzet közt nem voltak olyan nagyok, hogy indokolták volna az embertelen és szégyenletes eljárást: a kiűzetést, az asszimilációt. A bérc és a róna, a táj és a nép összetartozását felmondó, nem öncélú, hanem végletesen önző politikáról hosszasan elemzések helyett idézzük fel még egyszer Borsody István kimérten kendőzetlen ítéletét: *„Mi tulajdonképp 1918 óta defenzívába szorultunk. Nekünk most már az a gondunk, hogy a magyar nemzetet megóvjuk az idegen elnyomástól, hogy megvédjük a magyar etnikum integritását olyan hatalmi törekvésekkel szemben, amelyeknek az erőszakos hódításon kívül semmilyen jogcímük nincsen.”*⁴⁰

Összegzés és okulás

„Magyarország rendkívüli előnye, hogy a szó szoros értelmében vett földrajzi egység. A magyar királyság földrajzi szempontból Európa legösszefüggőbb területe. Bármint alakuljon is a középeurópai államok sorsa, bizonyos, hogy a magyarság mindig a legjelentékenyebb szerepet fogja játszani a Kárpátok által körülvett óriási arénában.” Az idézett figyelemreméltó gondolatokat **Elisée Reclus** francia földrajztudós írta le.⁴¹ Két fontos körülményre hívta fel a figyelmet: a Kárpát-medence geopolitikai egységére és a magyar nemzet súlyponti elhelyezkedésére ebben a medencében. A túlhajtott és önző gazdasági és politikai versengés ezt a több mint ezer éve összetartozó tájat felbontotta, ezzel a Duna középső medencéjének geopolitikai terét leértékelte, az itt élő népeket kicsívete. Mindez még akkor is igaz, ha egyesek kaján elégtételt éreznek a magyar nemzet nyomorúságán. Ez a nyomorúság bizony közös. A történelem tanulsága szerint a Kárpát-medencét erőhatalommal fel lehet ugyan osztani, de ettől az itt élő népek nem lesznek sem erősebbek, sem boldogabbak, még azok sem, akik pillanatnyilag szerencsés nyertesnek érzik magukat. Épp Masaryk mondta valahol: könnyebb felemelkedni, mint fennmaradni. A magyarság ezer évnél is tovább tartja magát a Kárpát-medencében, amelynek ma is jelentékeny és súlyponti tényezője. Az újképletű, túlhajtott nacionalizmus miatt huzatossá vált a Kárpát-medence: táj- és téridegen erők vonulnak át rajta, telepednek le ideiglenesen negyven-ötven évre és a földrajzi felszín után a lelket is megpróbálják átszabni, nem minden eredmény nélkül. Minden nemzet Isten teremtő gondolata: a magyar, a cseh és a szlovák is. A színes palettán azonban Isten is csak akkor gyönyörködik, ha a színek harmóniába olvadnak.

Felolvadás nélkül. A harmóniát viszont nem szolgálja az önző versengés zsákutcáiba tévedés, csak az egymás iránti méltányos magatartás, a közös érdekek ösvényeit kereső és támogató együttműködő politika. Csak így lehet ismét a népek hazája: Hungaria Triumphans.

JEGYZETEK

- ¹ A történet megtalálható: Bánffy 1993., 49. o.
- ² A kifejezés Bibó István: Az európai egyensúlyról és békéről c. tanulmányából származik. In: Bibó 1986. A versailles-i és trianoni békeszerződések sárkányfogvetései: a diktált béke, a háborús bűnösség kimondása, a jóvátételek, a lefegyverzés. Németország esetében mindehhez még az Anschluss eltiltása társult.
- ³ A modernkori polgári nacionalizmus térségünkbeni megszületésének gazdag irodalmából ld. Niederhauser 1977.; Arató 1975., 1983.
- ⁴ Ján Kollárról és a pánszlávizmusról ld. Arató 1971. Kollár „Slávy dcéra” (Dicsőség leánya) c. költeményfűzérének, amelynek első kiadása 1824-ben Pesten jelent meg, leírása 160-161. o. Kollárról ld. még: Balassa 2006. 46-48. o.
- ⁵ Ilija Garašaninról ld. Ress 2004: Ilija Garašanin magyarpolitikájának nemzetközi háttere (1848. március – 1849. február) 135-163. o.
- ⁶ Šafárikról ld. Wagner 1878. Šafárik Feketepatak (Schwarzbach, Kobeliarovo) faluban, Csetnek mellett, Gömör vármegyében született.
- ⁷ v.ö. Fodor 1936.
- ⁸ Gabriel Viktor 1999., 151. o.
- ⁹ Steier 1927., 379. o.
- ¹⁰ uo: 380-381. o. A szabadságharc alatti szlovák magatartást levéltári források alapján részletesen feldolgozta uő: Steier 1937. „A tót terület magában foglalná Pozsony, Nyitra, Komárom, Trencsén, Turóc, Árva, Liptó, Zólyom, Szepes, Gömör, Sáros, Torna, Abaúj, Bars, Hont, Nógrád megyéket, tehát tizenhét megyét” I. k. 349-350. o.
- ¹¹ A kiegyezésről legújabban ld. Cieger (szerk.) 2004.
- ¹² A korszak magyar történetét a nemzetközi összefüggésekbe helyezve részletesen tárgyalja Horváth 2004.
- ¹³ A nemzetközi élet történetét részletesen tárgyalja és bibliográfiát ad Diószegi 1994.
- ¹⁴ ld. Steier 1912.
- ¹⁵ Czambel életrajzát megírta Steier 1937.
- ¹⁶ a csehszlovák egységről ld. Czambel 1902. Eredetileg a Felvidéki Híradóban jelent meg. A csehszlovák egység terjedelmes vitájához ld. még Steier 1919.
- ¹⁷ A korabeli határterveket ismerteti Olay 1932.; u.ő 1930.
- ¹⁸ Kuffner 1918. Műve cseh és német nyelven jelent meg, a vonatkozó részt Kádár István kéziratosa magyar fordításából idézzük, akinek ezúton mondunk köszönetet.
- ¹⁹ ld. Fodor 1936., 45. o.
- ²⁰ Az 1918. évi őszi-téli eseményeket, Felső-Magyarország csehek általi megszállását részletesen tárgyalja Horváth 1939. A cseh és szlovák beismerésről: „Hodzsa Milán 1928-ban a Slovenský denník c. pozsonyi napilapban azt állította, hogy a fegyveres megszállás célja az a törekvés volt, hogy a népszavazás elkerülhető legyen, amit Beneš is megerősített, amikor azt mondotta, hogy a forradalmi kormánynak népszavazás iránt benyújtott kérelme nagy gondot okozott neki mindaddig, amíg azt a szövetséges és társult hatalmaknál valahogyan ellensúlyozni tudta. 40. o.
- ²¹ David Hunter Miller naplójának magyar vonatkozású részleteiről ld. Horváth 2004., 182-197. o. Ember Győző összeállítása nyomán.
- ²² A békekonferenciához benyújtott cseh emlékiratokat közreadja: Raschhofer 1937.
- ²³ A népszavazás elutasításáról: Horváth 1939. 137-138. o. Idézi: Major 2003. XX. század Intézet 218-219. o.
- ²⁴ Major 2004.
- ²⁵ ld. Ormos 1975.
- ²⁶ ld. Bánffy 1993., 49-50. o.
- ²⁷ Pályi 1927.
- ²⁸ A Rothermere-akcióról legújabb összefoglaló: Bencsik 2002.
- ²⁹ ld. Aldo Dami 1933.
- ³⁰ Seton-Watson, R.W. 1934. A lehetséges határkorrekciókról térkép a 76. o.-n
- ³¹ Zeidler 2001. Jellemző ebből a szempontból a Kultusz és közvélemény

c. fejezet, 159-190. o.

³² Bánffy 1993. 116-117. o. „A hangos propaganda azonban csakis káros.”

³³ Idézi Major 2004. 52. o., Kertész életrajzi adataira ld. Kertész 1995., 509. o.

³⁴ Alapvető monográfia a témáról: Sallai 2002. A két világháború közti diplomáciáról ld. Diószegi 1974 és Herczegh 1999.

³⁵ Az első bécsi döntés visszhangjaként keletkezett tudományos irodalomból ld.: 1. Gr. Révay 1941.; 2. Kniezsa 1941.; 3. Jócsik 1943.; 4. Kovács 1938. Pótfüzet. A bécsi tárgyalásokhoz készült.

³⁶ Az 1945 utáni magyar csehszlovák kapcsolatokról ld. Janics 1989., 3. javított, 1. magyarországi kiadás. A második világháború utáni béketárgyalásokról Balogh Sándor, Fülöp Mihály, Haas György munkái mellett legújabban ld. Romsics 2006. A Párizsi Békekonferencia csehszlovák vonatkozásairól ld. különösen Romsics 212-223. o.

³⁷ Borsody 1945. 5. o.

³⁸ Petrov 1928. Petrov hibáit és elfogultságait különösen Jócsik javítja ki említett művében.

³⁹ Idézi Kertész 1995., 235. o.

⁴⁰ Borsody 1945. 8. o.

⁴¹ Az idézet megtalálható: Fodor 1925.

IRODALOM

Arató Endre

1971: Kelet-Európa története a 19. század első felében. Bp., 598 o.

1975: A feudális nemzetiségtől a polgári nemzetig. A magyarországi nem magyar népek nemzeti ideológiájának előzményei. Bp., Akadémiai kiadó, 175. o.

1983: A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája. Bp., Akadémiai kiadó, 292 o.

Balassa Zoltán

2006: Két nemzet a Kárpát-medencében A szlovákok történelme. Kassa-Budapest, 147 o.

Bánffy Miklós

1993: Huszonöt év (1945). Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Major Zoltán. Bp., Püski kiadó, 220 o.

Bencsik Gábor

2002: Igazságot Magyarországnak. Lord Rothermere és a magyar revízió. Bp., Magyar Mercurius kiadó, 253 o., 1 színes térkép

Bibó István

1986: Az európai egyensúlyról és békéről. In: Válogatott tanulmányok 1935-1944. I. kötet. Bp., Magvető kiadó, 737 o.

Borsody István

1945: Magyar-szlovák kiegyezés. A cseh-szlovák-magyar viszony utolsó száz éve Bp., Officina kiadó, 160 o.

Cieger András (szerk.)

2004.: A kiegyezés. Bp., Osiris kiadó, 644 o.

Czambel Samu

1902: A cseh-tót nemzetegység múltja, jelene és jövője. Közművelődési és politikai tanulmány. Turócszentmárton

Dami, Aldo

1933: La Hongrie de demain. Paris, 317 o., 2 térkép

Diószegi István

1974: Két világháború árnyékában. Nemzetközi kapcsolatok története 1919-1939. Bp., Gondolat kiadó, 341 o.

1994: A hatalmi politika másfél évszázada. 1789-1939. Bp., MTA Tört. Tud. Int., História Könyvtár Monográfiák 4., 477 o.

Fodor Ferenc

1925: A trianoni Magyarország földrajza. In: Pethő Sándor 1925.

1936: A trianoni határ múltja és jövője. Külügyi Szemle, 13. évf. 1. sz. (január), 36-48. o.

Gabriel, Viktor

1999: 1848-49 legendája a szlovák történetírásban. Kalligram Pozsony, 199 o.

Herczegh Géza

1999: A szarajevói merénylettől a potsdami konferenciáig Magyarország a világháborús Európában 1914-1945. Bp., Magyar Szemle könyvek, 592 o.

Horváth Jenő

1939: A magyar kérdés a XX. században. 2. köt. A trianoni békeszerződés megalkotása és a revízió útja. Bp., MTA kiad.

2004: A Millenniumtól Trianonig. Huszonöt év Magyarország történetéből. 1896–1920. Közreadja, a bevezető tanulmányt írta, a bibliográfiát és a névmutatót összeállította Major Zoltán. Bp., Nyitott Könyv Kiadó, 181+295. o.

Janics Kálmán

1989: A hontalanság évei. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után. Bp., 3. javított, 1. magyarországi kiadás, 358 o.

Jócsik Lajos

1943: A magyarság a cseh és szlovák néprajzi térképeken. Bp., A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Kisebbségjogi Intézetének kiadványai 6., 47 o., 18 színes térkép

Kertész István

1995: Magyar békeillúziók 1945–1947. Oroszország és a Nyugat között. Bp., Európa-História kiadó, Extra Hungariam sorozat, 596 o.

Kniezsa István

1941: A magyar–szlovák nyelvhatár történetéhez. Bp., 62 o., 3 színes térkép

Kovács Alajos

1938: A magyar–tót nyelvhatár változásai az utolsó két évszázadban. Századok Pótfüzet.

Kuffner, Johann / Hanns

1918: Náš stát a svetový mír. Praha

Major Zoltán

2003: Az első magyar monográfia Trianonról. In: Szidiropulosz Archimédész: Trianon utóélete Házból-hazából kirekesztett (Irodalmi Szemle)

2004: Trianon és revíziója. Hatalmi politika és nemzetközi jog feloldhatatlan ellentétéről (1920–1940) Polisz február/március, 45-53. o.

Niederhauser Emil

1977: A nemzeti megújulási mozgalmak Kelet-Európában. Bp., Akadémiai kiadó, 385 o.

Olay Ferenc

1930: Csonka-Magyarország hatáirairól. Bp., 38 o.

1932: Térképek a nemzetiségi terjeszkedés szolgálatában. Bp., Magyar Nemzeti Szövetség kiadása, 41 o., 32 térkép

Ormos Mária

1975: Francia-magyar tárgyalások 1920-ban. Századok 5/6. sz., 904-952. o.

Pályi Ede

1927: Mikép [sic!] szereztem én meg a csehek ajánlatát az elszakított magyarok békés visszaadására? Bp.

Pethő Sándor

1925: Világostól Trianonig. A mai Magyarország kialakulásának története. Bp., Enciklopédia R.T. kiadása

Petrov, A.

1928: Příspěvky k historické demografii Slovenska, Praha, 300 o.,

Raschhofer, Hermann

1937: Die tschechoslovakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/1920. Berlin, Carl Heymanns Verlag, 331 Seiten, 24 Tafeln

Ress Imre

2004: Kapesolatok és keresztutak. Horvátok, szerbek, bosnyákok a nemzetállam vonzásában. Bp., L'Harmattan kiadó, 288 o.

Révay István, gróf

1941: A belvederei magyar–szlovák határ. Bp., A Magyar Statisztikai Társaság kiadványai, 14. szám, 67 o., 3 színes térkép

Romsics Ignác

2006: Az 1947-es párizsi békeszerződés. Bp., Osiris kiadó, 279 o.

Sallai Gergely

2002: Az első bécsi döntés. Bp., Osiris kiadó, 296 o.

Seton-Watson, R.W.

1934: Treaty Revision and the Hungarian Frontiers. London

Steier Lajos

1912: A tót kérdés I. A tót nemzetiségi mozgalom fejlődésének története. Liptószentmiklós.

1919: Csehek és tótok. Bp., Táltos Könyvtár. Időszerű kérdések 8-9. sz. 95 o.

1927: A cseh területi igények változásai. Magyar Szemle. 379-388.

1937: A tót nemzetiségi kérdés 1848–49-ben. I-II. kötet, Bp., Magyar Történelmi Társulat kiadása, 670/787 o.

1937: Czambel eszméi. Pécs, 124 o.

Wagner Lajos

1878: Šafarik élete és művei. Egyetemes Philológiai Közöny. 6. füzet, 245–291. o.

Zeidler Miklós

2001: A revíziós gondolat Bp., Osiris kiadó, 256 o.

*

A dél-gömöri terület

Dél-Gömör a Duna-medence gyűjtőnéven Felvidéknek nevezett északi részeinek egy színmagyar lakosok által lakott területdarabja, amely kizárólag közlekedési szempontból került 1920-ban Szlovákiához. Nem földrajzi tájegység, történeti, sőt közigazgatási tájegységnek sem mondható. „Dél-Gömör“-ről, mint külön területegységről, csak az 1920-ban megvont határ létezése óta beszélhetünk. Déli- délkeleti határa az 1920-ban mesterségesen megvont csehszlovák országhatár, északnyugati-északi határa pedig a tömören és egyedül magyarok által lakott községek megszűnésének vonala. Az utóbbi vonal nem fedi egészen a magyar–szlovák nyelvhatár vonalát – amely ezen a tájon egyébként hosszú idő óta szokatlanul stabil –, a nyelvhatártól délebbre vontuk meg, a zártan egymásra támaszkodó magyar községek mezsgyéjén.

A csehszlovák állam határát nem tudták itten természetesen választóvonalra helyezni, mert ilyen itt messze földön nem található. Ha a Felső-Garam és a délfelé tartó gömöri völgyek vízváltójára tették volna, számtalan szlovákot vágtak volna el, ha viszont a messze délen húzódó Cserhát–Mátra–Bükk hegységek gerincére helyezték volna, még sokkal több magyart vágtak volna le anyarságuktól.

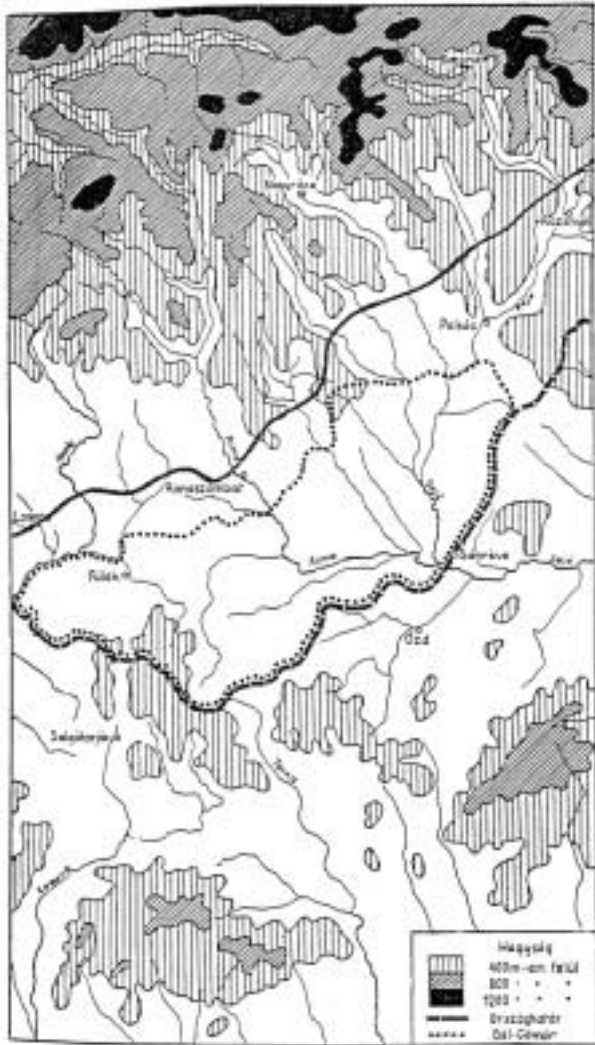
Dél-Gömör sűrű vízváltójával, észak-déli irányú vizeivel mindenkor a magyar síkvidék elválaszthatatlan, szerves tartozékát alkotta. A határmegvonásnál pusztán hatalmi érdekek és közlekedési szempontok érvényesültek.

A dél-gömöri folyóvizek, amelyek Dél-Gömört szinte egészen behálózzák, a Tisza vízkörnyékéhez tartoznak. Fő vízgyűjtője a Sajó, mely a Rimával egyesülve a Hernádba ömlik*. A Sajó három főág összefolyásából keletkezik, és Csoltónál éri el Dél-Gömör területét. Beretkétől mindjobban kiszélesedő völgyben kanyarodik tovább, s Gömörpanyit, Sajógömör, Sajószárnya, Tornalja, Királyi és Méhi helységek mellett délnyugati irányt követ és Sajópüspöki mellett egyesül a Rimával. Jobbról a Turóc és Vály vizeit veszi fel. A Sajó legnagyobb mellékveze s egyben Gömör második folyója a Rima, amely északról termékeny völgyben kanyarodik délre, Serke felé. Jánosi, Pálfalva és Feled helységek mellett halad el. Serkénél keletre fordul, s Rimasimonyi, Dobóca, Mártonfala, Rimaszécs és Velkenye mellett elhaladva, Sajópüspökihez közel a Sajóba folyik. Jobboldali mellékveze a Gortva, balról pedig a Balog

* Nyilvánvaló elírás. Nem a Sajó ömlik a Hernádba, hanem éppen fordítva.

patakot vezet le. Végül idesoroljuk még az Ipolyt, mely Gömör délnyugati határszélén folyik és a Béna patak vizét vezeti le.

Ennek a sűrű vízhálózatnak az eredménye, hogy a honfoglaló magyarság Dél-Gömört már a X. sz. közepén megszállta és teljes egészében birtokába vette. **Anonymus**, **Béla király** névtelen jegyzőjének krónikájában olvassuk, hogy **Árpád** fejedelem Gömör és Nógrád várai meghódítására **Szoárdot**, **Kadocsát** és **Hubát** küldötte, akik Pásztoról kiindulva, s a Hangony vize mentén fellovagolva, e folyón a Sajó mellett keltek át; majd a Sajó és Balog völgyeit érintve a Rima völgyén haladtak a nógrádi és

I. Dél-Gömör átnézeti térképe

honti részeken, ahová szerencséjük vezette, Nyitra váráig, **Szvatopluk** székhelyéig. Ha figyelembe vesszük azt a történelmi tényt, hogy a magyarság elsősorban mindig a folyóvölgyeket szállta meg, akkor senkinek sem áll jogában kétségbevonni, hogy a honszerző magyarság Gömör megye déli részét aránylag hamar megszállta és minden veszély és pusztulás ellenére századokon keresztül fenntartotta magát és napjainkig megőrizte színtiszta magyar jellegét.

Közigazgatás szempontjából Dél-Gömör területének

94 községe – a csehszlovák közigazgatási felosztást véve alapul – három járás között osztódik meg. A Feledi járáshoz 48, a Losonci járáshoz 15, a Tornaljai járáshoz pedig 31 község tartozik.

Dél-Gömör területe 1.056.45 km², és lakosainak száma az 1940. évi népszámlálás szerint 61.498 főt tett ki. (I. sz. térkép).

Gömör megye település- és népiségtörténeti vázlata

A megye területe a magyar honfoglalás alkalmával egy rövid ideig megszállatlanul, gyepűvelének maradt. A magyar törzsi elemek, elsősorban a *Kabar*, *Keszi*, *Kér* és *Jenő* törzsekről levált részek, a X. sz. közepe után kezdtek behatolni a gömöri földre, és annak életmódjukra legalkalmasabb részeit (a Hangony és Sajó folyók völgyei) első foglalás jogán birtokukba vették. Az általuk el nem foglalt föld, a megyének mintegy 4/5 része a XI. sz. legelején a gömöri királyi vár földje lett, s a királyok azt a magyar törzsek bomlása után ezek népeivel telepítették be. Gömör magyarsága tehát összetételére azonos eredetű, törzsi származású magyarság.

Társadalmi tekintetben két részre oszlott. Az egyik részét alkották az első foglaló szabad magyarság nemzetségei: a *Hanva*, *Hangonyi*, *Tornallyay*, *Csoltói*, illetve a belőlük kivált családok. Velük teljesen azonos jogokat nyertek azok a királyi földre telepített, eredetileg ugyancsak szabad magyarok, akik eleinte a gömöri királyi várral függő viszonyban állottak ugyan, de a fejlődés folyamán – főleg katonai érdemeik révén – visszanyerték eredeti szabadságukat. Ebből a két rétegből tevődött össze a gömöri, számra nézve igen tekintélyes, sok családjában ma is ősi falvaiban élő nemesség.

A magyarság másik része az ún. jobbágy-magyarság vagy parasztság; részben az első foglaló nemzetségekkel jött szolgahadból, részben pedig azokból a magyarokból tevődött össze, melyek a királyi földre történt telepítésük után magukat a királyi vár szolgálatától függetleníteni nem tudták, s így végleges elhelyezkedésüket a paraszti társadalomban találták meg.

Mind a két elem: a nemesi és paraszti magyarság azonos eredetű, csupán a társadalmi fejlődés folyamánként jelentkező jogi különbségek miatt lett két különböző társadalomalkotó tényező. Az azonos eredet különben meglátszik az általuk végzett kultúrmunka eredményeiben: az életforma, a faluépítési, helynévadási és élelem-szerzési szokások nemességénél és parasztságnál teljesen azonosak.

A megye másik népe a szláv. Semmi bizonyíték sincs arra, hogy a szlávok már a magyar honfoglalás előtt Gömör földjén élt volna. **Eisner** csehszlovák tudós semmi nyomát nem találja itt a szláv élet legkétségteljesen határozottabb jegyének, a szláv haradistye-kulturának.¹ **Václav Chaloupecký** „valószínűnek“ tartja, hogy a szlovák föld átnyúlt Gömörbe is, de a bizonyító adatok teljes hiánya miatt panaszkodik.² **Melich János** magyar tudós úgy véli, hogy a szlovákság Gömörben minden jel szerint a magyar-

ság után jött lakos, korábról legfeljebb némi délszláv-ságot mutat ki a megye középső részén.³ A magyar **Knieszsa István** „valószínűnek“ tartja, hogy a Sajónak és mellékfolyóinak völgyeiben „*valamelyes szláv-ság*“ már magyar honfoglalás előtt helyezkedett el; bár ezt a területet még a XII. században is igen gyér lakosságúnak mondja.⁴

A történeti adatok átvizsgálása és kritikája után határozottan meg kell állapítani, hogy Gömörben a szláv-ság ősei a X. század előtt nem jelentek meg. Nincs semmi olyan nyelvészeti bizonyíték vagy lelet, amely a X. század előtti időre utalna. Nem található továbbá a megyében egyetlen olyan település vagy vár sem, amely a magyarság itteni megjelenése előtti időkhöz s a szláv-ságig nyúlna vissza, sőt a később szlávokkal benépesülő vidékek korai lakóhelyei is a magyarság kezdeményezésére és irányításával jöttek létre. A történeti adatokból csupán annyi tűnik ki, hogy a Szárazvölgyön és a Turóc völgyében a X. század végén, illetve a XI. század elején már ott éltek a szláv nemzetségek: a *Zágráb–Korpás* és az *Ottrokocs* ősei, ám kevesen voltak, semminemű kultúrmunkát nem végeztek, hanem elszórtan tanyáztak az erdőben.

E vidékek tájformálását is a magyarság indította el. A megye északi erdős vidékein a szláv-ság még későbbi, ide a XI. század eleje előtt alig jöhetett, amikor már a magyar gyepűvédelem kiépítése biztonságot nyújtott. A szláv helység- és földrajzi nevekből általánosságban az állapítható meg, hogy a megye területén a X. századtól élt szláv-ság igen kisszámú és minden közösségi keret nélkül, erdős vidékeken, kisebb erdei patak-völgyekben él. Itt található elnevezései is, ami a korai időben sohasem a tájformálásra, hanem inkább tájékozódásra valók.

A magyarság a XI. század végére Gömör földjét egészen a bükkerdő határáig megszállta, gyepűvédelmét pedig magában az erdőben építette ki, vagyis elvileg az egész megyét birtokba vette. Az eredeti költözködő pásztor életforma gyakorlása a nyári és téli szállások keretében történt (ld. a Hangonyi és Hanva nemzetségek szállásait), s az eredetileg közös birtok osztását a XII. században a nemzetségek szaporodása, a föld fogyása és az intenzívebb gazdálkodásra való áttérés kényszerítette ki. A későbbi, újabb osztályok további birtokelhatárolásokra vezettek és a nemzetségek egyes ágai, illetve elszaporodott családjai külön székhelyének, falvainak a megépítését vonták maguk után. A magyar települési folyamat s faluépítő munka tipikus jelei tehát az eredeti, igen nagy határu falvak, leginkább közös birtoklású nemzetségi szállások, majd ezeken belül a nemzetségi ágak és családok osztályokban jutott földjei és azokon épített falvai.

Minthogy a tipikusan magyar faluépítő munka jelenségei a megye északi részein, bent az erdőben is megtalálhatók (Pelsőc, Lice, Kövi, Csetnek), megállapítható, hogy a kultúrmunka megindítója, a tájformálás irányítója az egész megyében egyformán a magyarság volt, még ha magát a munkát a szláv-ság végezte is. A magyar kultúrmunka további jellegzetessége a helynévadásokban az

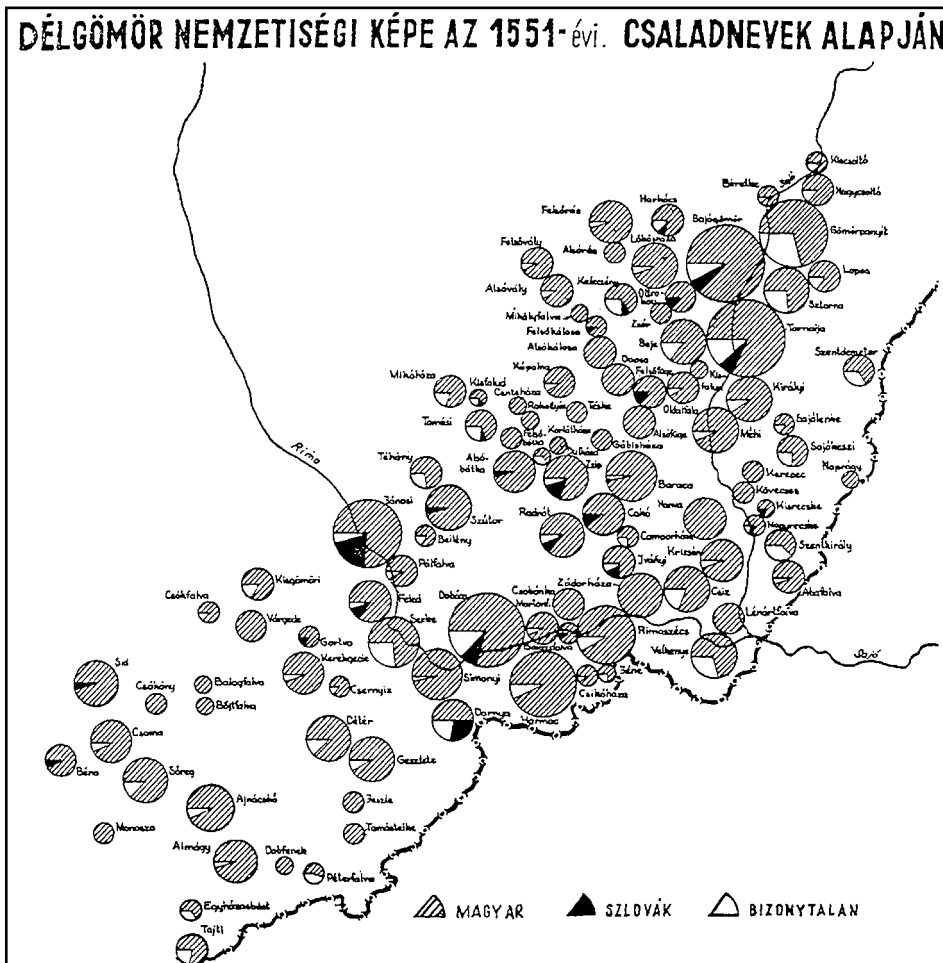
egész megyében egyformán megfigyelhető. A nagy terület eredeti elnevezése rendszerint valamely személynév, a birtokos vagy nemzetségszó stb. neve: Bátka, Fige, Jéne, Lice, Kövi, Vály stb. Az osztályokon épült helységek megkülönböztető névtípusai a -falva, -háza, -földre s -telke szavakból meg az építő tulajdonos nevéből alkotott nevek: Abafalva, Gergelyfalva, Jánosfalva, Lénártfalva, Mihályfalva stb., Bárciháza, Bataháza, Bozókháza, Centeháza, Csomósháza, Habókháza, Korlátháza, Páskaháza stb., Bakosföldre, Bárcföldre, Comporföldre stb., Mikateleke, Kázmerteleke, Vigteleke stb.

A megyében a magyar néptalaj a falu-, a jobbágy- és a földrajzi nevekből, meg a mindennapi beszélt nyelvből, az iskolák tanítási nyelvéből, az élelemszerzési szokásokból és a népi hagyományokból levont következtetések alapján mind a közép-, mind az újkorban, a XVIII. század végéig a Pelsőc–Lévárt–Sánkfalva–Felsőbalog vonaltól délre terjedt. E terület, Dél-Gömör 254 középkori falunéve közül 213, kerekén 84% magyar vagy magyar helynévadási szokásoknak megfelelően keletkezett név, csak 12%-a szlovák, a többi bizonytalan. A falvakról a XVIII–XIX. századból fennmaradt 738 földrajzi név közül magyar 608, 81,40%, s csak 59, vagyis 8%-a szlovák; a többi bizonytalan, azaz nyelvi nem minősíthető, illetve szlovák–magyar összetétel, de az összetétel régebbi, szlovák nyelvű tagjai már a tiszta szláv nevek között is szerepelnek, azaz az eredményt nem befolyásolják.

Végül a XIV–XV. századból, 1550-ig erre a területre megmaradt az oklevelekben 674 jobbágynev, melyek közül 549, azaz 81,45% a magyar s mindössze 31, 4, azaz 4,6% a szlovák. A többi nyelvi bizonytalan, de kétségtelen, hogy jó része a magyarság hányadát gyarapítja. Ha hozzávesszük mindehhez, hogy Dél-Gömör fő folyói, a Sajó és Balog, valamint a kisebb folyók egy része (Vály, Hangony stb.) ugyancsak magyar elnevezések, több patak neve (mint Gortva, Hanva) nyelvi megmagyarázhatatlan ugyan, azonban a szlovákból nem értelmezhető⁵, akkor teljes bizonyossággal kell megállapítani, hogy Dél-Gömörben a faluépítő, tájformáló, nevet adó ősi lakosság a középkorban a magyar, a néhány százaléknyi szlovák jórészt beszívárgás eredménye, amely a sok magyar faluban szétszóródva – s nevével eltekintve – nyomtalanul felszívódott.

Az 1427-ben az egész megyéről készült adójegyzék falvainak portaszámát véve alapul, Dél-Gömör magyar néptalaján ekkor a megye nemesi és paraszti lakosságának kétharmada élt, melynek 80–90%-a eredeti, színmagyar lakosság, s a népességnek csupán egyharmada él Észak-Gömör szlovák néptalajának számító erdős és hegyi falvaiban. Nem változik a helyzet 1551-re sem. Az ebben az évben készített dézsmajegyzékek a magyar eredetű és lakosságú dél-gömöri falvakban még mindig legfeljebb 10%-nyi szlovák névre utalnak, ez is eloszlik 117 magyar faluban, következésképp népiségi szempontból teljesen elhanyagolható színfolt.

Az 1551. évi dézsmajegyzékek Dél-Gömör területén 1.898 családnévet tartalmaznak, amelyek közül 1.647,

II. Dél-Gömör nemzetiségi megoszlása az 1551. évi családnevek alapján

azaz 86,9% a magyar, s mindössze 54, azaz 2,8% szlovák, a többi 197, azaz 10,3% bizonytalan. Biztosra vehető, hogy az utóbbinak egy része szintén magyar volt, ami csak növeli a magyarság számarányát. Ez is minden kétséget kizáróan mutatja, hogy Dél-Gömör lakossága a XVI. sz. folyamán abszolút magyar többségű volt (II. sz. térkép).

A dél-gömöri lakosság nemzetiségi viszonyaira vonatkozólag hasonló képet kapunk, ha az 1668–1715 közötti időből származó családneveket vesszük vizsgálat alá. Ebből a korból 1.592 név áll rendelkezésünkre. A névelmezés eredményeként 1.342, azaz 84,3%-a magyar, 45, azaz 2,8%-a szlovák és 205, azaz 12,9% bizonytalan eredetű név mutatható ki. Tehát a szlovákság száma a XVII. század második felében és a XVIII. század elején oly kevés lehetett, hogy Dél-Gömör népességi szempontjából egyáltalán nem jön számításba⁶ (III. sz. térkép).

A Dél-Gömör területén élő nemesség ugyancsak magyar eredetű, hiszen két nemzetséget kivéve mind a középkori, törzsi eredetű magyarság leszármazója. Az *Ottrokocs* és *Zágráb-Korpás* ugyan szláv eredetű nemzetség, de hadi érdemeikkel a magyar nemesség soraiba kerültek és mindkettő számos családja magyar neveket visel és a magyar nemességben teljesen felolvadt. Ottrokocs 37 középkori földrajzi neve közül pl. 35 magyar név s csak 2 a szlovák név.

A megye népeinek sorsát a XVII-XVIII. században török

hódoltság, s annak szörnyű adó- és robotterhe, a zsoldos hadak garázdálkodása, beszállásolása és élelmezése, a katonai ingyenmunka, az elviselhetetlen hadiadó, az ún. „porció” a nagy pestisek, állatvérszék, elemi csapások, éhínségek, drágaság stb. formálták. A magasan fekvő északi falvak közel sem érezték annyira a sok viszontagságot, mint Dél-Gömör népe, amelyet elsősorban érintett minden csapás, hiszen „útba esett”. A sok viszontagság és csapás miatt Dél-Gömör lakossága a XVII. század végére mintegy 50%-kal csökkent, a nép a török elől „elfutott”, a hadak fosztogatása elől más vidékre ment, le az Alföldre és ott kereste boldogulását. Míg 1427-ben, de 1551-ben is itt élt a megye népességének kétharmada, az 1773-as úrbéri tabellák tanúsága szerint már csak alig több mint egynevede. Míg 1754-ben, a korabeli adójegyzék bizonyossága szerint 1427-hez viszonyítva

magyar néptalajon egészen jelentéktelen népi gyarapodás észlelhető, addig az északi erdős résznek 80-90%-ban szlávok által lakott falvai kevés híján megháromszorozódtak. Bár a földesurak, a nemesség és részben a hivatalos szervek is a lehetőséghez képest védték a népet, a veszélyeknek elsősorban kiszolgáltatott magyar falvak e védelemnek igen kevés hasznát látták. Míg a megye felső részein a szlávok (legalábbis a XVIII. század legelejétől) már békében élt, természetes szaporulata és a beköltözés révén nyert utánpótlása igen nagy, addig a magyar falvak tovább pusztulnak, népességük egyre fogy, mert a mostoha idők miatt mind a természetes szaporulat, mind a beköltözés kiesik. A magyarság számának fogyását tehát kizárólag az okozta, hogy elszorított nagy vérvesztésére semmiféle utánpótlást nem kapott. Az elköltözött vagy elmenekült lakosság helyére katolikus szlovákokat telepítettek. A **Koháryak** és **Serényiek** falvaiban, Dobócán, Cakóban, Rimaszécsen ugyan találunk még kisebb számú, szintén odatelepített szlovák lakosságot, számuk azonban az uralkodó magyar népiséget nem befolyásolja. A megyén belüli természetes kicserélődéssel érkeztek e jövevények az északi szlovák falvakból a magyar községek elpusztult vagy elvándorolt magyar parasztjainak üres telkeire, gyorsan felveszik itt a magyarság szokásait és nyelvét, ha addig nem ismerték volna, megtanulják, s csupán nevük emlékeztet idegen származásukra.

III. Dél-Gömör nemzetiségi megoszlása az 1668-1715 közötti családnevek alapján

A népességi viszonyok 1773 után

A hódoltság és a háborúk következtében a népességnek példátlan arányú megfogyatkozása mit sem változtatott Dél-Gömör magyar népi jellegén. Az 1773-ban készült úrbéri tabellák névsorai világosan mutatják, hogy a lakosság mindenütt magyar, kivéve Dobóca községet, ahonnan a református magyar lakosságot az 1747. január 3-án hozott úriszéki határozattal kiűzték és helyükbe a Koháryak murányi jószágai nagy népszaporulatából katolikus szlovákokat telepítettek.⁷ Így lett Dobóca⁸ földesúri parancsszóra szlovák helységgé, azonban 1773-ra annyira elmagyarosodott, hogy az úrbéri pontokat magyarul vallotta be, sőt a **Mária Terézia** által ebben az esztendőben készített helységnévtár összeállításánál magyar községnek nyilvánították.

A Lexicon⁹ Dél-Gömör összes községét, Cakó és Méhi kivételével, magyarnak tünteti fel. Cakó magyar-szlovák nemzeti összetételű, Méhi pedig szlovák nyelvű községként szerepel. Dél-Gömör etnikuma 1773-ban tehát e két község kivételével szüntiszta magyar jellegű. Egyébként mindkét helység eredeti lakói magyarok, a szlovák réteg csak a hódoltság utáni telepítés eredménye. A csekély számú szlovákság a magyar többségben hamarosan felszívódott és már a XIX. század közepére magyarrá vált.

Cakó a Balogvölgy települési viszonyai és a község elnevezése alapján kétségtelenül magyar alapítás. Szép

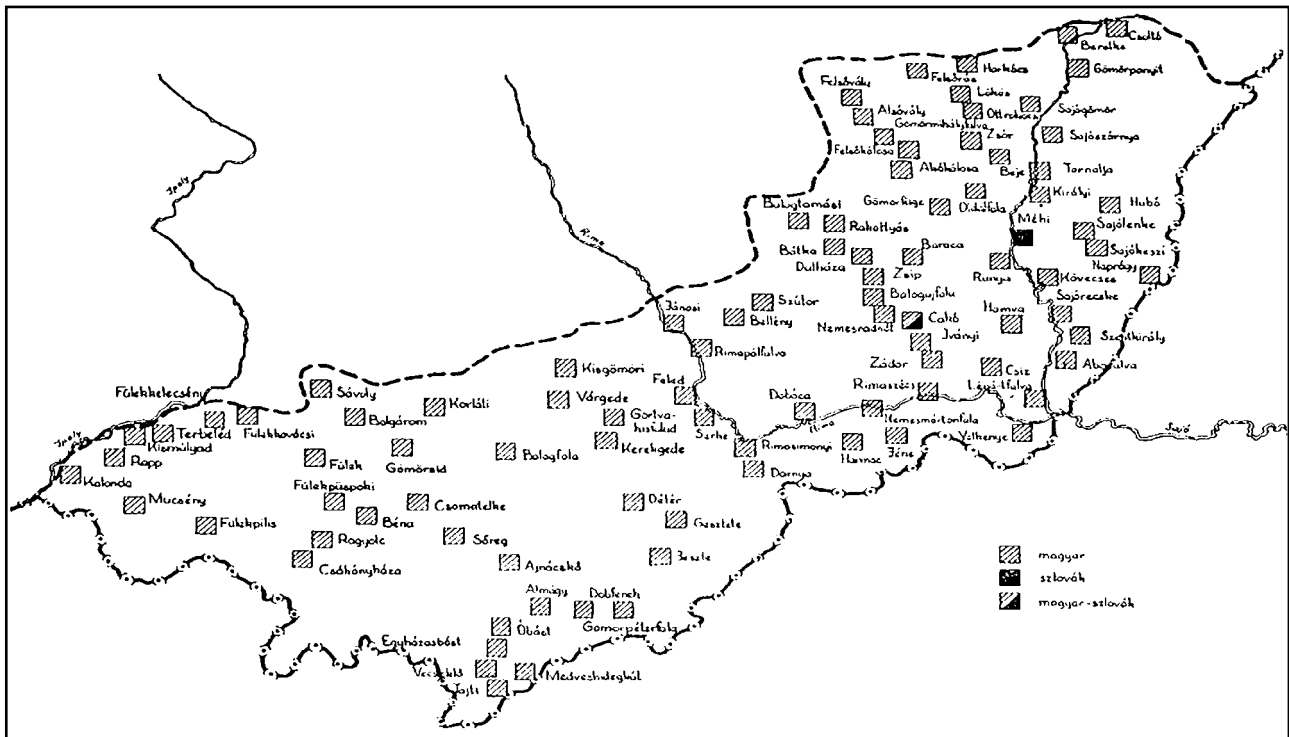
számban megmaradt korai jobbágynevei is bizonyítják, hogy első lakossága teljesen magyar eredetű. A falu lakossága a középkorban nagyobb zavarok nélkül gyarapodhatott. A török hódoltság és a török állandó közelléte azonban nagy népi fogyást okozott. A falu 1567-ben és 1683-ban a török gyűjtogatása miatt teljesen elhamvadt. 1685-ben még romhalmaz, sőt a század végére is csupán 8-10 család tért vissza. Egy 1685. évi tanuallomás szerint a korábbi 15 telken ekkor csupán három gazda élt, de ezek sem Cakóban, hanem annak teljes pusztulása miatt Rimaszombatban. 1773-ban találunk ugyan még itt néhányat a régi jobbágynevezésekből, de csak egy-két családdal, mert a fiatalabb nemzedék más vidéken kereste boldogulását. Helyükbe a XVIII. század közepén, a nagy pestisjárvány után, a Koháryak úriszéki rendszeres akciói segítségével a murányi szlovák jószág

szaporulata került. Az idegen jövevények honossá tették a XVIII. sz. második felében a szlovák szót, lassan azonban felszívódtak a magyar többségbe. Az úrbéri bevallásokat 1771-ben magyar nyelven tettek meg, 1773-ban pedig egyaránt használatos a magyar és szlovák nyelv.¹⁰

Méhi Sajó völgyi magyar kisközség. 1773-ban, a Lexicon kimutatása szerint egyetlen szlovák nyelvű helység. Kétségtelenül magyar alapítású hely. Állítólag **IV. Béla** itt ütközött meg a tatárokkal és eredeti neve nem Méhi, hanem Muhi volt. E mellett szól a környéken található rengeteg csont. Az összeírásokban szereplő nevek alapján magyar község. Majd pusztulásnak esett áldozatul és szlovákokat telepítettek a községbe. 1786-ban összesen 62 házban, 80 család lakta, lakóinak a száma 420, akik közül 26 nemes, a többi telepes. Nemzetiségre nézve magyar nyelvűek.¹¹ Tehát ha 1773-ban szlovák helységgént is szerepel, lakossága nyelvileg hamarosan felszívódott a magyarság közé (IV. sz. térkép).

Czoernig 1850. évi statisztikájában¹² az egyetlen Dobóca kivételével Dél-Gömör összes községeit magyarnak tünteti fel. Nyilvánvaló, hogy a XVIII. sz. közepe után ide telepített szlovákság még 1850-re is megőrizte származási nyelvét. 1826-tól kezdődőleg az istentiszteleti nyelv felváltva szlovák és magyar, 1860-tól kezdve csak magyar.¹³ (Dobóca településtörténetét lásd fentebb.)

Mind a Lexicon, mind az osztrák összeírás eredmé-

IV. Dél-Gömör nemzetiségei 1773-ban

nyeit objektívnek kell tartanunk, annál is inkább, mert Gömör etnográfiai viszonyaival nemcsak hazai, de több külföldi kutató is foglalkozott, köztük a kérdés kiváló szakértője, a szláv származású **Petrov**.¹⁴ Az etnikai határt Dél-Gömör területén az általunk felsorolt községek vonalától jóval északabbra jelölték meg valamennyien. Különösen jelentős tényezőnek számít, ha figyelembe vesszük, hogy a XVIII. század folyamán a modern értelemben vett nyelvi kérdés ismeretlen fogalom volt, azaz **Mária Terézia** idejében a nyelv még nem számított egy nemzet öncélú törekvéseinek megvalósítására a leghatásosabb eszköznek.¹⁵

A népszámlálások

Dél-Gömör népességi adataiban lényegesebb változás a népszámlálások idején sem állott be. Az 1880., 1890., 1900. és 1910. évi népszámlálások teljes magyar többségről tanúskodnak. 1920-ban és 1930-ban Csehszlovákia számlálta meg Dél-Gömör lakosságát, de lényegében nagyobb eltérés nem mutatkozik az előbbi magyar népszámlálások eredményeivel szemben. 1940-ben ismét a magyar népszámlálás szolgáltatja az adatokat. 1880-ban Dél-Gömör területén 44.481 főt számláltak össze. Ebből 43.156 (97,0%) magyar, 577 (1,3%) szlovák és 1,9 százaléknyi egyéb szerepel. A szlovákság arányszáma egy községben sem éri el az 5,0%-ot.

1890-ben Dél-Gömörben a lakosság 97,4%-a magyar, 1,2%-a szlovák, 1,4% egyéb. A magyarság minden egyes községben abszolút többséget ér el. Egyedül Dobócán jelentkezett 25%-os szlovák réteg. Ezen kívül még Fülekpilis is 4,1% a szlovákság aránya.

Az 1900. évi népszámlálásnál a magyarság arányszáma javul, vagyis 98,0%-os magyar többséggel szemben

csak 1,0% szlovák szerepel. A szlovákság 5%-ot meghaladó arányszámot mindössze öt községben ér el:

Csomatelke	5,2%	Otrokoc	8,0%
Dobfenek	6,6%	Terbeléd	5,1%
Fülekpilis	7,2%		

1910-ben 98,0%-os magyar többséggel szemben csak 1,1% a szlovákok aránya. Számuk csak két községben haladja meg az 5%-os arányszámot: Csomatelke 14,4%, Harmac 5,9% szlovák lakossal (VI/a. sz. térkép).

Az 1920. évi csehszlovák népszámlálás eredményeit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a magyarság aránya az 1910. évi népszámlálással szemben 98,0%-ról 90,1%-ra süllyedt le, míg a szlovákság arányszáma 1,1%-ról 6,3%-ra emelkedett. A magyarság arányszáma valamelyest javul, ha figyelembe vesszük a külföldieket nyilvántartó rovatot, ahol szintén jelentős számú magyar szerepel. Számuk 1920-ban Dél-Gömör területén 613, azaz 1,2% volt. Figyelembe kell venni azt is, hogy közvetlenül az államfordulat után hány magyar hagyta el önként Csehszlovákia területét, s ezzel szemben mennyi csehszlovák állami hivatalnok, határőr, csendőr és katona – akik kizárólag 1918 után telepedtek le – került számlálás alá. Mondani sem kell, hogy ez a körülmény a szlovákság arányszámát feltétlenül befolyásolta. A magyarság ettől függetlenül minden községben abszolút többséget ért el. A 94 község közül, összesen 21 helységben található 5%-nál erősebb szlovák réteg (VI/b. sz. térkép).

Ajnácskő	11,2%
Balogfala	6,2%
Csákányháza	21,9%
Csíz	8,5%

Dobóca ¹⁶	21,4 %
Feled	11,7%
Fülek	25,0%
Fülekkelecsény	10,0%
Fülekpilis	13,9%
Gortvakisfalud	6,1%
Harmac	8,3%
Kalonda	15,9%
Kismulyad	6,1%
Korláti	28,4%
Mucsény	20,4%
Ragyolc	16,1%
Rapp	27,8%
Rimaszécs	5,4%
Sajószárnya	7,2%
Terbeléd	16,7%
Tornalja	6,9 %

Rimaszécs	12,0	5,4
Sávoly	13,2	4,0
Slavikovo	90,4	--
Sőreg	11,8	1,0
Szútor	15,8	--
Terbeléd	17,8	16,7
Tornalja	24,1	6,9
Várgede	31,2	2,7

1940-ben Dél-Gömör területén a 92,8%-os magyarsággal szemben 6,3% szlovák lakost számláltak össze. A magyarság minden községben (kivéve Bellényt és Fülekpilist) abszolút többséget alkot. Bellényben 67,5%, Fülekpilisen pedig 51,2% a visszamaradt szlovák telepesek arányszáma. E két községen kívül még 13 olyan község sorolható fel, ahol a szlovákság aránya a 10%-ot meghaladja (V/d. sz. térkép).

Az 1930. évi csehszlovák népszámlálás Dél-Gömör területén 74,5% magyart és 14,7% szlovákot mutatott ki. A magyarság száma tehát apadó, míg a szlovákságé növekedő tendenciát mutat. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni a 4,1% külföldit, valamint az egyéb szóval nevezett, 6,7% maradékot (zsidók, cigányok stb.). A magyarság még 1930-ban is, kivéve Bottovo és Slávikovo új, telepeseközségeket, valamint Bellényt és Fülekpilist, mindenütt abszolút többséggel szerepel, annak ellenére, hogy a kitűnően megszervezett Slovenská Liga¹⁷ iskolahálózata, valamint a csehszlovák földreform végrehajtása során letelepített szlovákok és csehek száma 1930-ban jelentős mértékben befolyásolta Dél-Gömör nemzetiségi összetételét. Az egész területen mindössze 29 olyan község mutatható ki, ahol a szlovákság arányszáma a 10%-ot meghaladta (V/c. sz. térkép).

	1930-ban (%-ban)	1920-ban (%-ban)
Abafalva	13,4	0,9
Ajnácskő	13,3	8,3
Bellény	66,5	0,0
Bottovo	97,2	0,0
Csákányháza	20,9	21,9
Csíz	11,4	8,5
Dobóca	19,4	21,4
Feled	40,5	11,7
Fülek	27,3	25,0
Fülekkelecsény	32,6	10,0
Fülekkovácsi	11,6	3,8
Fülekpilis	54,0	13,9
Gortvakisfalud	11,6	6,1
Jánosi	19,5	3,6
Kalonda	14,0	15,9
Királyi	10,9	4,2
Kismulyad	12,2	6,9
Korláti	34,6	29,4
Mucsény	21,2	20,4
Ragyolc	41,3	16,1
Rapp	16,5	27,8

	1940-ban (%-ban)
Csákányháza	24,6
Gortvakisfalud	12,8
Gömörmihályfalva	25,3
Feled	17,2
Harmac	10,7
Jánosi	19,6
Kerekgede	12,2
Mucsény	14,6
Ragyolc	22,4
Sajószárnya	12,2
Szútor	18,0
Terbeléd	19,3
Várgede	23,9

Ezekben a községekben is visszamaradt csehszlovák telepesek adták ki a 10%-ot meghaladó kisebbségeket.

Népmozgalom

Év	szaporodás		évenkénti szaporulat	
	szám	%	%	%
1880–1890	2.416	5,4		0,5
1890–1900	2.572	5,5		0,6
1900–1910	2.634	5,3		0,5
1910–1920	203	0,5		0,0
1920–1930	7.719	14,8		1,8
1930–1940	1.352	2,3		0,2

A népesség az 1880-tól 1940-ig eltelt 60 esztendő alatt 16.896 lélekkel, azaz 38%-kal szaporodott. Az első három évtized szaporodása közel egyenlő mértékű volt, évente mintegy fél százalékkal növekedett a lakosság. Az 1910-től 1920-ig terjedő évtized hatalmas esést mutat, mit részben az első világháború vesztesége is okoz. Az 1920-tól 1930-ig terjedő évtized magas arányszámát viszont a csehszlovákok bevándorlása (hivatalnokok, szlovák telepesek és katonaság) teszi érthetővé. A következő évtized (1930-tól 1940-ig) évenkénti arányszáma már nem emelkedett vissza a népszaporodás háború előtti magasságára, csak 0,2 % volt.

A dél-gömöri magyar etnikum fejlődéstörténetének eddig ismertett vázlatából kitűnik, hogy ez a terület a honfoglalástól egész napjainkig megszakítás nélkül mindig szintiszta magyar volt. Dél-Gömör egységes magyar jellegéhez kétség nem fért soha. Tehát Dél-Gömör lakossága nem mesterséges és erőszakos magyarosításnak vagy a statisztikai adatok meghamisításának az eredménye, hanem a magyarság települési viszonyaiból és többségből adódó természetes folyamat következménye.

Dél-Gömör gazdasági helyzete

Dél-Gömör fizikai földrajzi képének megfelelő a vidék gazdasági képe is. A mezőgazdaság jelentősége már nem túlnyomó, 43,5%. Nagy területet alkot az erdő (27,1%) és a füves terület. Az egész terület 0,8%-a Csehszlovákia területének, pontosan ugyanez (0,8%) a szántóterület jelentősége, az erdőterület százalékos aránya az egész Csehszlovák Köztársasághoz 0,7%.

A vidék mezőgazdasági termelésében a gabonaművek vezetnek; a búza az összes vetőterület 31,2%-át, a rozs 6,3%-át, az árpa 9,8%-át, a zab 11,4%-át foglalja el. A négy gabonamű együttes részesedési aránya 58,7%. A kukorica már sokkal kisebb szerepet játszik. A hűvösebb éghajlat következtében vetésterületi aránya mindössze 5,4%. A burgonya szintén klimatikus okokból már sokkal előnyösebb helyzetben van, 8,0%-ot foglal el az összes vetésterületből. A hat főtermény mellett csak a takarmánynövények jelentősek, a kereskedelmi és ipari növények termelése alig játszik szerepet, a vetésterületben való részesedésük mindössze 1,7%. Nem érdektelen az egyes növények vetésterületét az egész ország vetésterületéhez viszonyítani. Már említettük, hogy a szántóterület aránya 0,8%. Ezzel szemben a búza vetésterületben való részesedése 1,6%, ami a magyarság nagyobb búzafogyasztásával függ össze; a rozs 0,3%-os, az árpa 0,7%-os, a zab 0,7%-os aránnyal szerepel, tehát a szántóterületi arány alatt; feltűnő a különbség a rozsnál, ami viszont a csehek nagyobb rozsfogyasztásában leli magyarázatát. A kukorica vetésterületi részesedése természetesen a legnagyobb, 2,2%. A kukorica termesztésének klimatikus határa a Kárpátok déli lejtőjén van túlnyomórészt, így Cseh- és Morvaországban nincs számottevő kukoricatermesztés. A burgonyatermesztésben való 0,4%-os részesedés viszont csak a fele a terület országos jelentőségének.

A terület jelentősége Magyarország számára elsősorban erdeiben van, mert Magyarország erdőterületi aránya mindössze 11,8%, míg vidékünké 27,1%.

Három bányát is találunk ezen a vidéken, melyek Magyarország számára fontosak; 1920-ban a salgótarjáni szénmedence északi részét, Csákányházát Csehszlovákiához csatolták. Ezzel a magyar bányák alig néhány száz méterre kerültek a határtól. A termelés biztonsága tehát megkívánja, hogy a határ bizonyos távolságra északra helyeztessék, ami kellő stratégiai védelmet biztosítana Magyarországon ezen igen fontos bányavidékének.

Magyarország medencefenéki ország, tehát közutainak kiépítése állandó nehézségekbe ütközik az útkövezés-

re alkalmas, kellő mennyiségű kő hiánya miatt. A meglévő kevés kőbánya elosztása is igen szerencsétlen, mert túlnyomórészt a Dunántúlon vannak, az Alföldre való szállításuk tehát hatalmas költségeket eredményez. Vidékünkön, az Alföldnek szinte az északi peremén viszont két hatalmas kőbányát is találunk. (Korlátiban andezitbányát és Ragyolc-Sátoroson bazaltbányát), melyeknek termelése nagyban megkönnyítené közúti hálózatunk újjáépítését és továbbfejlesztését.

Vasipari ellátásunk szempontjából fontos a füleki vasgyár termelése, amelyet a magyar állam a felvidéki terület visszacsatolása után vett állami kezelésbe, és amelyet hatalmas arányokban fejlesztett. Míg a vállalat Csehszlovákiában, mint a *Sphynx* konzern ötödik üzeme, kizárólag exportra dolgozott, addig 1938 után a magyar vasipari termelés egyik legfontosabb tényezője lett. A vállalatnak úgy nyersanyag, mint tüzelőanyag ellátottsága lényegesen kedvezőbb Magyarországon, mint Csehszlovákiában. Az ezt mutató szám adatok a következők:

Nyersvas és vaslemez

Ózd	61 km Fülektől
Witkowitz	303 km

Idomvas

Ózd	61 km Fülektől
Podbrezová	127 km

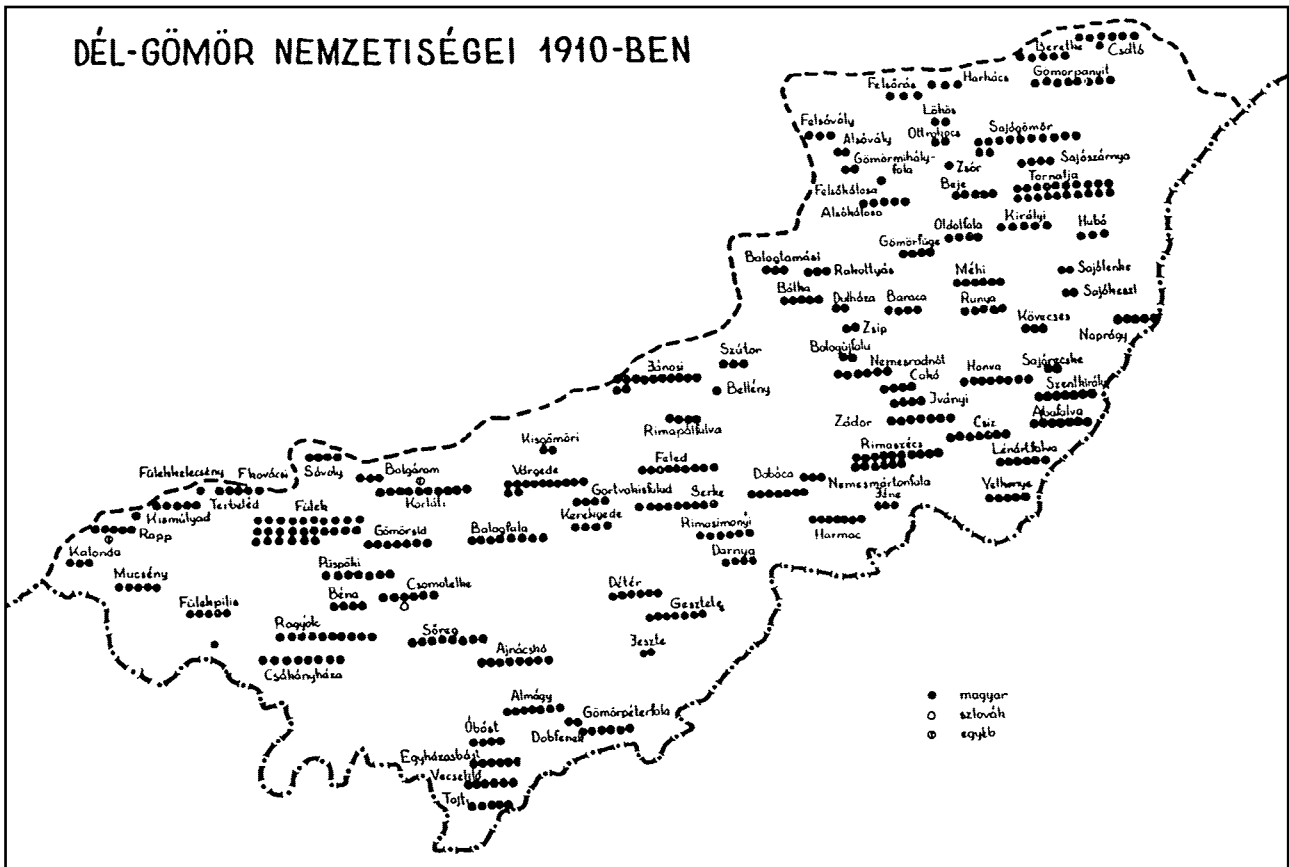
Szén

Salgótarján	25 km Fülektől
Sajószentpéter	78 km
Handlová	147 km
Mor, Ostrava	297 km

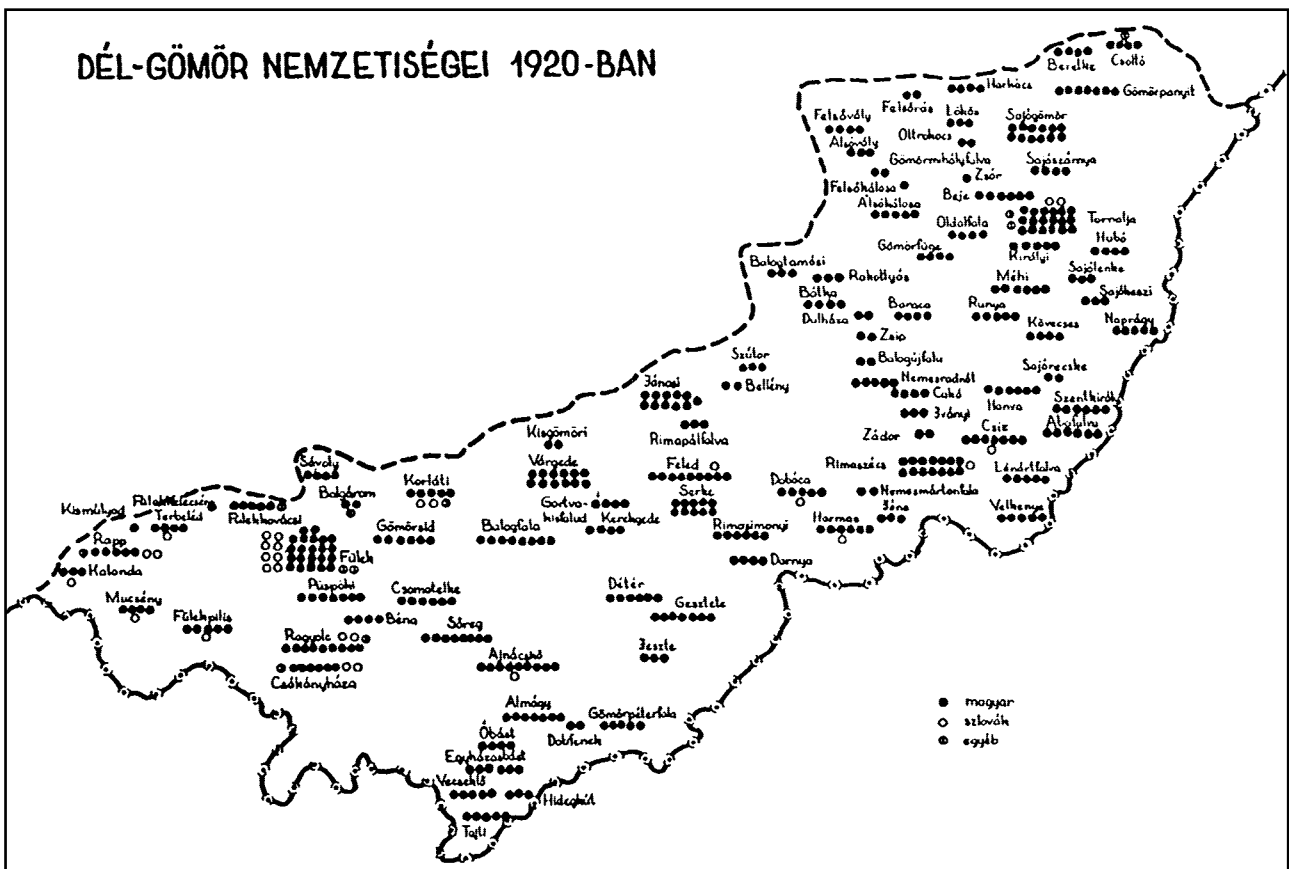
Ha a csehszlovák állam a füleki gyár földrajzi fekvésének hátrányait fuvarkedvezmények nyújtásával teljesen el akarná tüntetni, 63%-os fuvarkedvezményt kellene a gyár részére biztosítani. A gyár termékeinek fogyasztópiaca Magyarország volt; mutatják ezt a gyár termelési adatai is.

Év	A termelés értéke	Index 1928 = 100
1928	6.358.983	100,0
1929	5.891.683	92,6
1931	4.340.750	68,3
1935	5.930.973	93,3
1936	7.464.615	117,4
1937	7.280.306	114,5
1939	5.965.168	93,8
1940	11.035.544	173,5
1941	15.069.684	236,9
1942	17.564.219	276,2

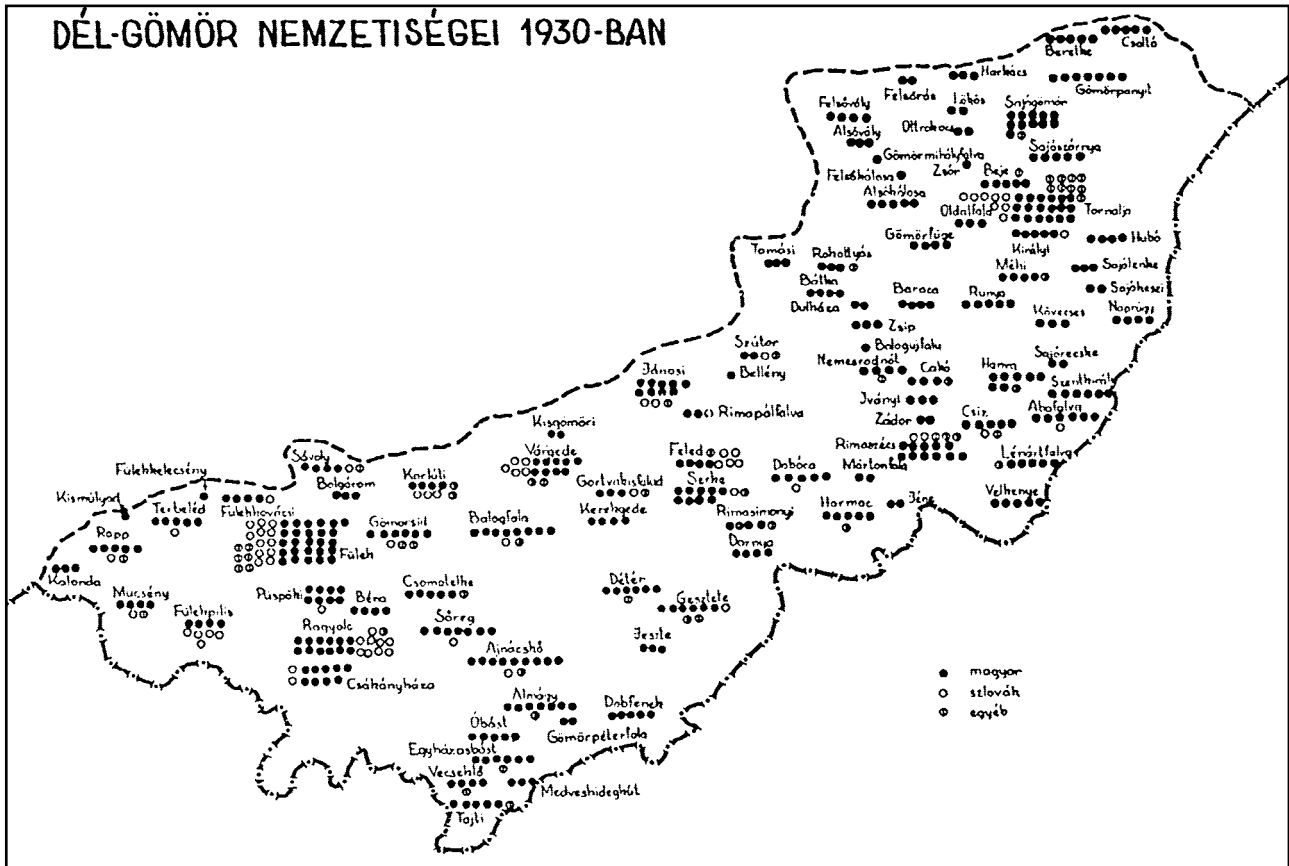
A gyártelep földrajzi fekvése a kész gyártmányok eladását is jelentősen befolyásolja, azonos fuvarbázisra átszámítva, a csehszlovák viszonylat az önköltséget 3,6%-kal emeli. A különbség eltüntetéséhez szükséges fuvar-

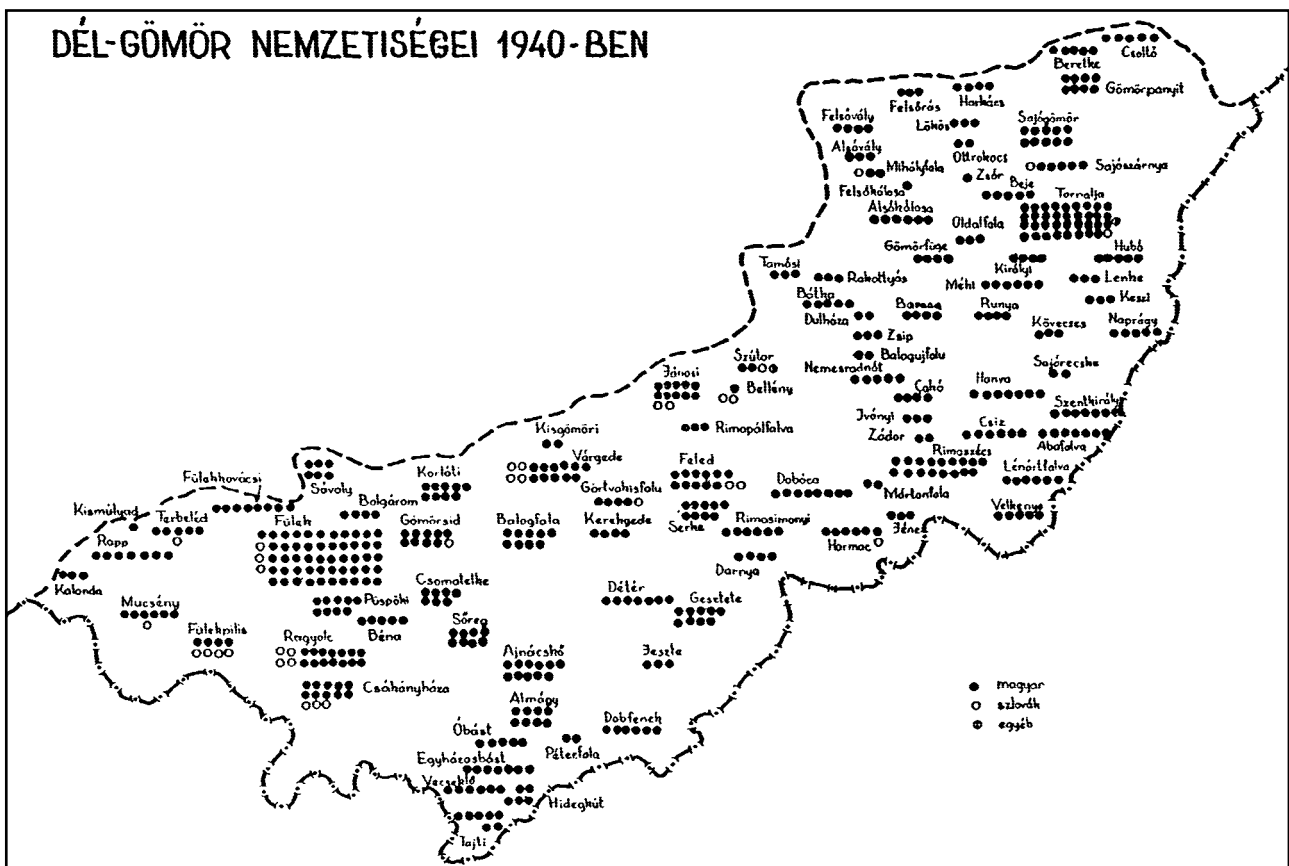
V/a. Dél-Gömör nemzetiségi felosztása 1910-ben

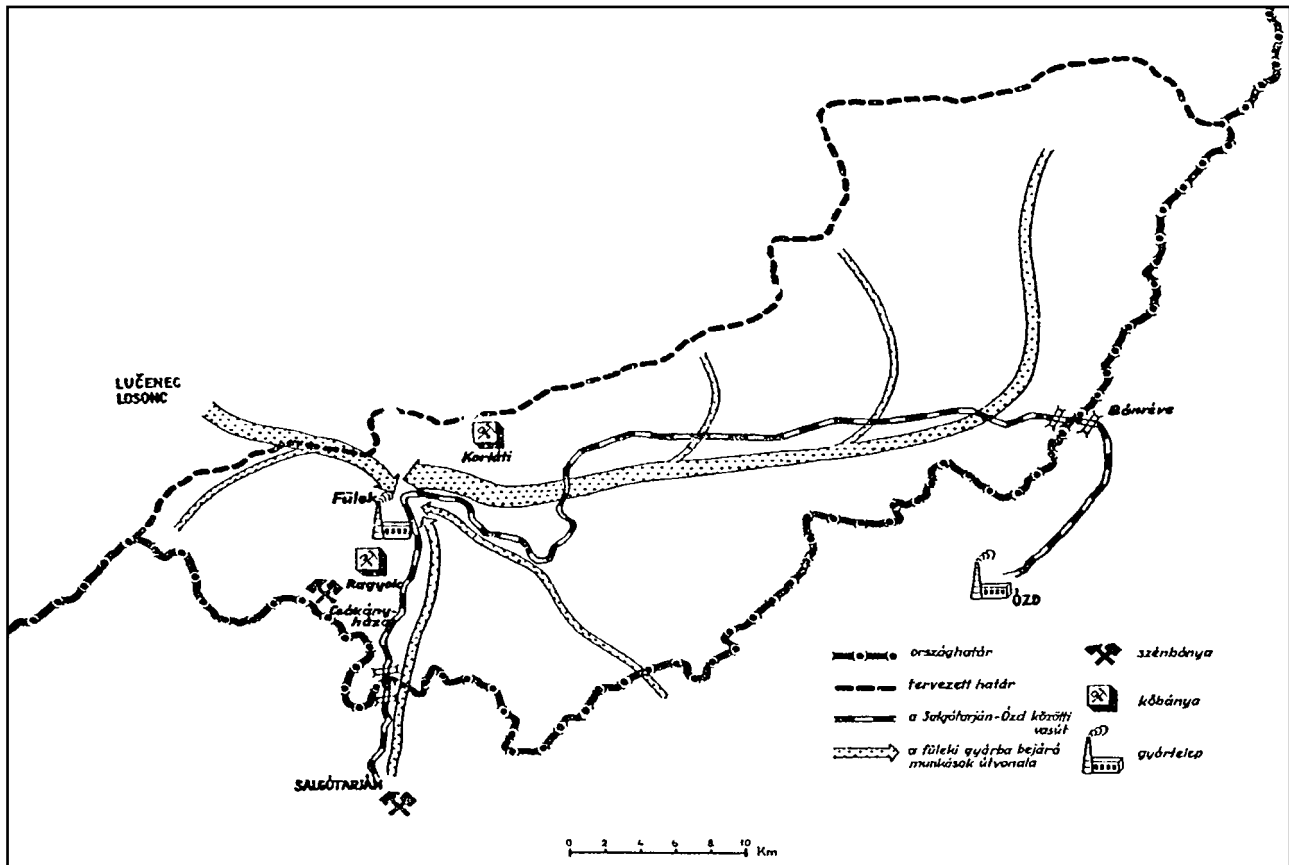
V/b. Dél-Gömör nemzetiségi felosztása 1920-ban

V/c. Dél-Gömör nemzetiségi felosztása 1930-ban

V/d. Dél-Gömör nemzetiségi felosztása 1940-ben

VI. Dél-Gömör gazdasági jelentősége

kedvezmény több mint 30%-os.

Fontos szerepet tölt be Dél-Gömör a *Rimamurány-Salgótarjáni RT.* két feldolgozó telepe: Ózd és Salgótarján közötti forgalomban, melyet az 1920-ban megvont határ kerülő útirányba terelt. Ózd és Salgótarján egymás közötti forgalma (666 000 q) a Fülek–Bánrévei útirányon át 85 km-es utat tenne meg, míg a Miskolcon átvezető kerülő útirányon 231 km-t. A bevezetett ingajáratoknak ez közel 400%-os igénybevételi többletet jelent. A Fülek–Bánrévei útirány vonzó, és útrövidítő jellege nemcsak Ózd és Salgótarján forgalmában nyilvánul meg, hanem éreztetni hatását Ózdnak egyéb forgalmában is. Budapest–Ózd távolsága Füleken át 211 km, Miskolcon át 244 km, ezen az útvonalon átlagosan kb. 2 millió q vállalati áru szállítása bonyolódik le.

Fülek fontos közlekedési szerepén kívül nagy szerepet játszik a vidék munkaerő-feleslegének levezetésében is. A füleki vasgyár a környék mintegy 80 községéből toborozta munkásait. Különösen a magyar uralom alatt, 1938–1944 között bekövetkezett hatalmas fejlődés tette lehetővé a környék munkásságának felszívását. 1938-ban a gyár munkáslétszáma 2.700, 1944-ben 4.500 volt. Ebből 2.900-3.000 munkás volt bejáró. Naponta 7-szer közlekedett Fülekre munkásvonat Bánrévéről, Salgótarjából. Az 1938 előtti Magyarországból átjáró munkások száma is meghaladta a 300-at (VI. sz. térkép).

A csehszlovák földreform végrehajtása

Csehszlovákiában a földbirtokreform végrehajtását szabályozó jogszabályok nem kizárólag földbirtok-politikai célokat, hanem főleg nemzetpolitikai érdekeket szolgálták. Ezért a földreform végrehajtása Dél-Gömör területének magyar lakosságát sérelmesen érintette.

Az 1919. évi 215. törvény minden 200 ha-nál nagyobb földbirtokot lefoglalt, és intézkedett annak mielőbbi igénybe vételéről.

Dél-Gömör kiterjedése 105.645 ha, amelyből a földreform végrehajtása során lefoglalás alá került 36.471 ha, az egész terület 34,5%-a. Ebből az eredeti tulajdonosok kezén visszahagytak 15.865 ha-t, azaz az egész terület 15%-át, és így a csehszlovák földreform végrehajtása során igénybe vett terület összesen 20.606 ha, ami Dél-Gömör területének 19,5%-a.

Az 1920. évi 81. sz. törvény intézkedett az igénybe vett területek felhasználása, illetve juttatása felől. A csehszlovák földreform végrehajtása során az állam tulajdonába került 398 ha, a felhasználandó területek 1,9%-a; a további telepítés céljaira tartalékoltak 6.557 ha-t, a felhasználandó területek 31,9%-át, mint lefoglalt, de ki nem osztott területet. Ténylegesen a kiosztottak és juttatottak birtokába adtak 31 651 ha-t, a felhasználandó területek 66,2%-át.

A csehszlovák földreform végrehajtása során mindaz a juttatott terület, ami nem a helyi magyar őslakosság részére lett kiosztva – tehát az is, ami további telepítés céljára tartalékolva lett, és az állam részére juttatott terü-

letek – magyar sérelmi területek. Ezek szerint a magyarságot ért sérelmes juttatások a következők:

Csehszlovák telepéseknek és aprójuttatottaknak:	6.103 ha	42,7%
Csehszlovák maradékbirtokosoknak	1.248 ha	8,8%
Államosítva:	398 ha	2,7%
További telepítés céljaira lefoglalva, ki nem osztva:	6 557 ha	45,8%
Összesen:	14.306 ha	100,0%

A magyarságtól fentiek szerint elvont 14.306 ha terület Dél-Gömör összterületének 13,5%-a, a felhasznált területek pedig 69,4%-a.

Ha a felhasználandó 20.606 ha-ból a fentebb részletezett magyar sérelmes területet levonjuk, kitűnik, hogy a felhasználandó területből a magyarság összesen 6.300 ha terület juttatásban részesült, ami a felhasználandó területek 30,6%-a.

A csehszlovák földreform végrehajtása során Dél-Gömör területén 18 kisebb-nagyobb telep létesült, amelyre 413 csehszlovák családot telepített a földreform végrehajtása során az *Országos Földhivatal*.

A csehszlovák földreform végrehajtására vonatkozó fenti adatok a csehszlovák Országos Földhivatalnak (*Štátny pozemkový úrad*) kiadásában megjelent Hivatalos Közlöny (*Zprávy Státního Pozemkového Úřadu*) 1931. februárjában megjelent V. évfolyamának 21. és 22. számaiban közzétett adatok alapján állítottatott össze.

Dél-Gömör elcsatolásának története

A dél-gömöri kompakt magyar vidék és Nógrád megye Losonctól délre eső magyar vidéke kizárólag a rajta végigfutó Fülek–Pelsőci vasútvonal miatt került Csehszlovákiához. Természetes választóvonal nincs ezen a részen, a néprajzi és gazdasági szempontokat pedig alárendelték az egyetlen, közlekedési szempontnak. Úgy vonták meg a csehszlovák határt, hogy a vidék meglévő transzverzális irányú vasútvonala az állam határain belül kerüljön. Hogy a közgazdasági szempontokat mennyire figyelmen kívül hagyták, világosan mutatja az a körülmény, mely szerint a nemzetközi viszonylatban is számottevő Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű R.T. telepeit az új határral kettévágták. A vállalat feldolgozó telepei Magyarországon maradtak, bánya és lelőtelepei – csekély kivételtől eltekintve – viszont mind Csehszlovákiához kerültek. Hasonlóképpen mellőzték a nemzetiségi szempontot is. Olyan területrészt csatoltak itten Szlovákiához, melynek magyar mivoltát csehszlovák részről sem vonták kétségbe. A magyar–szlovák nyelvhatár nógrád–gömöri szakaszán ugyanis egyéb szakaszainál is nagyobb stabilitást árul el, vonulása régtől fogva állandó és éles. A nyelvhatár nógrádi szakaszáról a cseh **Niederle** professzor írja, hogy „teljesen éles”¹⁸ a nyelvhatártól délre fekvő Füleki járásról – vagyis tárgyalt területünk nógrádi részéről – pedig éppen a ha-

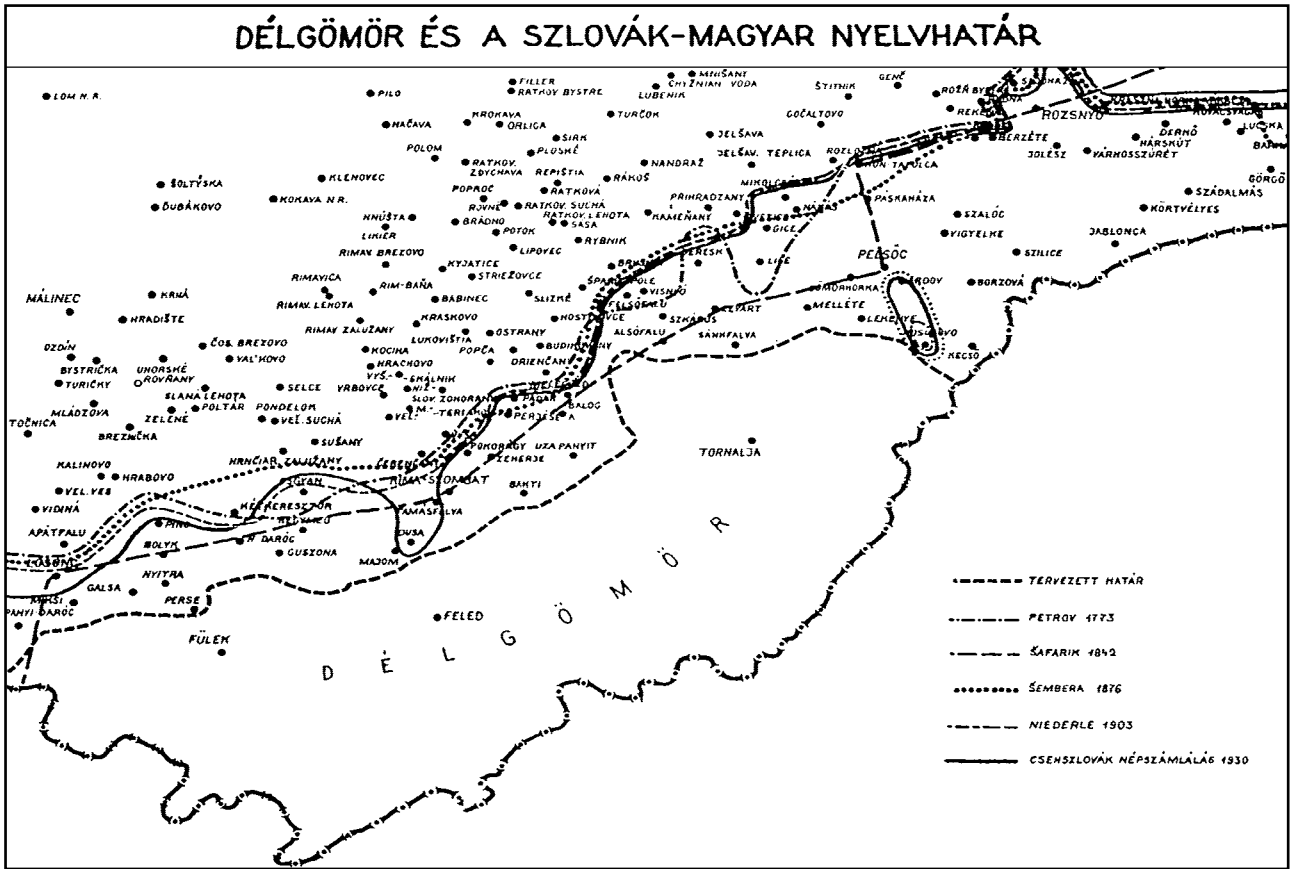
tármegállapítás idejében, 1919-ben, írja a szlovák **Stodola**, hogy területén csak jelentéktelen szlovák szórványok találhatók¹⁹. Ugyanilyen magyar szóban forgó területünk gömöri része is. Ha egybevetjük az 1773. évi adatokon felépülő és a *Cseh Tudományos Akadémia* kiadásában megjelent Petrov-féle nemzetiségi térképet **Safárik**nak, a nagytekintélyű szlávistának 1842-ből származó vonalával, a cseh **Sembera** 1876-ban meghatározott nyelvhatárvonalával, az ugyancsak cseh Niederle 1903. évi nyelvhatárával, úgy azt látjuk, hogy a 150 évet felölelő csehszlovák forrású adatok nyelvhatárvonalai szinte tökéletesen fedik egymást és a nyelvhatár alatti területet egyöntetűen teljesen magyarnak mutatják²⁰ (VII. sz. térkép).

Az 1920. évi békeszerződés – ahelyett, hogy egy, a szlovák nyelvhatár felett kijelölendő vasutat rendelt volna kiépíteni – a meglévő vasút miatt olyan zárt magyar területdarabot vágott le ezen a részen, amely sohasem szerepelt a szlovák követelési területek között és sohasem képezte szlovák aspiráció tárgyát. A jelentékeny magyar területi és nagyjelentőségű magyar közgazdasági áldozat árán megítélt vasútvonal a csehszlovák állam részére viszont kizárólag közlekedési értékű, stratégiai szempontból semmit sem jelent, mert közvetlenül a határ mellett halad, és semmilyen természetes védővonal nem fedezi.

Fedor Houdek szlovák szakíró írja²¹, hogy Szlovákiának a Duna–Ipoly-i szakasztól keletre eső déli határát jellege szerint „*vízválasztó határ*”-nak kell tekinteni. Azt azonban nem teszi hozzá, hogy bár a határ itt sok helyütt tényleg vízválasztóvonalon fut, ezek csupán kis mellékpatakok vízválasztói, jelentéktelen kis dombvonulatok, melyek távolról sem választanak el völgyrendszereket vagy tájegységeket. Ez a megállapítás elsősorban a gömöri részre vonatkoztatható. Itt a határt a vasútvonal mellett húzódó két dombvonulatra helyezték, melyek annyira jelentéktelen természetes vonalak, hogy a határmegállapításkor egy község esetében (Susa) például kétség merült fel a tekintetben, hogy a vízválasztó melyik oldalán fekvőnek tekintendő. A kérdést a határkiigazító bizottságnak a helyszínen kellett eldöntenie, és a községet a helyszíni megállapítás alapján utólag az ellenkező oldalhoz tartónak ítélték, és visszaesatolták Csehszlovákiától Magyarországhoz.

Az 1861. évi szlovák memorandum, mely a *Szlovák Nemzeti Tanács* területi követelését első ízben konkretizálta, nem terjesztette ki igényét a gömör–nógrádi magyar vidékre. A memorandum határtervezete ettől a vidéktől északra futott, és a nyelvhatárhoz alkalmazkodott (VIII. sz. térkép).

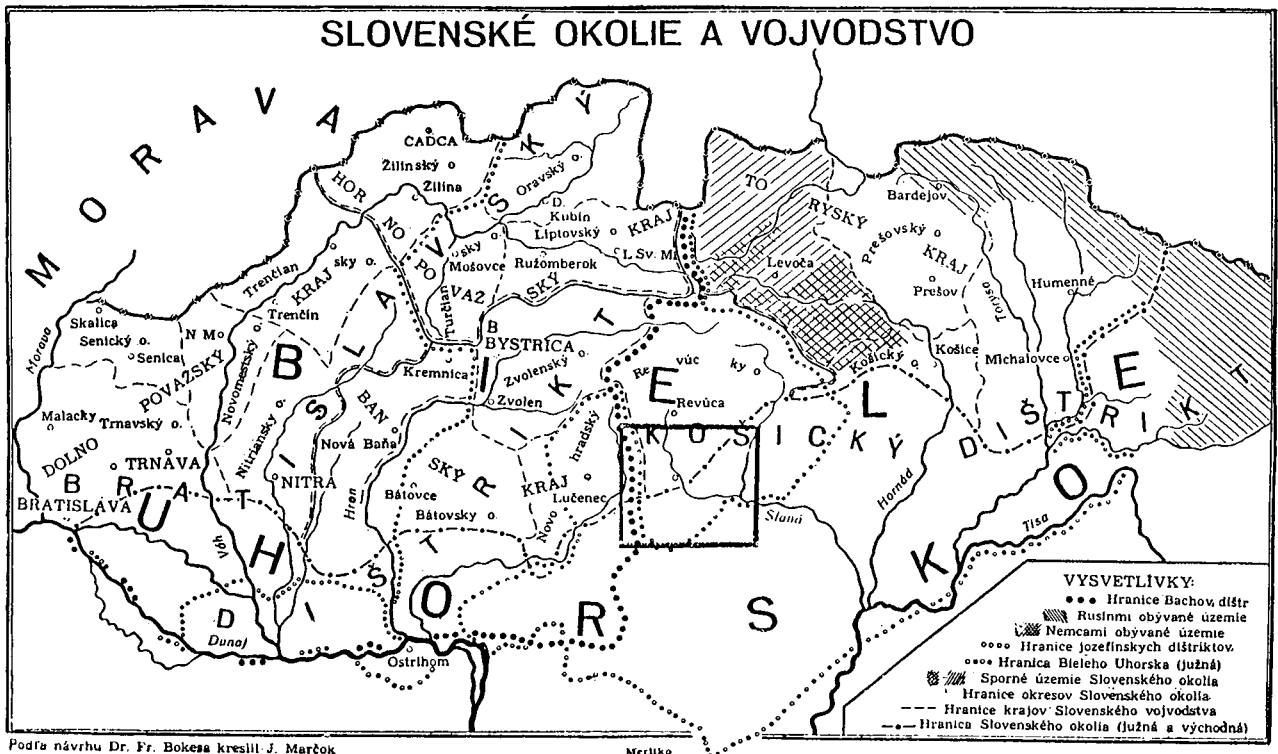
Amikor az első világháború idején a csehszlovák állam felállításának terve hadicéllá lett, az új állam leendő határai tekintetében számos csehszlovák és szövetséges terv látott napvilágot. Ezek a tervek általában a nyelvhatárhoz tartották magukat és a dél-gömöri vidéket nem kívánták a Csehszlovák Köztársasághoz csatolni. Így a Masaryk egyik írását kiegészítő *The New Europe* című folyóirat 1917. évi évfolyamában megjelent csehszlovák térkép és **Ernest Denis** párizsi egyetemi tanár, Masaryk közeli munkatár-

VII. Dél-Gömör és a szlovák-magyar nyelvhatár

sának ugyancsak 1917-ben megjelent *Les Slovaques* című munkájának térképmelléklete (IX. sz. térkép) sem. Ez a két térkép feltétlenül mérvadónak tekintendő.

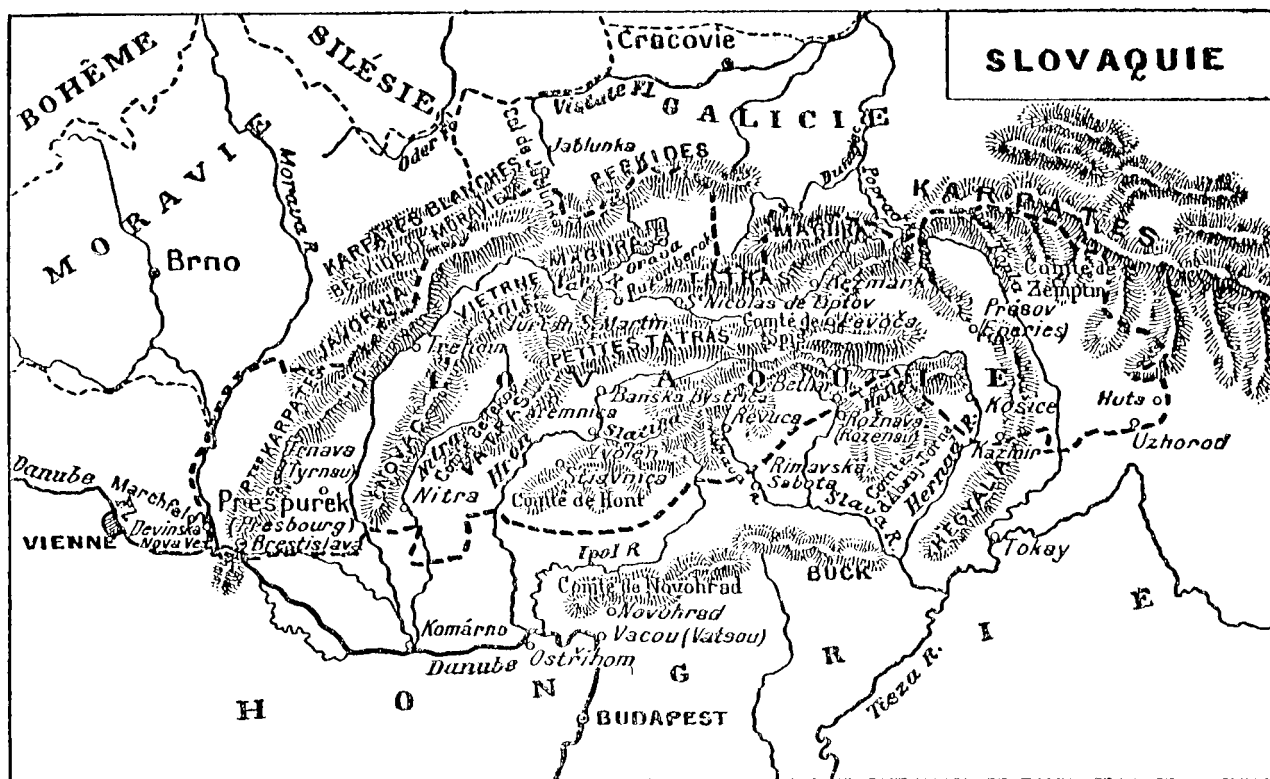
A fegyverletétel után, 1918. december 7-én **Milan Hodža**, Csehszlovákia budapesti megbízottja és **Vyx** francia alezredes, a szövetséges hatalmak budapesti megbí-

Podľa návrhu Dr. Fr. Bokosa kreslil J. Marčok

Mérlíko 0 10 20 30 40 50 km

VIII. A Szlovák Nemzeti Tanács 1861. évi határterve

IX. B. Denis térképe „Les slovaques“ c. munkájából (Paris, 1917)

zottja magyar–csehszlovák demarkációs vonal megállapítására vonatkozó egyezményt kötött a magyar kormánnyal. Ez a vonal – amely a Szlovák Nemzeti Tanács követelési vonalaként szerepelt – messze elkerülte Dél-Gömört, Losonctól (Lučenec) északra, Nagyrócén (Revúca) át haladt²² (X. sz. térkép).

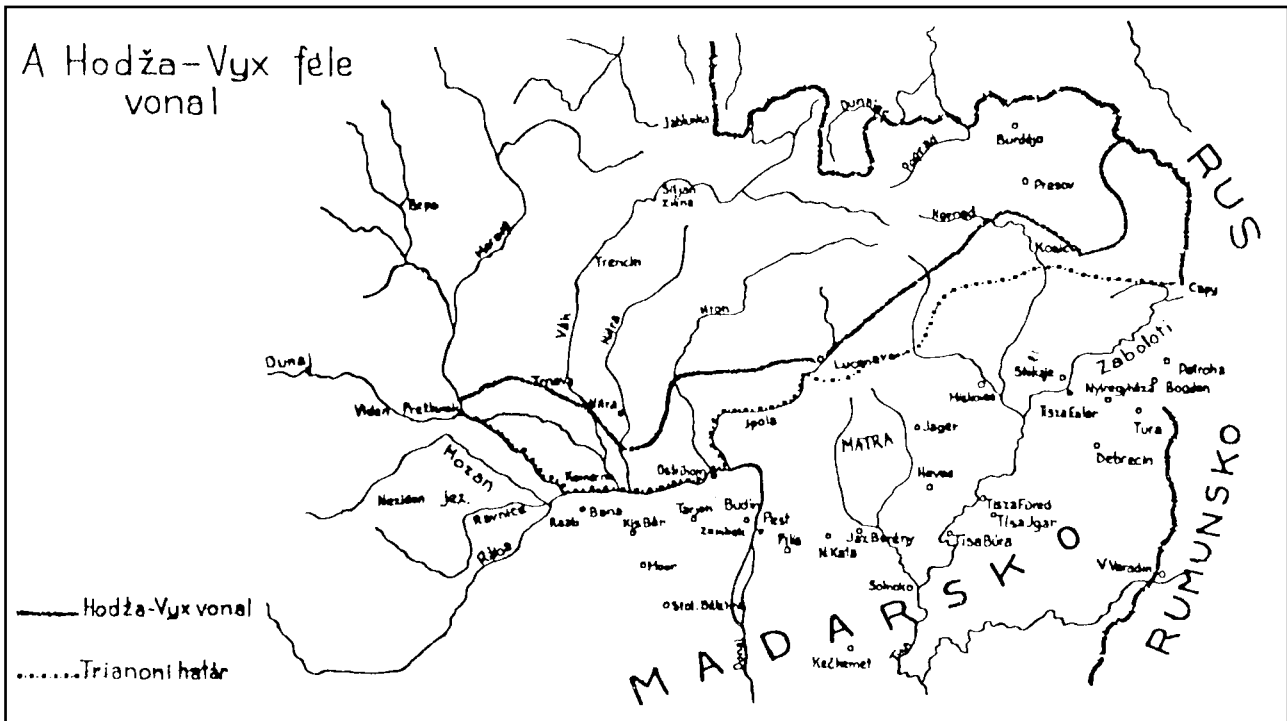
A Hodža–Vyx-vonal december 23-áig volt érvényben, mert ekkor Vyx alezredes megkapta a hatalmak által meghatározott végleges demarkációt. A végleges demarkációs vonal szerint a csehszlovákok megszállták a Duna–Ipoly vonalát, mely vonal azután az ország határa lett. A nógrád-gömöri részen más volt a helyzet, itt a végleges demarkációs vonal jelentősen eltért a később meghatározott országhatár vonalától, attól jóval északabbra futott és a dél-gömöri magyar lakosságú terület legnagyobb részét a magyar oldalra hagyta²³ (XI. sz. térkép).

A nógrád-gömöri határszakasz megvonása a békekonferencián is komoly gondot okozott. Természetes választóvonal itt nem található, a csehszlovákok pedig kiterjedt magyar lakosságú területet követeltek. Az amerikai delegációt nyugtalanította az, hogy ezen a részen is annyi magyar kerüljön Csehszlovákiához és javaslata az volt, hogy a határt a Rima és a Sajó folyókra helyezték. Ezen az alapon Dél-Gömör jelentékeny része Magyarországnál maradt volna²⁴ (XII. sz. térkép). Végül is a határt úgy rögzítették, hogy a Fülek–Bánrévei és a Bánréve–Pelsőci vasútvonalak Csehszlovákiához kerüljenek.²⁵

Mindezek igazolják, hogy a határ dél-gömöri szakaszának kijelölése etaponként, több alternatíva után történt meg. Nemzetiségi fogyatékosága mellett a Rimamurány–Salgótarjáni Vasmű RT. telepeinek szétszakítása

jelentett itt külön problémát. A bonyolult kérdés megoldására a magyar és csehszlovák kormány 1923-ban megállapodást kötött, amelynek értelmében a csehszlovák oldalra került falvak munkásságának lehetővé tették azt, hogy határátlépési igazolvánnyal átjárhasson magyarországi munkahelyére és szabályozták a vállalat két Magyarországon maradt feldolgozótelepe, Ózd és Salgótarján között a vasúti szállítási forgalmat, az őket összekötő, de csehszlovák oldalra került Bánréve–Füleki vonalszakaszon.

Az új határ gyengéi és tévedései hamarosan mutatkozni kezdtek. 1921. március 14-én az ausztriai Bruckban a magyar és csehszlovák kormányküldöttség folytatott tárgyalást. Ez alkalommal Beneš hajlandónak mutatkozott bizonyos feltételek mellett 300.000 magyar lakos által lakott területrészt Magyarország számára visszabocsájtani.²⁶ Megállapodás nem jött létre, de amennyiben e két kormány ez alkalommal megegyezésre tudott volna jutni, úgy ez az ajánlat Dél-Gömör színmagyar vidékére – mint határszéli mély és kompakt magyar vidékre – okvetlenül vonatkozott volna. Tehát közvetlenül a békekötés után, már 1921-ben felvetődött a határok jobbá tételének a kérdése. A kérdés szakadatlanul a felszínen maradt. 1923 legelején Masaryk tett olyan nyilatkozatot, mely szerint Csehszlovákia a határszéli magyar vidékeket bizonyos feltételek mellett hajlandó volna Magyarország számára visszajuttatni. Az elnök **Pályi Ede** magyar publicista előtt tett nyilatkozata alkalmával **Igor Hrušovský** szlovák képviselő térképvázlatot is átnyújtott Pályinak. A visszajuttatás szempontjából számba jöhető területek között Dél-Gömör is szerepel a térképen, mégpedig igen jelentékeny

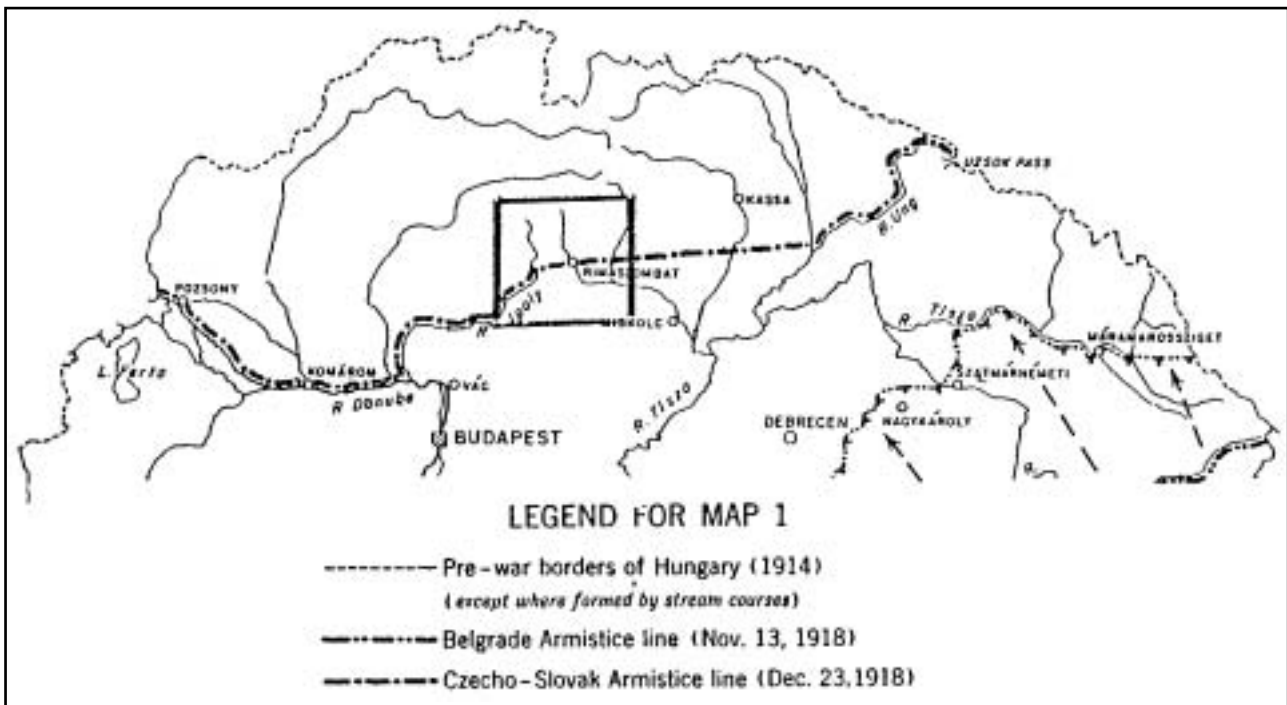
X. A Hodža Milan által 1918-ban követelt demarkációs vonal

terjedelemben: Losonc–Rimaszombat–Rozsnyó városok vonaláig²⁷ (XIII. sz. térkép). Masaryk a magyar területek visszacsatolásának lehetősége tekintetében vallott álláspontját a következő években többször is megismételte.²⁸

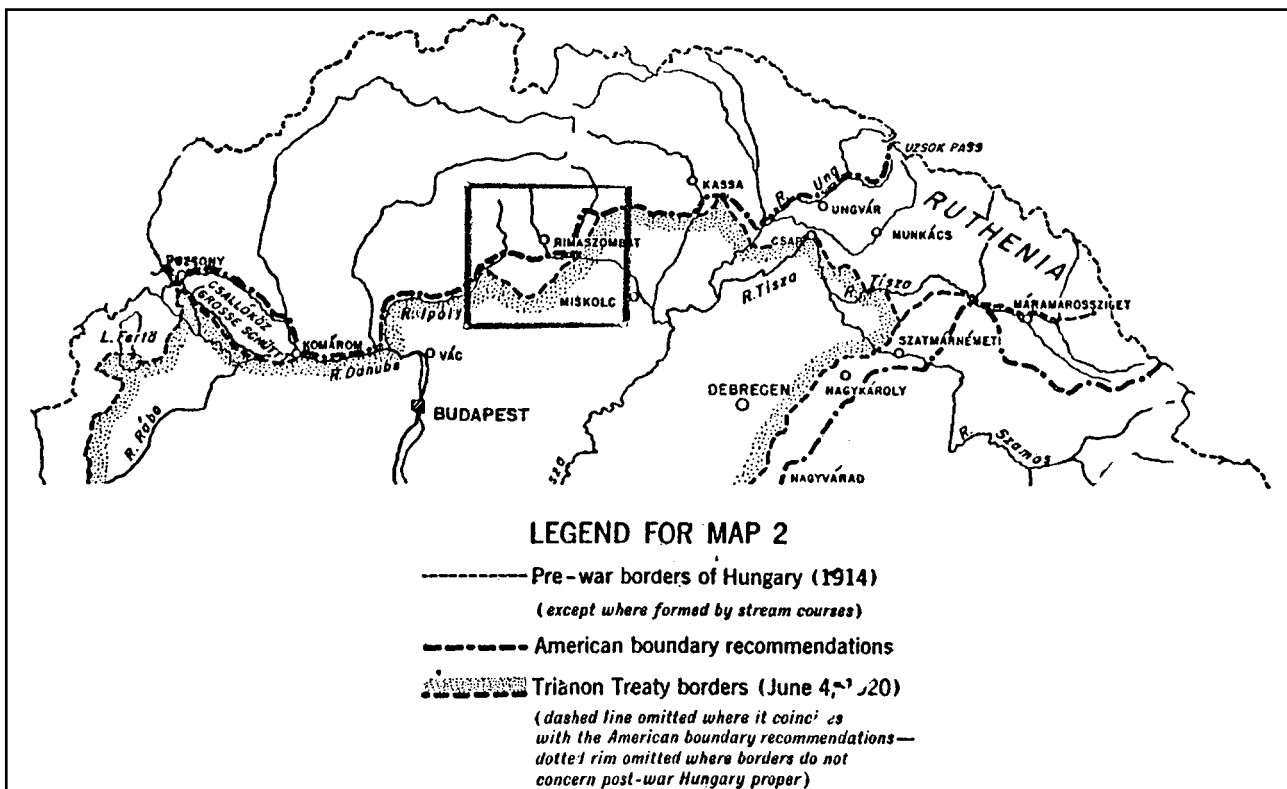
Seton-Watson, a csehszlovák nép nagy angol barátja és a csehszlovák kérdés kiváló ismerője, 1934-ben írt könyvében Dél-Gömör területét a Magyarországnak esetlegesen visszaadható területek közé sorolta. Elvileg ugyan ellenzi a határok megváltoztatását, de arra az eset-

re, ha a megbékélés minden egyéb eszköze kimerülne, bizonyos színmagyar területrészekben népszavazást ajánl. Nem minden, Magyarország határához tapadó magyar területet bíralt így el, Dél-Gömört azonban a népszavazási zónák közé vette²⁹ (XIV. sz. térkép).

1938 őszén, az október 13-án tett második számú csehszlovák területi ajánlat volt az, melyet mértékadó szlovák részről utólag is „egyedül igazságosnak” ismertek el.³⁰ Ezen ajánlat Dél-Gömör legnagyobb részét magában

XI. 1918. évi demarkációs vonal

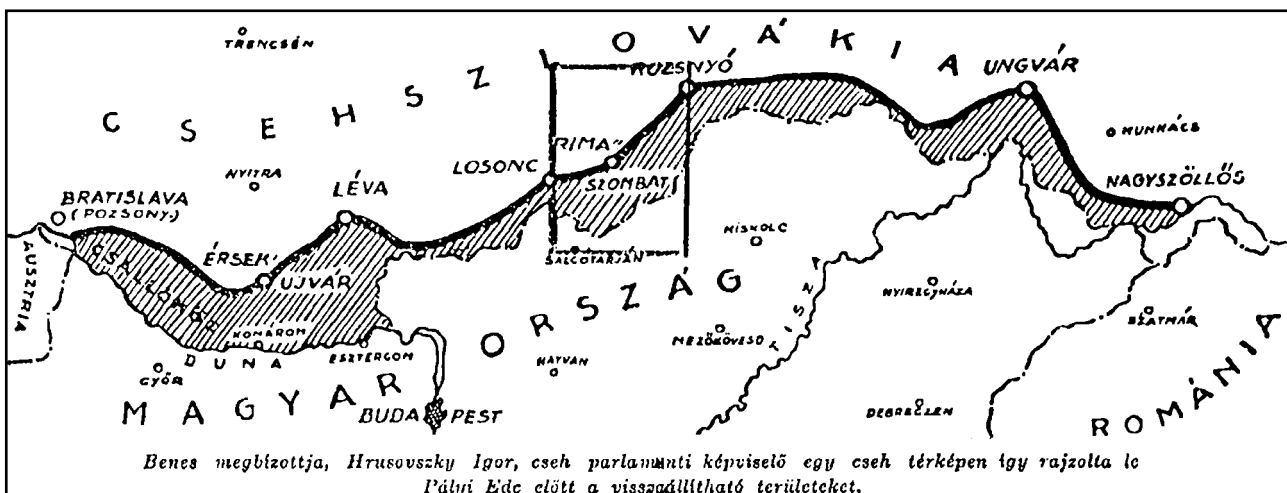

XII. Az amerikai béke delegáció 1919. évi határterve

foglalta³¹ (XV. sz. térkép).

1938 és 1944 között az egész gömör-nógrádi magyar-lakta rész magyar közigazgatás alá került, és a szlovák állam megkezdte annak a vasútvonalnak a megépítését, melynek hiánya miatt 1919-ben Dél-Gömört Csehszlovákiához csatolták. Az új vasútvonal végig szlovák nyelvterületen fut, és emellett ugyanazon területrészeket kapcsolja be az ország közlekedési hálózatába, melyek miatt 1919-ben a Fülek-Pelsőci vonalat az állam területéhez kellett venni. A XVI. számot viselő térképünk – mely egy szlovák vasúti térkép másolata – mutatja, hogy a vonal négy összekötő vonalrész megépítése útján épül ki. A négy szakasz: Rimavská Kokava–Rimavská Baňa, Tisovec–Revúca, Hyžňianská Voda–Slavošovce, és Štútnik–Nižná Slaná.

1945 tavaszán visszatért Dél-Gömörbe a csehszlovák közigazgatás, mégis – mint az 1945 novemberében és 1946 januárjában kiadott hivatalos tájékoztatás mondja³² – a csehszlovák kormány a vasútépítkezés folytatását határozta el, és a vonalak építése folyik. Most már létezni fog az a vasútvonal, amelynek hiánya miatt Dél-Gömört 1919-ben Csehszlovákiához kellett csatolni, mely körülményről **H. Nicolson** *Peacemaking* című művében megírja, hogy **Mance** tábornok egy alkalommal kimutatta neki, hogy Szlovákiában igen kis költséggel egy helyettesítő vasútvonal volna kiépíthető, minek következtében a magyarok ezrei maradhatnának meg Magyarországon kebelében.³³

XIII. Igor Hrušovský csehszlovák képviselő térképe

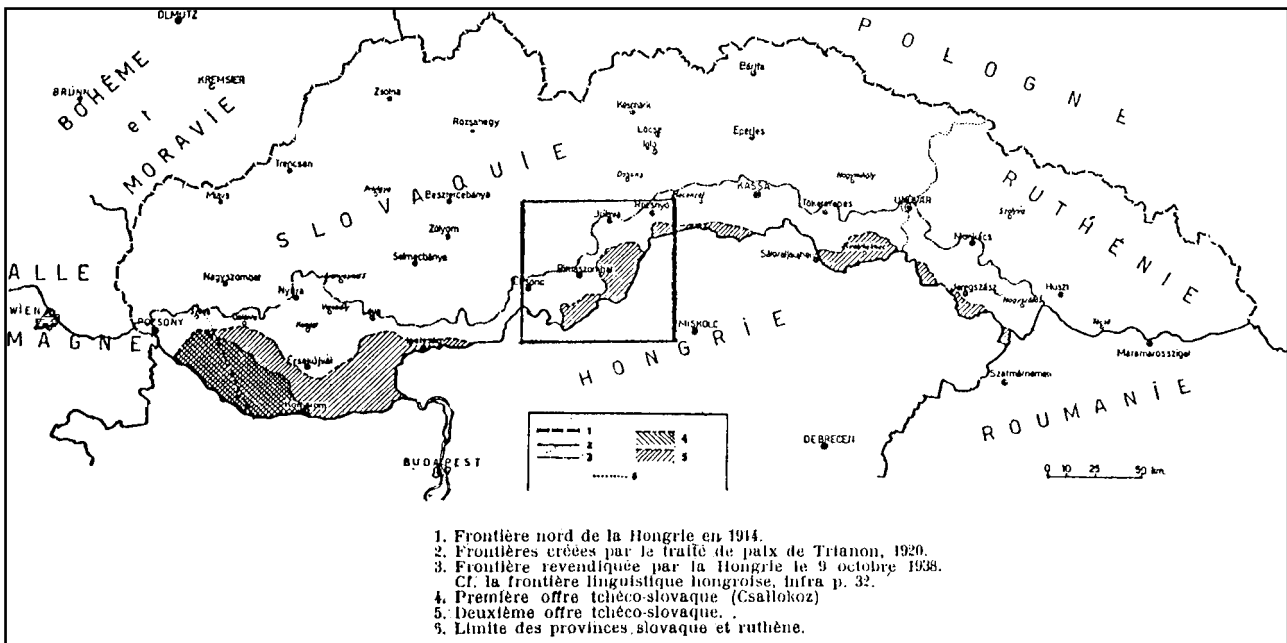

XIV. Seton Watson térképe 1934-ből. Dél-Gömör átnézeti térképe

Dél-Gömör visszacsatolásának szempontjai

Felsoroltuk Dél-Gömör Szlovákiához való csatolásának speciális körülményeit és a hovatartozandósága körül azóta lejátszódott fejleményeket. Láttuk, hogy ezt a tömör magyar területrészt kizárólag közlekedésügyi szempontból vágták el Magyarországtól, figyelmen kívül hagyván minden más szempontot, úgymint saját lakosságának érdekét és Magyarország azon, országos viszonylatban is fontos közgazdasági érdekét, mely az Őzd-Salgótarján közötti közvetlen vasúti összeköttetés birtoklásához fűződik. Ha

feltesszük, hogy az akkori döntés azért szólt Csehszlovákia javára, mert a Dél-Gömört átszelő vasút hiányában nagyobb szlovák etnikai tömbök vasúti összeköttetés nélkül maradtak volna, úgy ma ez az ok megszűnt, mert már épülőben van az a vonal, amely nélkülözhetővé teszi Csehszlovákia számára ezt a nemzetiségi körzetet. Megvan tehát a lehetősége annak, hogy Csehszlovákia kis területrészt leadásával egy felesleges kisebbségi ballaszttól mentesítse magát és ugyanakkor Magyarország egy fontos közgazdasági érdeke kielégítést nyerjen.

XV. Az 1938-as második területi ajánlat

XVI. Az épülő szlovák vasút

Nemzeti ségi szempontból Dél-Gömör havatartozandóságának kérdése nem vitatható. A nagy magyar etnikummal tökéletesen összefüggő területrésztől van szó, ahol a magyarság 10 évtized óta lakik megszakítatlanul és tömören. A szlovákságnak itt még töredéknek is alig nevezhető részei fordulnak csak elő, melyek távolról sem jelenthetnek jogcímet a területrészt birtoklására.

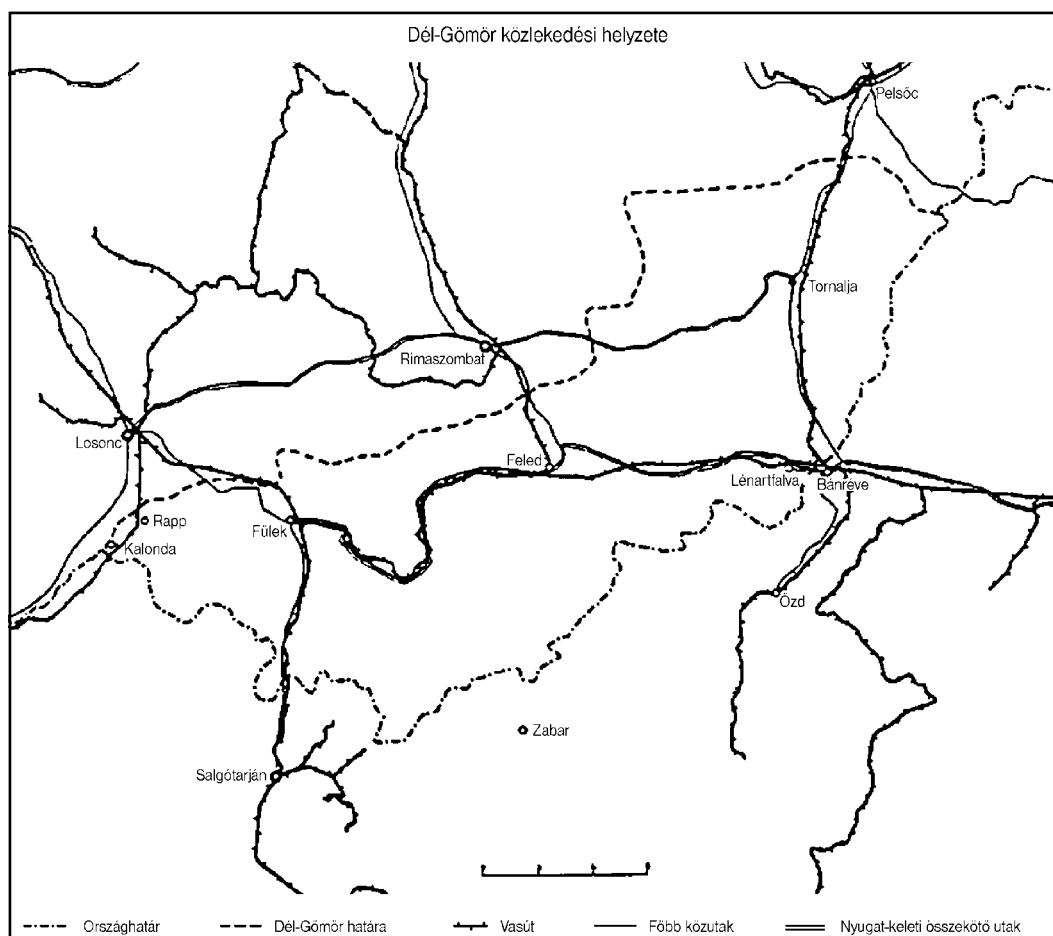
Áll ez földrajzi tekintetben is, mert Dél-Gömör nem olyan területrészt, amely a szlovák etnikumba ékelődik, vagy két szlovák etnikai rész között a területi összeköttetést képezi, hanem ellenkezőleg: a szlovák etnikumtól élesen, egyenes vonalú nyelvhatárral választódik el, és leszakítottági helyzetében a zárt magyar etnikumból kihasított öblöt jelent. Ami egyúttal azt is jelenti, hogy egy itt megvalósuló népcserre vitathatatlan sérelme lenne a magyarságnak, mert ősi és zárt etnikumának megbontását jelentené.

Geopolitikai tekintetben Dél-Gömör nógrádi része – mint az Ipoly bal parti része – a folyó irányát követve, délnyugati vonzású. Ezt igazolja – és mintegy jelképezi is –, hogy a bánrévei vonalak dél felé, Salgótarján irányában, nem pedig Lučenec-Losonc felé kötötték be az egykori Budapest-Lučenec (Losonc)-Vrútky-i fővonalba.³⁴

A gömri rész vonzása viszont a Rima és Sajó vizeit követi és délkeleti irányú. Mivel az ajnácskői nyereg sima közlekedési átjárót képez az Ipoly és a Rima folyók vízgyűjtőterületei között, az együttes Dél-Gömör vonzása egyenesen nyugat-keleti irányúnak mondható. E terület közvetíti a forgalmat a Miskolc-Diósgyőr-Ózd-i iparvidék és a salgótarjáni szén- és iparvidék között. Ezzel el is

érkeztünk ezen vidék hovatartozási problémájának legdöntőbb szempontjához, a közlekedési szempontoz. Az új szlovák vasút kiépítésének befejezése után az a helyzet áll majd elő, hogy a Vepor–Murány-i hegyléc és a Mátra-Bükk hegységek közötti tér mindkét tranzverzális irányú vasútvonala csehszlovák kézen lesz. Magyarországnak pedig nemcsak, hogy nem lesz itt ilyen irányú vonala, hanem egy Salgótarján és Ózdot összekötő vonal kiépítésére alkalmas lehetőség sem marad számára.³⁵ Dél-Gömör visszacsatolása esetén Magyarország a számára közgazdasági szempontból annyira fontos Fülek–Bánrévei vonal útján megkapná a két vonal egyikét³⁶, Csehszlovákia számára pedig megmaradna a Lučenec–Poltár–Rimavská Sobota–Tisovec–Revúca–Slavošovce–Plešivec–Rožňava–Dobšiná összeköttetés. Országutak tekintetében a helyzet ugyanaz. Szlovákia ma három tranzverzális országúttal rendelkezik ezen a területen: a Podkriván–Hnúšťa–Jelšava–Štítňik–Rožňavaival – mely a csehszlovák idők óta épült, és befejezéséhez közeledik, a Lučenec–Rimavská Sobota–Tornaljai úttal és végül a Fülek–Feled–Bánréve (Lénártfalvai országhatár) úttal. Magyarországnak viszont nincsen országútja és Salgótarjánból az ózdi vidékre csak nagy kerülővel (Kisterenyén, Egeren át) és mellékutakon lehet eljutni. A határmódosítás által a Fülek–Feled–Bánrévei út Magyarországnak jutna, és a két iparvidék közötti összeköttetésének kérdése megoldódna.

A közlekedési szempontok megtárgyalása kapcsán ezen területrészt visszacsatolásának közzgazdasági jelentősége is kidomborodott. Ha az Ózdot és Salgótarján ellátó bányatelepek etnikai fekvésük miatt nem is kerülhetnek Magyarországhoz, óriási jelentősége lenne és nagy

XVII. Dél-Gömör közlekedési helyzete

könnyebbé jelentene, ha legalább a két telepet összekötő vonalakat elnyerné. A füleki vasárugyár nagy hiányt pótolna Magyarországon, Csehszlovákiában földrajzi fekvése miatt csakis tarifális kedvezményekkel tudja fenntartani üzemét és versenyképességét. Mezőgazdasági szempontból ez a vidék jelentéktelen. Két kőbányája (Ragyolc-Sátoros és Korlát) Magyarországnak sokkal többet jelent, mint Csehszlovákiának, a salgótarjáni szénvidék Szlovákiába átnyúló nyúlványainak munkás-szociális, tarifális és közgazdasági érdeke, hogy bányavidékük zömével egyesüljenek.

A jelenlegi határ stratégiai szempontból jelentéktelen Csehszlovákia számára, viszont tarthatatlan Magyarország számára. Csehszlovákia részére azért kedvezőtlen, mert legfeljebb névleg mondható vízválasztó határnak, miután a valóságban csupán mellékpatkokat választó kis nyergeken fut. Magyarország részére viszont azért rendkívül hátrányos a jelenlegi határ, mert a salgótarjáni szénbányákat oly mértékben közelíti meg, hogy egy konfliktus esetén nem csak hogy tartásuk lehetetlen, hanem úgyszólván félóra alatt megszállhatók.

Szociális tekintetben elsősorban figyelembe kell venni, hogy az itteni földek népességtartó ereje következtében a lakosság egy része az iparban és bányákban kénytelen kenyerét megkeresni. Már most, a mai határ létezése esetén a helyzet az, hogy ennek a vidéknek lakos-

sága két bánya és ipari góc között, mindkettő közvetlen közelében és mégis mindkettőtől elvágván él. Az északgömöri szlovák etnikum közelében fekvő bányák munkalehetőségét lefoglalják a hegyvidék zárt völgyeinek szlovák munkásai, ott Dél-Gömör munkássága legfeljebb másodsorban jöhet számításba.

A csehszlovák földreform – mint minden magyar vidékre – ide is sok szlovák és cseh telepet hozott. A szlovák és cseh telepesek és maradékbirtokosok a dél-gömöri területre 14.306 ha földet vontak el a helyi magyar földműves lakosság elől. 1938 után – néhány szlovák telepes csoport kivételével, akik a magyar kormány engedélyével helyben maradhattak – a szlovák és cseh telepesek eltávoztak, földjeiket a helyi magyarság kapta meg. Amennyiben Dél-Gömör Csehszlovákiánál marad, a magyar őslakoságnak ismét vissza kell adnia a földet az idegenből jött jövevények számára, ami az 1938 után bekövetkezett jóvátétel után kirívó szociális sérelme lenne az őslakos magyar parasztságnak.

Kulturális fejlődés szempontjából, az anyaországhoz való tartozás előnyeivel túlmenően, az itteni vidéki lakosság művelődési emelkedése jóval gyorsabb ütemű lenne, ha tőszomszédos ipari körzetek lakosságának és munkásságának művelődési és szociális fejlődésével együtt haladhatna.

Politikai tekintetben a jövőbeni harmonikus

fejlődés szempontjából nem volna helyes Magyarország egy annyira nyomós közgazdasági érdekét kielégületlenül hagyni, mint amelyet a fontos ipari és bányavidék vasúti összeköttetésének hiánya jelentene. Főként, ha az egy színmagyar területtel kapcsolatos és olyan vasútvonallról van szó, melyet immár egy másik vonal tökéletesen helyettesít.

Az új határ terve

A Magyarországhoz visszacsatolandó Dél-Gömör kiterjedését a Fülek–Bánrévei-i vasúti vonal és a szorosan hozzátapadó tömör magyar terület határozná meg. A pontosan a nyelvhatáron fekvő, úgynevezett vásárvárosok: Lučenec (Losonc), Rimavská Sobota (Rimaszombat) és Rožňava (Rozsnyó) környékükkel együtt Csehszlovákiánál maradnának. Ugyancsak Csehszlovákiánál maradna a tőlük közvetlenül délre elhúzódó magyar és vegyes területsáv is, amely biztosítaná a városok déli felvevő-területét és a közlekedési vonalaikat. Az új határ a következőképpen alakulna: Kalondánál – ahol az eddigi határ az Ipoly folyó vonaláról letér – tovább az Ipolyon, majd annak Szuha nevű mellékvizén haladna Sávoly községig. Itt a határ a Szuha és Gortva patakok vízválasztójára kanyarodna fel, és úgy érné el a Rima folyót, hogy Kisgömöri községét és az ezen község határában eredő Kis-patak völgyét is befogná. A magyaroldali határközségek itt Sávoly, Bolgárom, Korláti, Várgede és Kisgömöri lennének. (Ez az új határ eddig a pontig azonos lenne azzal a vonallal, melyet az amerikai delegáció 1919-ben határ-

ként ajánlott.) A Rimától a Sajó folyóig Jánosi, Tamási, Rakottyas, Gömörmihályfalva, Alsó- és Felsővály, Rás, Harkács és Beretke községek képeznék a folytatólagos határt. A határnak ez a szakasza Rimavská Sobota (Rimaszombat) és Tornalja vonzóterületeinek választóvonalára, Rakottyas és Harkács között egyúttal patakközi vízválasztón haladna. A Sajótól keletre az új határ akként érné el az eddigi határt, hogy a szlovák-magyar Hosúsovo (Hosszúszó) a szlovák oldalon maradjon, a magyar oldalon pedig Csoltó képezné a határt³⁷ (XVIII. sz. térkép).*

* A kéziratot az OSzK Kézirattára őrzi 407846-os sz. alatt. Másolata a Telekei László Intézetben is fellelhető. Az utóbbi helyen található kéziratra Puntigán József hívta fel a figyelmet. Szívességét ezen a helyen is köszönöm. A közölt szövegben csak kisebb, a tartalmat nem érintő stílusról változtatásokat tettünk. A térképmelléletek közül az eredetileg II. szám alattit (Gömör vármegye honfoglalás települési képe) technikai okokból elhagytuk, s ennek megfelelően az eredetileg utána következőket átszámoltuk. Az I. sz. Függelék (családnevek elemzése) terjedelmi okokból maradt ki. Az eredetileg lapalji jegyzetapparátust – a tartalom megőrzése mellett – a folyóiratunkban szokásos gyakorlatnak megfelelően átdolgoztuk. (a szerk.)

JEGYZETEK

¹ Eisner 1933., 301, 314-325.

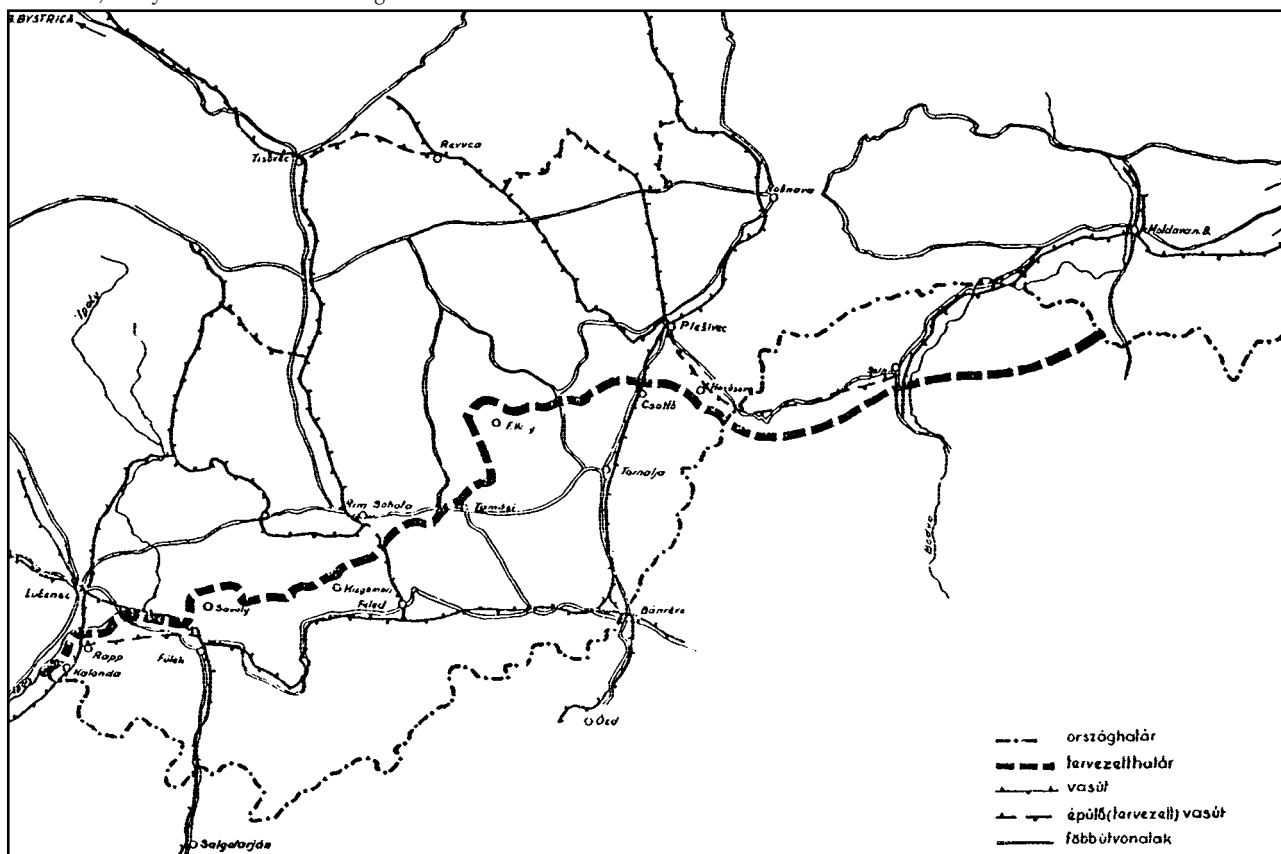
² Chaloupecký 1923. Különösen 17., 23., 53., 54., 99-104., 139., 143. o.

³ Melich 1925-29., 332-343, 114 o. Tudományos elveit elfogadták az imént idézett csehszlovák írók is.

⁴ Kniezsa 1938.

⁵ Vö.: Vladimír Šmilauer 1932.

⁶ A családnevek elemzésének részletes statisztikáját lásd az 1. sz. füg-

XVIII. Az új határ tervezete a dél-gömöri szakaszon

gelékben.

⁷ Ila Bálint 1944., 206-7. o.

⁸ Dobóca az egyetlen szláv nevű helység a Rima déli szakaszán. A Rima t.i. az Árpád-korban jóval délebbre folyt és Harmac meg Jéne feküdt mellette; maga Dobóca távolabb feküdt tőle. Amint pedig a név magyar jelentése igazolja, a vidék tölgyes, vagyis a szlávok valóban erdős területen jelentkezik. A magyarság az ilyen tájra mindig csak a nagy völgyek és síkságok megszállása után hatolt be. Így történt ez a jelen esetben is. Bizonyíték rá a névnek orrhang nélkül való, tehát a 11. század második fele utáni átvétele. A helységet megszálló magyarok a régi nevet átvették, magukat a szlávokat pedig a falu kereteibe szervezték. Az 1487-ből megmaradt jobbágynevek bizonyossága szerint a szláv elem eltűnt, tehát kezdetben sem lehetett jelentékeny. A 15. század közepétől számítható háborús idők nem kedveztek fejlődésének. Ettől kezdve lakossága nem gyarapodott, sőt a török hódoltság első harmadában egytizedére apadt. 1683-ban a Fülek felé menetelő török hadak elhamvasztották, s az életben maradt jobbágyai más vidékre széledtek el.

⁹ Lexicon. 1920.

¹⁰ Ila Bálint 1944., 136-138. o.

¹¹ Bartholomeides Ladislaus 1806-1808., 621. o.

¹² Czoernig 1850.

¹³ Kőrösy József 1898: a Gömör megyei fejezetének kézírata.

¹⁴ Petrov 1928.

¹⁵ Csehszlovák részről dr. Rapant Dániel (1927-1931) ugyanígy vélekedik a nyelv kérdéséről.

¹⁶ Dobócaival kapcsolatban Dr. Hubo Hassinger: Die Tschechoslovakei. A 139. oldalon az 1921. évi népszámlálás végrehajtásának körülményeiről írja: „... Dobócan egyetlenegy személy jelentkezett szlováknak, amire a megyei előjáró új számlálót nevezett ki, aki 114 szlovákot jelentett...”

¹⁷ A Liga társadalmi szervezet, célja volt: létesíteni, fenntartani és segíyezni szlovák iskolákat magyar és vegyes lakosságú területeken.

¹⁸ Niederle 1903., 59. o.

¹⁹ Stodola 1919., 52. o.

²⁰ Dél-Gömör területén a Petrov-féle térképen egyetlen szlovák sziget-község van (Méhi), továbbá egy magyar-szlovák község (Cakó); Šafárik 2 szlovák szigetközséget említ (Ragyolc, Csákányháza); Šembera nem mutat ki szlovák községet; Niederle 1 szlovák községet jelez (Dobóca). Az 1930. évi csehszlovák népszámlálás két szlovák szigetközséget (Bottovo, Slávikovo) és 2 szlovák többségű falut (Pilis, Bellény) mutat ki, de ezek mind a csehszlovák földreform útján 1920 és 1930 között idetelepedett szlovákok.

²¹ Houdek 1932., 369. o.

²² L. Slovenský denník bratislavai kormánylap 1929. január 22. és 23. számát, valamint Magyar Szemle 1927. évi 12. sz., 387. o.

²³ Deák 1942. 594. o. után, map. 1.

²⁴ ugyanott, map. 2.

²⁵ Magát Bánrévét az innen kiágazó ózdi vasútvonal miatt Magyarországnak hagyták. A határt úgy állapították meg, hogy a nevezett két vasúti vonalat a bánrévei állomás mellett egy hurokvágánnyal csehszlovák területen össze lehessen kötni.

²⁶ Deák 1942. 342. o.

²⁷ Pályi 1927., 19-27. o.

²⁸ Magyar Szemle, 1931, 2. sz., 188-189. o.

²⁹ Seton-Watson 1934. 39., 62., 76. o.

³⁰ Varsík 1940., 7. o.

³¹ La Dokumentation Internationale politique juridique et économique, Paris, 1939., 57-58. sz., 27-29. o.

³² A sajtó közölte (pl. a Sloboda c. budapesti szlovák hetilap. 1945. nov. 24. sz., 6. o. és 1946. jan. 26. sz., 6. o.)

³³ Id. munka német kiadás, 128-129. o.

³⁴ Ezáltal a mai Plešivec-Vrútky-i fővonalon Fülek állomáson a mozdonyokat át kell állítani és a szerelvények fordítva folytatják útjukat.

³⁵ Volt egy elgondolás, mely egy Zabar községen átfutó vonal megépítése útján kísérte volna meg a Salgótarján és Ózd közötti vasúti összeköttetés megteremtését. A nehéz hegyes terep azonban szokatlanul költségessé tenné ezt a megoldást és bebizonyosodott, hogy megvalósítása szintén leküzdhetetlen akadályokba ütközik.

³⁶ Füleknél össze kellene kötni az Ipoly-völgyi vasúttal, ennek Rapp állomásával. (Id. utolsó térképünkön.) A távolság csak néhány km.

³⁷ Ha Dél-Gömör elvesztéséért Csehszlovákiát esetleg kárpótolni kellene, úgy erre olyan terület jöhetne számba, mely közlekedési szempontból

nagy jelentőségű volna Szlovákia számára és némileg etnikai tekintetben is indokolható lenne. Ez a terület rész Dél-Gömörtől északkeletre fekszik és 17 községet foglal magában. Ezek a községek: 1 község (Derenk) kivételével ma mind magyar jellegűek, de származás tekintetében, 1773. évi adataink szerint (Lexicon) 4 szlovák (Derenk, Szin, Bodvarákó, Tornaszentandrás) további három pedig magyar-szlovák (Szögliget, Bódvaszilás, Komjátí). Amennyiben Szlovákia ezen terület rész birtokába jutna, megvalósíthatná a Košicét (Kassa) Gömörrel és Közép-Szlovákiával összekötő tranzverzális vasúti vonalat. Egy ilyen összeköttetés megteremtése a szlovák vasúthálózat közismert hiányát pótolná. Mindezekig nem volt megvalósítható, mert a Szlovákiához tartozó terület rész terepviszonyai nem alkalmasak megépítésére. Egy Turňa nad Bodvou (Torna)-Rožňava (Rozsnyó) autóbúszvonal helyettesíti csupán. A szóbanforgó terület részben a Bódva folyónak egy olyan mellékvölgye halad, amelyen keresztül a Bodvavölgy-i vasút könnyen összeköthető (Szin állomástól, Hosusovon keresztül) Plešiveccel (Pelsőc). Ennek a vonalszakasznak a megépítése megvalósítana egy Košice-Moldava n. Bodvou-Plešivec-Revúca-Tisovec-Banská Bystrica közvetlen összeköttetést, melynek közlekedési, közgazdasági (gömöri bányák és idegenforgalmi (Domicia-Aggtelki cseppkőbarlang) jelentősége igen nagy lenne.

IRODALOM

Bartholomeides, Ladislaus

1806-1808: Inlyti Superioris Ungariae Comitatus Gömöriensis Notitia Historico-Geographico-Statistica. Lőcse

Czoernig

1850: Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie. Wien

Deák, Francis

1942: Hungary at the Peace Conference. New-York

Eisner, Ján

1933: Slovensko v praveku. Bratislava

Hassinger, Hubo

1925: Die Tschechoslovakei. Wien

Houdek, Fedor

1932: Vznik hraníc Slovenska. Bratislava

Chaloupecký, Václav

1923: Staré Slovensko. Bratislava

Ila Bálint

1944: Gömör megye. II. kötet (Magyarság és nemzetiség. Tanulmányok a magyar népiségtörténet köréből. Szerkeszti: Mályusz Elemér. I. sorozat, 3. kötet) Budapest

Kniezsa István

1938: Magyarország népei a XI. században. Bpest.

Kőrösy József

1898: A felvidék eltötosodása. Nemzetiségi tanulmányok Pozsony-, Nyitra-, Bars-, Hont-, Nógrád-, Pest-, Gömör-, Abauj-, Zemplén- és Ungmegyék területéről. Pest

Lexicon

1920: universonum Regni Hungariae Locorum, populorum A. 1773. Magyarországnak a kancellária által hivatalos használatra 1773-ban készült helységnévtára, amely feltünteti az egyes helységek lakosainak a nyelvét, vallását és tanítóját. Kiadta a magyar béke delegáció, Budapest

Melich János

1925-1929: A honfoglaláskori Magyarország. Bp.

Niederle, Lúbo

1903: Národopisná mapa uherských Slováku. Praha

Pályi Ede

1927: Miképp szereztem én meg a csehek ajánlatát az elszakított magyarok békés visszaadására? Budapest

Petrov, A.

1928: Príspevky k historickej demografii Slovenska. Praha

Rapant, Daniel

1927-1931: K počiatkom maďarizácie I-II. Československé zemědělské muzeum

Stodola, Emil

1919: Slovenské menšiny na rozhraní maďarsko-slovenskom.

Šmilauer, Vladimír

1932: Vodopis starého Slovenska. Bratislava

Seton-Watson, Robert William

1934: Treaty Revision and the Hungarian Frontiers. London

Varsík, Branislav

1940: Národnostná hranica slovensko-maďarská v ostatných dvoch storočiach. Bratislava

MEGJEGYZÉS:

Némely település hivatalos megnevezése a tárgyalt időszakban módosult. Ezek:

Hidegkút – Medveshidegkút

Lenke – Sajólenke

Mihályfalva – Gömörmihályfalva

Pálfala – Rimapálfalva

Péterfala – Gómörpéterfala

Radnót – Nemesradnót

Rás – Felsőrás

Recske – Sajórecske

Síd – Gömørsíd

Simonyi – Rimasimonyi

Sztárnya – Sajószárnya

A könnyebb áttekinthetőség és követhetőség végett (és a kézirattal ellentétben) az egész időszakon át a legkorábbi névalakot használjuk (a szerk.)

FÜGGELÉK

Az 1880-1940. évi népszámlálások községenkénti részletes eredményei

Sr.	Járás és község neve	1880-ban				1890-ben					
		összesen	m.	% szl.	%	összesen	m.	% szl.	%		
	<u>Feledi járás</u>										
1.	Ajnácskő	560	509	91,0	8	1,5	670	646	96,4	6	0,9
2.	Almágy	428	425	99,3	2	0,2	540	534	98,9	2	0,3
3.	Balogfala	589	583	98,9	6	1,1	632	631	99,9	6	0,1
4.	Balogtamási	291	289	99,4	2	0,6	298	275	92,3	10	3,4
5.	Balogújfalva	209	209	100,0	-	-	190	190	100,0	-	-
6.	Bátka	562	556	98,9	-	-	535	527	98,6	3	0,5
7.	Bellény	197	197	100,0	-	-	185	185	100,0	-	-
8.	Cakó	369	357	96,7	5	1,4	385	373	96,9	2	0,5
9.	Csíz	545	504	92,4	1	0,2	555	555	100,0	-	-
10.	Csometelke	370	368	99,4	1	0,3	417	413	99,1	4	0,9
11.	Darnya	455	453	99,5	2	0,5	483	481	99,6	2	0,4
12.	Détér	501	499	99,6	-	-	548	543	99,1	3	0,5
13.	Dobfenek	184	178	96,6	-	-	199	192	96,5	1	0,5
14.	Dobóca	805	798	99,1	4	0,5	753	560	74,4	188	25,0
15.	Dulháza	198	186	93,8	2	1,0	222	222	100,0	-	-
16.	Egyházasbást	490	484	98,8	-	-	502	502	100,0	-	-
17.	Feled	837	813	97,2	18	2,1	849	833	98,1	10	1,2
18.	Gesztete	612	606	99,1	2	0,3	655	650	99,3	4	0,6
19.	Gortvakisfalud	423	418	98,8	3	0,7	462	459	99,4	-	-
20.	Hanva	926	918	99,2	-	-	915	904	98,8	8	0,8
21.	Harmac	637	632	99,2	3	0,5	686	680	99,1	5	0,7
22.	Hidegkút	262	259	98,8	3	1,2	312	311	99,7	1	0,3
23.	Iványi	406	406	100,0	-	-	395	388	98,3	1	0,2
24.	Jánosi	1.265	1.235	97,6	19	1,5	1.270	1.092	86,4	22	1,6
25.	Jéne	326	323	99,1	1	0,3	343	342	99,8	1	0,2
26.	Jeszte	163	163	100,0	-	-	192	192	100,0	-	-
27.	Kerekgede	356	355	99,7	-	-	380	375	98,7	5	1,3
28.	Kisgömöri	214	213	99,5	1	0,5	222	221	99,6	1	0,4
29.	Korláti	168	157	93,3	10	6,1	170	170	100,0	-	-
30.	Lénártfalva	554	553	99,8	1	0,2	523	501	95,8	1	0,2
31.	N.mártonfalva	307	295	96,0	4	1,3	302	302	100,0	-	-
32.	Obást	338	338	100,0	-	-	374	374	100,0	-	-
33.	Pálfala	393	388	98,7	4	1,0	436	430	98,7	6	1,3
34.	Péterfala	450	438	97,3	1	0,2	515	507	98,5	1	0,1
35.	Radnót	655	637	97,1	1	0,2	627	626	99,9	-	-
36.	Rakottyás	299	298	99,7	1	0,3	292	284	97,3	2	0,6
37.	Rimaszécs	1.518	1.383	91,1	74	4,9	1.522	1.490	97,9	23	1,5
38.	Serke	983	973	98,9	9	1,0	975	975	100,0	-	-
39.	Síd	433	431	99,6	1	0,2	466	462	99,2	4	0,8
40.	Simonyi	680	679	99,8	1	0,2	685	682	99,6	3	0,4
41.	Sőreg	732	730	99,8	1	0,1	845	839	99,4	5	0,5
42.	Szútor	369	367	99,4	2	0,6	355	341	96,1	2	0,5
43.	Tajti	255	255	100,0	-	-	304	304	100,0	-	-
44.	Várgede	834	809	97,1	18	2,1	910	879	96,6	27	2,9
45.	Vecseklő	324	312	96,1	8	2,6	331	331	100,0	-	-
46.	Velkenye	528	525	99,4	1	0,2	506	506	100,0	-	-
47.	Zádorfala *	177	177	100,0	-	-	714	714	100,0	-	-
48.	Zsíp	269	269	100,0	-	-	296	295	99,7	-	-

* Az eredeti helyen szereplő Zádorfalva alak nyilvánvaló elírás, mivel az utóbbi a Putnoki járásba tartozott. Tárgyalt területünkön Zádorháza található, Iványi és Rimaszécs között, a Balog völgyében. Az 1890-re megadott népességszám is csak az előbbire lehet érvényes (a szerk. megj.)

Sr.	Járás és község neve	1 8 8 0-b a n				1 8 9 0-b e n					
		összesen	m.	%	szl.	%	összesen	m.	%	szl.	%
<u>Losonci járás</u>											
1.	Béna	340	340	100,0	-	-	357	357	100,0	-	-
2.	Bolgárom	258	230	89,1	2	0,8	268	265	98,9	1	0,3
3.	Csákányháza	575	541	94,1	6	1,0	634	632	99,8	1	0,1
4.	Fülek	1.697	1.593	93,9	57	3,3	1.904	1.820	95,6	52	5,7
5.	F.kelecsény	419	414	98,8	3	0,7	87	87	100,0	-	-
6.	F.kovácsi	127	117	92,2	5	3,9	433	396	91,5	3	0,7
7.	Kalonda	365	346	94,6	-	-	334	330	98,9	3	0,8
8.	Kismulyad	153	131	85,5	1	0,7	145	143	98,6	1	0,7
9.	Mucsény	360	300	83,4	7	2,0	473	455	96,2	8	1,7
10.	Pilis	488	480	98,3	8	1,7	490	466	95,1	20	4,1
11.	Püspöki	604	603	99,8	1	0,2	620	612	98,8	2	0,3
12.	Ragyolc	689	687	99,7	2	0,3	809	730	90,2	17	2,1
13.	Rapp	558	501	89,8	4	0,7	620	564	91,0	5	0,8
14.	Sávoly	375	373	99,4	2	0,6	374	364	97,4	10	2,6
15.	Terbeléd	455	425	93,3	8	1,9	567	562	99,1	2	0,3
<u>Tornaljai járás</u>											
1.	Abafalva	660	652	98,6	6	1,0	688	685	99,6	-	-
2.	Alsókálósa	428	395	92,3	8	1,9	446	408	91,5	2	1,4
3.	Alsóvály	278	262	94,0	8	3,0	241	234	97,1	7	2,9
4.	Baraca	388	388	100,0	-	-	365	365	100,0	-	-
5.	Beje	464	463	99,8	-	-	534	528	98,9	4	0,7
6.	Beretke	414	386	93,2	3	0,7	450	447	99,4	2	0,4
7.	Csoltó	429	422	98,4	3	0,7	491	491	100,0	-	-
8.	Felsőkálósa	428	395	92,3	8	1,9	120	120	100,0	-	-
9.	Felsővály	399	367	91,8	5	1,3	339	339	100,0	-	-
10.	Gömörfüge	394	394	100,0	-	-	439	439	100,0	-	-
11.	Gömörpanyit	679	650	95,7	19	2,7	759	748	98,6	4	0,5
12.	Harkács	370	356	96,0	12	3,4	349	342	98,0	7	2,0
13.	Hubó	450	434	96,3	2	0,5	430	413	96,1	-	-
14.	Királyi	459	448	97,5	8	1,8	496	493	99,4	-	-
15.	Kövecses	326	325	99,7	-	-	322	317	98,5	5	1,5
16.	Lenke	258	258	100,0	-	-	261	261	100,0	-	-
17.	Lőkösháza	244	237	97,0	3	1,3	237	229	96,6	6	2,5
18.	Méhi	623	612	98,1	7	1,2	692	687	99,3	3	0,4
19.	Mihályfalva	194	191	98,4	3	1,6	238	229	96,3	5	2,1
20.	Naprágy	613	591	96,5	2	0,3	580	578	99,8	1	0,1
21.	Oldalfalva	360	359	99,7	1	0,3	406	406	100,0	-	-
22.	Otrokocs	272	271	99,6	1	0,4	242	242	100,0	-	-
23.	Rás	277	258	93,1	5	1,9	326	323	99,1	3	0,9
24.	Recske	232	231	99,6	1	0,4	202	194	96,1	6	3,0
25.	Runya	469	468	99,8	-	-	502	500	99,8	1	0,1
26.	Sajógömör	1.192	1.129	94,7	47	4,0	1.204	1.172	97,4	28	2,3
27.	Sajókeszi	239	223	93,2	-	-	253	253	100,0	-	-
28.	Szentkirály	453	450	99,3	1	0,2	485	484	99,8	1	0,2
29.	Sztárnya	351	322	91,6	7	2,1	365	363	99,5	-	-
30.	Tornalja	1.115	1.083	97,1	20	1,8	1.510	1.416	96,8	23	1,5
31.	Zsór	114	105	91,9	1	0,9	110	110	100,0	-	-
Összesen:		44.481	43.156	97,0	577	1,3	47.140	45.932	97,4	587	1,2

Sr.	Járás és község neve	1900-ban				1910-ben					
		összesen	m.	%	szl.	%	összesen	m.	%	szl.	%
	<u>Feledi járás</u>										
1.	Ajnácskő	678	675	99,7	2	0,2	830	821	99,0	8	0,9
2.	Almágy	669	665	99,4	2	0,3	677	676	99,9	1	0,1
3.	Balogfala	682	677	99,3	4	0,5	783	778	99,4	1	0,1
4.	Balogtamási	282	282	100,0	-	-	298	285	98,4	-	-
5.	Balogújfalú	185	185	100,0	-	-	195	194	99,5	1	0,5
6.	Bátka	491	491	100,0	-	-	475	467	98,4	1	0,2
7.	Bellény	157	156	99,4	1	0,6	146	146	100,0	-	-
8.	Cakó	438	436	99,6	-	-	397	397	100,0	-	-
9.	Csíz	667	658	98,7	7	1,0	691	686	99,3	2	0,2
10.	Csometelke	591	553	93,6	31	5,2	706	587	82,8	101	14,4
11.	Darnya	438	438	100,0	-	-	418	416	99,6	2	0,4
12.	Détér	534	534	100,0	-	-	553	552	99,9	1	0,1
13.	Dobfenek	185	185	100,0	-	-	198	198	100,0	-	-
14.	Dobóca	758	708	93,4	50	6,6	752	745	99,1	6	0,8
15.	Dulháza	187	186	99,5	-	-	210	180	85,8	2	0,9
16.	Egyházasbást	540	539	99,9	-	-	610	609	99,9	1	0,1
17.	Feled	881	863	98,0	14	1,5	878	867	98,8	9	1,0
18.	Gesztete	693	693	100,0	-	-	722	714	98,9	8	1,1
19.	Gortvakisfalud	474	470	99,2	2	0,4	411	390	95,0	20	4,8
20.	Hanva	852	851	99,9	-	-	811	808	99,7	2	0,2
21.	Harmac	658	657	99,9	-	-	706	663	94,0	42	5,9
22.	Hidegkút	394	387	98,3	-	-	445	445	100,0	-	-
23.	Iványi	382	379	99,3	-	-	358	358	100,0	-	-
24.	Jánosi	1.273	1.217	95,6	54	4,2	1.269	1.220	96,2	49	3,8
25.	Jéne	319	319	100,0	-	-	315	315	100,0	-	-
26.	Jeszte	216	216	100,0	-	-	218	218	100,0	-	-
27.	Kerekgede	393	391	99,5	2	0,5	423	421	99,6	-	-
28.	Kisgömöri	237	236	99,6	1	0,4	225	222	98,7	2	0,8
29.	Korláti	358	312	87,2	13	3,6	1.145	1.046	91,4	-	-
30.	Lénártfalva	584	584	100,0	1	0,2	559	559	100,0	-	-
31.	N.mártonfalva	285	281	98,6	-	-	278	278	100,0	-	-
32.	Óbást	387	387	100,0	-	-	449	448	99,8	-	-
33.	Pálfala	402	402	100,0	-	-	361	361	100,0	-	-
34.	Péterfala	591	586	99,1	5	0,9	608	608	100,0	-	-
35.	Radnót	594	594	100,0	-	-	577	575	99,7	2	0,3
36.	Rakottyás	307	306	99,7	-	-	317	316	99,7	-	-
37.	Rimaszécs	1.680	1.660	98,8	15	0,8	1.653	1.644	99,5	7	0,4
38.	Serke	1.017	1.005	98,9	11	1,0	955	945	99,0	6	0,6
39.	Síd	522	502	96,2	8	1,5	748	738	98,8	5	0,6
40.	Simonyi	673	672	99,9	1	0,1	584	584	100,0	-	-
41.	Sóreg	795	793	99,8	2	0,2	795	783	98,5	11	1,4
42.	Szútor	346	346	100,0	-	-	321	317	98,8	4	1,2
43.	Tajti	373	373	100,0	-	-	483	482	99,8	1	0,2
44.	Várgede	1.042	1.042	100,0	-	-	1.275	1.245	97,7	28	2,1
45.	Vecseklő	426	422	99,1	3	0,7	478	477	99,8	1	0,2
46.	Velkenye	493	493	100,0	-	-	505	504	99,9	-	-
47.	Zádorháza*	759	758	99,9	-	-	708	708	100,0	-	-
48.	Zsíp	267	267	100,0	-	-	226	226	100,0	-	-

* Az eredeti helyen szereplő Zádorfalva alak nyilvánvaló elírás, mivel az utóbbi a Putnoki járásba tartozott. Tárgyalt területünkön Zádorháza található, Iványi és Rimaszécs között, a Balog völgyében. A megadott népességszám is csak az előbbire lehet érvényes (a szerk. megj.)

Sr.	Járás és község neve	1900-ban				1910-ben					
		összesen	m.	%	szl.	%	összesen	m.	%	szl.	%
<u>Losonci járás</u>											
1.	Béna	394	391	99,3	2	0,5	410	410	100,0	-	-
2.	Bolgárom	358	339	94,7	15	4,2	327	316	96,7	6	1,8
3.	Csákányháza	730	719	98,5	10	1,4	786	785	99,9	-	-
4.	Fülek	2.191	2.098	95,8	67	3,0	2.665	2.567	96,7	42	1,5
5.	F.kelecsény	106	104	98,2	-	-	135	135	100,0	-	-
6.	F.kovácsi	475	468	98,5	7	1,5	541	541	100,0	-	-
7.	Fülekpilis	458	424	92,6	33	7,2	558	533	95,6	22	3,9
8.	Fülekpüspöki	644	631	98,0	13	2,0	718	717	99,9	1	0,1
9.	Kalonda	313	301	96,2	-	-	330	305	92,5	5	1,5
10.	Kismulyad	156	155	99,4	1	0,6	142	138	97,2	4	2,8
11.	Mucsény	482	472	98,0	3	0,6	559	544	97,4	5	0,9
12.	Ragyolc	914	851	93,1	11	1,2	1.059	1.013	95,7	19	1,7
13.	Rapp	606	590	97,4	16	2,6	617	525	85,1	15	2,4
14.	Sávoly	404	397	98,3	7	1,7	450	439	97,6	4	0,8
15.	Terbeléd	546	517	94,7	28	5,1	510	484	95,0	24	4,8
<u>Tornaljai járás</u>											
1.	Abafalva	768	766	99,8	1	0,1	738	737	99,9	1	0,1
2.	Alsókálosa	444	442	99,6	2	0,4	471	461	97,9	10	2,1
3.	Alsóvály	331	326	98,5	3	0,9	254	238	93,8	3	1,2
4.	Baraca	394	394	100,0	-	-	387	385	99,5	2	0,5
5.	Beje	508	507	99,9	1	0,1	539	534	99,1	4	0,7
6.	Beretke	480	479	99,9	1	0,1	501	501	100,0	-	-
7.	Csoltó	554	552	99,7	-	-	571	571	100,0	-	-
8.	Felsőkálosa	108	108	100,0	-	-	118	118	100,0	-	-
9.	Felsővály	326	326	100,0	-	-	309	309	100,0	-	-
10.	Gömörfüge	470	470	100,0	-	-	422	416	90,6	6	1,4
11.	Gömörpanyit	768	763	99,5	3	0,3	821	817	99,6	-	-
12.	Harkács	303	300	99,1	3	0,9	368	344	93,5	6	1,6
13.	Hubó	358	358	100,0	-	-	343	343	100,0	-	-
14.	Királyi	515	508	98,7	6	1,1	520	517	99,5	1	0,1
15.	Kövecses	345	342	99,2	2	0,5	311	310	99,7	-	-
16.	Lenke	244	244	100,0	-	-	227	227	100,0	-	-
17.	Lökösháza	243	243	100,0	-	-	249	249	100,0	-	-
18.	Méhi	687	687	100,0	-	-	640	639	99,9	-	-
19.	Mihályfalva	188	188	100,0	-	-	167	167	100,0	-	-
20.	Naprágy	562	562	100,0	-	-	549	549	100,0	-	-
21.	Oldalfalva	409	409	100,0	-	-	410	410	100,0	-	-
22.	Otrokocs	213	194	91,1	17	8,0	210	210	100,0	-	-
23.	Rás	256	256	100,0	-	-	283	282	99,7	-	-
24.	Recske	238	237	99,6	-	-	211	210	96,6	1	0,4
25.	Runya	511	510	99,9	1	0,1	481	476	99,0	5	1,0
26.	Sajógömör	1.336	1.328	99,4	4	0,3	1.267	1.248	98,6	13	1,0
27.	Sajókeszi	266	266	100,0	-	-	222	222	100,0	-	-
28.	Szentkirály	665	664	99,9	-	-	651	658	99,6	-	-
29.	Sztárnya	393	392	99,7	-	-	402	391	97,3	6	1,5
30.	Tornalja	1.793	1.749	97,6	25	1,3	2.033	1.995	98,2	16	0,7
31.	Zsór	110	110	100,0	-	-	115	115	100,0	-	-
Összesen:		49.718	48.969	98,0	510	1,0	52.352	51.327	98,0	573	1,1

1920-ban

Sr.	Járás és község neve	összesen	m.	%	szl.	%	külföldi	%	egyéb	%
<u>Feledi járás</u>										
1.	Ajnácskő – Hajnáčka	1.024	882	86,2	115	11,2	1	-	27	2,6
2.	Almágy – Almád [†]	726	722	99,5	4	0,5	-	-	-	-
3.	Balogfala – Blhovce	807	751	93,1	50	6,2	6	0,7	-	-
4.	Balogtamási - Tomašovce	304	299	98,4	4	1,3	-	-	1	0,3
5.	Balogújfalva – Vieska n./Blh.	158	157	99,4	1	0,6	-	-	-	-
6.	Bátka – Batka	406	398	98,1	7	1,7	1	0,2	-	-
7.	Bellény – Belín	152	152	100,0	-	-	-	-	-	-
8.	Cakó – Cakov	367	359	97,8	-	-	8	2,2	-	-
9.	Csíz – Číž	747	662	88,6	64	8,5	2	0,3	19	2,6
10.	Csomatelke – Čoma	571	560	98,1	8	1,4	1	0,2	2	0,3
11.	Darnya – Darňa	412	410	99,6	1	0,2	1	0,2	-	-
12.	Détér – Détér	631	615	97,5	-	-	16	2,5	-	-
13.	Dobfenek	213	209	98,2	-	-	-	-	4	1,8
14.	Dobóca – Dubovce	692	528	76,3	148	21,4	-	-	16	2,3
15.	Dulháza – Dulovo	189	189	100,0	-	-	-	-	-	-
16.	Egyházásbást – Kost. Bašta	635	629	99,1	1	0,1	5	0,8	-	-
17.	Feled – Felednice	1.031	896	86,9	121	11,7	1	0,4	10	1,0
18.	Gesztete – Hostice	725	657	90,6	27	3,7	41	5,7	-	-
19.	Gortvakisfalud – Gortva	455	411	90,4	28	6,1	16	3,5	-	-
20.	Hanva – Chanava	779	772	99,1	2	0,3	-	-	5	0,6
21.	Harmac – Chrámec	709	640	90,3	59	8,3	10	1,4	-	-
22.	Hídegkút – Studená	330	325	98,5	4	1,2	-	-	1	0,3
23.	Iványi – Ivanice	308	307	99,7	-	-	1	0,3	-	-
24.	Jánosi – Jánošovce	1.187	1.123	94,6	43	3,6	21	1,8	-	-
25.	Jéne – Jéne	281	279	99,3	-	-	2	0,7	-	-
26.	Jeszte – Jestice	253	252	99,6	-	-	1	0,4	-	-
27.	Kerekgede – Hodejovce	365	363	99,5	2	0,5	-	-	-	-
28.	Kisgömöri – Gemerček	211	205	97,2	-	-	-	-	6	2,8
29.	Korláti – Korlát	828	525	63,4	235	28,4	18	2,1	50	60,1
30.	Lénártfalva – Linhartovce	564	545	96,6	10	1,7	6	1,1	3	0,6
31.	N.mártonfalva – Martinová	256	245	95,8	6	2,3	3	1,1	2	0,8
32.	Obást – Stará Bašta	448	439	98,0	-	-	3	0,7	6	1,3
33.	Pálfala – Pavlovce	355	337	94,9	5	1,4	-	-	13	3,7
34.	Péterfala – Petrovce	538	506	94,1	9	1,6	16	2,9	7	1,4
35.	Radnót – Ranovce	521	503	96,6	3	0,6	15	2,8	-	-
36.	Rakottyás – Rokytník	317	308	97,2	-	-	3	0,9	6	1,3
37.	Rimaszécs – Rim. Seč	1.506	1.401	93,0	82	5,4	11	0,7	12	0,9
38.	Serke – Širkovce	1.017	981	96,5	22	2,1	8	0,7	6	0,7
39.	Šíd – Šíd	679	628	92,5	12	1,8	39	5,7	-	-
40.	Simonyi – Šimonovce	607	577	95,1	29	4,8	-	-	1	0,1
41.	Sőreg – Šóreg	790	768	97,2	8	1,0	14	1,8	-	-
42.	Szútor – Sutor	301	301	100,0	-	-	-	-	-	-
43.	Tajti – Tajty	543	542	99,8	1	0,2	-	-	-	-
44.	Várgede – Hodejov	1.273	1.197	94,0	35	2,7	9	0,7	32	2,6
45.	Vecseklő – Večeklov	504	488	96,9	15	2,9	-	-	1	0,2
46.	Velkenye – Velkyňa	456	455	99,8	1	0,2	-	-	-	-
47.	Zádorháza* – Zádor	167	167	100,0	-	-	-	-	-	-
48.	Zsíp – Žíp	250	249	99,6	1	0,4	-	-	-	-

* Az eredeti helyen szereplő Zádorfalva alak nyilvánvaló elírás, mivel az utóbbi a Putnoki járásba tartozott. Tárgyalt területünkön Zádorháza található, Iványi és Rimaszécs között, a Balog völgyében. A megadott népességszám viszont az utóbbira vonatkozik (a szerk. megj.).

1920-ban

Sr. Járás és község neve	összesen	m.	%	szl.	%	külföldi	%	egyéb	%
<u>Losonci járás</u>									
1. Béna – Béna	418	418	100,0	-	-	-	-	-	-
2. Bolgárom – Bulhary	289	217	75,1	5	1,7	12	4,2	55	19,0
3. Csákányháza – Čakanovce	816	572	70,1	179	21,9	4	0,5	61	7,5
4. Fülel – Fiľakovo	3.219	2.157	67,0	806	25,0	37	1,1	219	6,9
5. F.kelecsény – Fiľ. Kľačany	100	87	87,0	10	10,0	-	-	3	3,0
6. F.kovácsi – Fiľ. Kováče	542	464	85,7	21	3,8	4	0,7	53	9,8
7. Fülekpilis – Pleš	617	518	83,9	86	13,9	6	0,9	7	1,3
8. Fülekpüspöki – Biskupice	715	677	94,7	29	4,1	4	0,6	5	0,6
9. Kalonda	358	287	80,2	57	15,9	12	3,3	2	0,6
10. Kismulyad – Muľadka	131	120	91,7	9	6,9	2	1,4	-	-
11. Mucsény – Mučín	550	425	76,2	114	20,4	18	3,2	1	0,2
12. Ragyolc – Raďovce	1.203	884	73,1	194	16,1	20	1,6	111	9,2
13. Rapp – Rapovce	754	473	62,7	210	27,8	4	0,6	67	8,9
14. Sávoly – Šávoľ	451	429	95,2	18	4,0	4	0,8	-	-
15. Terbeléd – Terbelovce	534	438	82,0	89	16,7	6	1,1	1	1,2
<u>Tornaljai járás</u>									
1. Abafalva – Abovce	656	623	95,0	6	0,9	26	3,9	1	0,2
2. Alsókálosa – Nižná Káloša	512	472	92,2	8	1,5	32	6,3	-	-
3. Alsóvály – Nižné Valice	265	260	98,2	-	-	5	1,8	-	-
4. Baraca – Barca	362	360	99,5	2	0,5	-	-	-	-
5. Beje – Behynce	580	553	95,3	2	0,5	-	-	-	-
6. Beretke – Bretka	454	446	98,3	8	1,7	-	-	-	-
7. Csoltó – Čoltovo	518	449	86,7	7	1,3	-	-	62	12,0
8. Felsőkálosa – Vyšná Káloša	115	115	100,0	-	-	-	-	-	-
9. Felsővály – Vyšné Valice	413	411	99,6	1	0,2	1	0,2	-	-
10. Gömörfüge – Figa	437	433	99,1	4	0,9	-	-	-	-
11. Gömörpanyit – Gem. Panita	715	677	94,7	20	2,8	2	0,2	16	2,3
12. Harkács – Hrkáč	371	351	94,7	16	4,3	2	0,5	2	0,5
13. Hubó – Hubovo	387	370	95,7	11	2,8	-	-	6	1,5
14. Királyi – Králik	479	459	95,8	20	4,2	-	-	-	-
15. Kövecses – Štrkovec	365	353	96,7	9	2,5	3	0,8	-	-
16. Lenke – Lenka	281	264	94,0	-	-	11	3,9	6	2,1
17. Lőkősháza – Levkuška	260	260	100,0	-	-	-	-	-	-
18. Méhi – Mehý	615	603	98,1	7	1,1	2	0,3	3	0,5
19. Mihályfalva – Michalovce	154	154	100,0	-	-	-	-	-	-
20. Naprágy – Naprad'	483	451	93,4	10	2,1	10	2,1	12	2,4
21. Oldalfalva	387	383	99,0	3	0,7	1	0,3	-	-
22. Otrókocs – Otročok	230	207	90,0	7	3,1	15	6,6	1	0,3
23. Rás – Rašice	243	243	100,0	-	-	-	-	-	-
24. Recske – Riečka	206	202	98,1	3	1,5	1	0,4	-	-
25. Runya – Rumince	486	477	98,2	2	0,4	7	1,4	-	-
26. Sajógömör – Gemer	1.239	1.176	94,9	44	3,6	3	0,2	16	1,3
27. Sajókeszi – Kesovce	256	250	97,7	4	1,5	1	0,4	1	0,4
28. Szentkirály – Svätý Kráľ	647	620	95,8	15	2,3	10	1,5	2	0,4
29. Sztárnya – Starňa	428	363	84,8	31	7,2	8	1,9	26	6,1
30. Tornalja – Tornaľa	2.195	1.811	82,5	153	6,9	56	2,6	175	8,0
31. Zsór – Žiar	111	111	100,0	-	-	-	-	-	-
Összesen:	52.149	46.986	90,1	3.396	6,3	613	1,2	1.154	2,4

1930-ban

Sr. Járás és község neve	összesen	m.	%	szl.	%	külföldi	%	egyéb	%
<u>Feledi járás</u>									
1. Ajnácskő – Hajnáčka	1.107	877	79,3	148	13,3	26	2,3	56	5,1
2. Almágy – Almád'	884	737	83,4	13	1,4	62	7,0	72	8,2
3. Balogfala – Blhovce	908	762	83,9	78	8,5	8	0,9	60	6,7
4. Balogtamási – Tomašovce	313	274	87,6	9	2,8	4	1,3	26	8,3
5. Balogújfalva – Vieska n./Blh.	155	133	85,8	2	1,3	4	2,6	16	10,3
6. Bátka – Bátka	468	402	85,9	40	8,5	17	3,6	9	2,0
7. Bellény – Belín	254	85	33,5	169	66,5	-	-	-	-
8. Cakó – Cakov	370	307	83,0	7	1,9	10	2,8	46	12,3
9. Csíz – Číž	706	541	76,7	81	11,4	33	4,6	51	7,3
10. Csomatelke – Čoma	579	452	78,1	5	0,8	17	2,9	105	18,2
11. Darnya – Darňa	399	353	88,5	20	5,0	5	1,3	21	5,2
12. Détéř – Dětér	669	562	84,0	4	0,6	33	4,9	70	10,5
13. Dobfenek	234	213	91,1	1	0,5	11	4,7	9	3,7
14. Dobóca – Dubovce	599	472	78,8	116	19,4	10	1,7	1	0,1
15. Dulháza – Dulovo	192	155	80,8	13	6,7	1	0,5	23	12,5
16. Egyházassbást – Kost. Bašta	675	588	87,1	13	1,9	17	2,5	57	8,5
17. Feled – Feledince	1.357	687	50,6	550	40,5	33	2,4	87	6,5
18. Gesztete – Hostice	852	608	71,4	57	6,7	94	11,0	93	10,9
19. Gortvakisfalud – Gortva	510	318	62,4	59	11,6	18	3,5	115	22,5
20. Hanva – Chanava	780	650	83,4	22	2,8	20	2,5	88	11,3
21. Harmac	702	535	76,3	65	9,2	32	4,5	70	10,0
22. Hidegkút – Studená	333	323	97,0	2	0,6	-	-	8	2,4
23. Iványi – Ivanice	286	282	98,6	2	0,7	-	-	2	0,7
24. Jánosi – Janošovce	1.252	928	74,2	245	19,5	68	5,4	11	0,9
25. Jéne – Jéne	320	242	75,7	26	8,1	44	13,7	8	2,5
26. Jeszte – Jestice	304	275	90,5	15	4,9	-	-	14	4,6
27. Kerekgede – Hodejovec	392	352	89,8	38	9,7	-	-	2	0,5
28. Kisgömöri – Gemerček	225	205	91,2	17	7,5	-	-	3	1,3
29. Korláti – Korlát	903	355	39,4	313	34,6	203	22,4	32	3,6
30. Lénártfalva – Linhartovce	596	492	82,6	20	3,3	15	2,5	69	11,6
31. N.mártonfalva – Martinová	220	201	91,4	9	4,1	8	3,7	2	0,8
32. Óbást – Stará Bašta	503	497	98,8	1	0,2	-	-	5	1,0
33. Pálfala – Pavlovce	341	301	88,3	12	3,5	13	3,8	15	4,4
34. Péterfala – Petrovce	567	498	87,8	31	5,4	34	6,0	4	0,8
35. Radnót – Radnovce	523	417	79,8	11	2,1	7	1,3	88	16,8
36. Rakottyás – Rokytník	336	264	78,7	6	1,7	9	2,6	57	17,0
37. Rimaszécs – Rim. Seč	1.625	1.119	68,9	196	12,0	68	4,2	242	14,9
38. Serke – Širkovce	1.107	857	77,5	74	6,6	32	2,8	144	13,1
39. Síd – Šíd	826	583	70,6	69	8,3	64	7,7	110	13,4
40. Simonyi – Šimonovce	554	418	75,5	24	4,3	3	0,5	109	19,7
41. Sóreg – Šóreg	796	666	83,7	94	11,8	9	1,1	27	3,4
42. Szútor – Sutor	342	211	61,7	54	15,8	2	0,6	75	21,9
43. Tajti – Tajty	583	486	83,4	25	4,3	15	2,5	57	9,8
44. Várgede – Hodejov	1.635	917	56,1	511	31,2	30	1,8	177	10,9
45. Vecseklő – Večeklov	506	402	79,5	3	0,5	51	10,0	50	10,0
46. Velkenye – Velkyňa	509	454	89,2	31	6,1	23	4,5	1	0,2
47. Zádorháza* – Zádor	158	152	96,2	2	1,3	3	1,9	1	0,6
48. Zsíp – Žíp	278	251	90,3	8	2,9	12	4,3	7	2,5

* Az eredeti helyen szereplő Zádorfalva alak nyilvánvaló elírás, mivel az utóbbi a Putnoki járásba tartozott. Targyalt területünkön Zádorháza található, Iványi és Rimaszécs között, a Balog völgyében. A megadott népességszám viszont az utóbbira vonatkozik (a szerk. megj.).

1930-ban

Sr. Járás és község neve	összesen	m.	%	szl.	%	külföldi	%	egyéb	%
<u>Losonci járás</u>									
1. Béna – Béna	457	442	96,8	11	2,4	3	0,6	1	0,2
2. Bolgárom – Bulhary	354	300	84,8	17	4,8	2	0,6	35	9,8
3. Csákányháza – Čakanovce	1.107	851	76,9	231	20,9	21	1,9	4	0,3
4. Fülel – Fil'akovo	4.291	2.551	59,5	1.170	27,3	226	5,2	344	8,0
5. F.kelecsény – Fil'. Kľačany	132	52	39,4	43	32,6	8	6,0	29	22,0
6. F.kovácsi – Fil'. Kováče	559	434	77,7	65	11,6	3	0,6	57	10,1
7. Fülekpilis – Pleš	844	377	44,7	456	54,0	11	1,3	-	-
8. Fülekpüspöki – Biskupice	897	806	89,9	57	6,3	20	2,3	14	1,5
9. Kalonda	355	280	78,9	50	14,0	6	1,7	19	5,4
10. Kismulyad – Muľadka	139	122	87,8	17	12,2	-	-	-	-
11. Mucsény – Mučín	655	423	63,6	141	21,2	1	0,1	100	15,1
12. Ragyolc – Rad'ovce	2.244	1.168	52,1	928	41,3	137	6,1	11	0,5
13. Rapp – Rapovce	696	470	67,5	115	16,5	4	0,6	107	15,4
14. Sávoly – Šávoľ	576	436	75,7	76	13,2	6	1,1	58	10,0
15. Terbeléd – Terbelovce	618	481	77,8	110	17,8	25	4,1	2	0,3
<u>Tornaljai járás</u>									
1. Abafalva – Abovce	779	636	81,7	105	13,4	33	4,2	5	0,7
2. Alsókálosa – Nižná Káloša	552	517	93,7	27	4,9	7	1,2	1	0,2
3. Alsóvály – Nižné Valice	278	232	83,5	22	7,9	8	2,8	16	5,8
4. Baraca – Barca	441	388	88,0	43	9,7	6	1,4	4	0,9
5. Beje – Behynce	604	504	83,5	20	3,3	47	7,8	33	5,4
6. Beretke – Bretka	468	451	96,4	2	0,4	12	2,5	3	0,7
7. Csoltó – Čoltovo	567	535	94,4	6	1,0	17	3,0	9	1,6
8. Felsőkálosa – Vyšná Káloša	115	96	83,5	5	4,3	-	-	14	12,2
9. Felsővály – Vyšné Valice	392	366	93,4	16	4,1	10	2,5	-	-
10. Gömörfüge – Figa	427	357	83,6	37	8,7	-	-	33	7,7
11. Gömörpanyit – Gem. Panita	764	715	93,6	32	4,1	11	1,4	6	0,9
12. Harkács – Hrkáč	352	306	87,0	25	7,1	9	2,6	12	3,3
13. Hubó – Hubovo	386	370	95,9	16	4,1	-	-	-	-
14. Királyi – Králik	539	477	88,6	57	10,5	4	0,7	1	0,2
15. Kövecses – Štrkovec	299	266	89,0	6	2,0	21	7,0	6	2,0
16. Lenke – Lenka	294	273	92,9	9	3,0	9	3,0	3	1,1
17. Lőkősháza – Levkuška	257	221	86,0	3	1,1	14	5,5	19	7,4
18. Méhi – Mehy	648	531	82,0	18	2,8	81	12,5	18	2,7
19. Mihályfalva – Michalovce	155	147	94,9	2	1,3	6	3,8	-	-
20. Naprágy – Naprad'	458	417	91,1	27	5,9	7	1,5	7	1,5
21. Oldalfalva	363	327	90,1	9	2,5	12	3,3	15	4,1
22. Otrokocs – Otročok	211	184	87,3	4	1,9	12	5,7	11	5,1
23. Rás – Rašice	246	208	84,6	12	4,9	3	1,2	23	9,3
24. Recske – Riečka	250	244	97,6	2	0,8	3	1,2	1	0,4
25. Runya – Rumince	505	467	92,5	26	5,1	12	2,4	-	-
26. Sajógömör – Gemer	1.197	1.078	90,1	49	4,1	63	5,2	7	0,6
27. Sajókeszi – Kesovce	237	219	92,5	1	0,4	12	5,1	5	2,0
28. Szentkirály – Svätý Kráľ	594	562	94,6	17	2,8	12	2,1	3	0,5
29. Sztárnya – Starňa	569	501	88,1	40	7,0	21	3,7	7	1,2
30. Tornalja – Tornaľa	3.469	1.772	51,1	835	24,1	326	9,4	536	15,4
31. Zsór – Žiar	132	132	100,0	-	-	-	-	-	-
Összesen:	59.868	44.562	74,4	8.884	14,3	2.430	4,1	3.988	6,7

1940-ben							
Sr. Járás és község neve	összesen	m.	%	szl.	%	egyéb	%
<u>Feledi járás</u>							
1. Ajnácskő	1.115	1.097	98,4	14	1,2	4	0,4
2. Almány	789	785	99,6	2	0,2	2	0,2
3. Balogfala	978	937	95,9	37	3,7	4	0,4
4. Balogtamási	342	326	95,4	16	4,6	-	-
5. Balogújfalú	153	153	100,0	-	-	-	-
6. Bátka	480	466	97,1	14	2,9	-	-
7. Bellény	314	102	32,5	212	67,5	-	-
8. Cakó	354	353	99,8	1	0,2	-	-
9. Csíz	646	633	98,0	4	0,6	9	1,4
10. Csomatelke	697	673	96,6	21	3,0	3	0,4
11. Darnya	368	367	99,8	1	0,2	-	-
12. Détér	710	707	99,6	2	0,2	1	0,2
13. Dobfenek	238	238	100,0	-	-	-	-
14. Dobóca	814	772	94,9	38	4,6	4	0,5
15. Dulháza	171	169	98,8	1	0,6	1	0,6
16. Egyházasbást	739	737	99,8	2	0,2	-	-
17. Feled	1.348	1.103	81,9	233	17,2	12	0,9
18. Gesztete	869	860	99,0	2	0,2	7	0,8
19. Gortvakisfalud	504	439	87,2	65	12,8	-	-
20. Hanva	740	732	99,0	7	0,9	1	0,1
21. Harmac	626	559	89,3	67	10,7	-	-
22. Hidegkút	468	464	99,2	4	0,8	-	-
23. Iványi	260	258	99,3	2	0,7	-	-
24. Jánosi	1.191	950	79,8	234	19,6	7	0,6
25. Jéne	312	312	100,0	-	-	-	-
26. Jeszte	309	309	100,0	-	-	-	-
27. Kerekgede	409	359	87,8	50	12,2	-	-
28. Kisgömöri	181	174	96,2	7	3,8	-	-
29. Korláti	911	881	96,8	13	1,4	17	1,8
30. Lénártfalva	572	567	99,2	1	0,1	4	0,7
31. Nemesmártonfalva	191	191	100,0	-	-	-	-
32. Óbást	456	456	100,0	-	-	-	-
33. Pálfala	296	292	98,7	4	1,3	-	-
34. Péterfala	588	583	99,2	3	0,5	2	0,3
35. Radnót	530	525	99,1	5	0,9	-	-
36. Rakottyás	331	318	96,1	13	4,0	-	-
37. Rimaszécs	1.714	1.684	98,2	23	1,3	7	0,5
38. Serke	987	946	95,9	41	4,1	-	-
39. Síd	968	914	94,5	54	5,5	-	-
40. Simonyi	968	914	94,5	54	5,5	-	-
41. Sőreg	796	787	98,3	13	1,6	1	0,1
42. Szútor	359	214	61,2	63	18,0	73	20,8
43. Tajti	656	655	99,9	1	0,1	-	-
44. Várgede	1.543	1.165	75,5	370	23,9	8	0,6
45. Vecseklő	562	562	100,0	-	-	-	-
46. Velkenye	464	464	100,0	-	-	-	-
47. Zádorháza	173	173	100,0	-	-	-	-
48. Zsíp	261	260	99,7	-	-	1	0,3

1940-ben

Sr. Járás és község neve	összesen	m.	%	szl.	%	egyéb	%
<u>Losonci járás</u>							
49. Béna	493	475	96,4	12	2,4	6	1,2
50. Bolgárom	391	374	95,7	1	0,2	16	4,1
51. Csákányháza	1.299	980	75,4	319	24,6	-	-
52. Füle	5.416	5.084	93,9	290	5,3	42	0,8
53. Fülekkelecsény + Kovácsi	767	756	98,6	11	1,4	-	-
54. Fülekpilis	868	420	48,4	444	51,2	4	0,4
55. Fülekpüspöki	976	917	94,0	49	5,0	10	1,0
56. Kalonda	335	330	98,6	5	1,4	-	-
57. Kismulyad	127	127	100,0	-	-	-	-
58. Mucsény	750	636	84,8	109	14,6	5	0,6
59. Ragyolc	1.832	1.402	76,5	411	22,4	19	1,1
60. Rapp	733	720	98,3	12	1,6	1	0,1
61. Sávoly	623	588	94,5	34	5,4	1	0,1
62. Terbeléd	639	515	80,6	123	19,3	1	0,1
<u>Tornaljai járás</u>							
63. Abafalva	691	686	99,4	4	0,5	1	0,1
64. Alsókálósa	628	609	97,0	18	2,9	1	0,1
65. Alsóvály	282	264	93,7	1	0,3	17	6,0
66. Baraca	427	393	92,0	34	8,0	-	-
67. Beje	520	477	91,8	3	0,6	40	7,6
68. Beretke	467	462	99,0	5	1,0	-	-
69. Csoltó	505	505	100,0	-	-	-	-
70. Felsőkálósa	119	112	94,2	7	5,8	-	-
71. Felsővály	385	364	94,6	21	5,4	-	-
72. Gömörfüge	389	389	100,0	-	-	-	-
73. Gömörpanyit	774	767	99,1	-	-	7	0,9
74. Harkács	366	365	99,8	1	0,2	-	-
75. Hubó	386	376	97,5	1	0,2	9	2,3
76. Királyi	457	449	98,3	8	1,7	-	-
77. Kövecses	286	280	98,0	-	-	6	2,0
78. Lenke	266	262	98,5	4	1,5	-	-
79. Lókösháza	281	281	100,0	-	-	-	-
80. Méhi	635	622	98,0	10	1,6	3	0,4
81. Mihályfalva	201	150	74,7	51	25,3	-	-
82. Naprágy	471	471	100,0	-	-	-	-
83. Oldalfalva	347	343	98,9	4	1,1	-	-
84. Otrókocs	201	194	96,6	-	-	7	3,4
85. Rás	283	280	99,0	3	1,0	-	-
86. Recske	220	218	99,1	2	0,9	-	-
87. Runya	455	422	92,8	33	7,2	-	-
88. Sajógömör	1.197	1.036	98,3	12	1,1	6	0,6
89. Sajókeszi	278	277	99,7	1	0,3	-	-
90. Szentkirály	684	682	99,7	2	0,3	-	-
91. Sztárnya	655	533	81,4	80	12,2	42	6,4
92. Tornalja	3.799	3.546	93,3	114	3,0	139	3,7
93. Zsór	143	130	91,9	13	9,0	-	-
Összesen:	61.498	57.051	92,8	3.893	6,3	554	0,9